

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Obuvnictví, společenstva obuvníků na Náchodsku od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století.

Diplomová práce

Autor: Bc. Markéta Kubová

Studijní program: B 7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Markéta Kubová

Studium: F15NP0039

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Obuvnictví, společenstva obuvníků na Náchodsku od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století.**

Název diplomové práce AJ: Shoemakers, shoemaker's communities in Nachod district since the second half of the 19th century to the 30s of the 20th century.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce nás seznámí s obuvnickým řemeslem v náchodském regionu od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století. Zaměří se na popis ševcovské činnosti a vše, co obuvnické řemeslo obnášelo, ale také na fungování společenstev vzniklých ve městech Náchod, Jaroměř, Nové Město nad Metují a Hronov. Jedním z cílů práce je pomocí srovnávací metody nalézt zvláštnosti řemeslné výroby obuvi ve vybraných společenstvech na Náchodsku, a přispět tak k historii řemeslné výroby náchodského regionu.

BAŠTECKÁ, Lydia. Náchod. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, 56 s., [100] s. obr. příl. ISBN 978-80-7432-015-6. BURIANOVÁ, Miroslava. Móda v ulicích protektorátu. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2013. 286 s. ISBN 978-80-7036-397-3. BUREŠ, Michal: Dědictví předků: lidová řemesla na Policku / Michal Bureš a Jan Tůma. 1. vyd. Žďár nad Metují: Obec Žďár nad Metují, 2014. 81 s. CEKOTA, Antonín. Geniální podnikatel Tomáš Baťa. [Toronto] : Sixty-Eight Publishers, 1981. 371 s., [24] s. obr. příl. ISBN 0-88781-109-4. DERBALOVÁ, Irena. Zbožíznalectví obuvi a kožené galanterie pro 2. ročník: učební obor prodavač, zaměření na obuv a koženou galanterii. 1. vyd. Praha: Merkur, 1990, 128 s. Bez ISBN. KUPKOVÁ, Eva. Ševcovské řemeslo na Novoměstsku. Nové Město nad Metují: Městské muzeum, 2006, 64 s. ISBN 80-239-7943-4. MOKRÝ, František. Ševci a boty ve Žďáře. Ve Žďáře nad Sázavou: Knihovna Matěje Josefa Sychry, 2012, 207 s. ISBN 978-80-903656-4-3. POCHYLÝ, Jaroslav. Baťova průmyslová demokracie. 1. vyd. Praha : Utrin, 1990, 134 s., fot. příl. Bez ISBN. SOBOTKA, Josef. Obuv a kožená galanterie. 3. preprac. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1985, 234 s. Bez ISBN. ŠPLÍCHAL, Václav. Historie a současnost podnikání na Náchodsku. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy ve spolupráci s nakl. Regia, 2012, 207 s. ISBN 978-80-86699-69-1. ŠTÝBROVÁ, Miroslava. Boty, botky, botičky. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009, 244 s. ISBN 978-80-7106-986-7. TERŠL, Stanislav. Abeceda textilu a odívání. Praha: Noris, 1994. 279 s. ISBN 80-900908-7-7. UCHALOVÁ, Eva. Česká móda 1918-1939. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996. 117 s. ISBN 80-7033-424-X.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne ...

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr.Vlastimilu Havlíkovi Ph.D., za odborné vedení, pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Anotace

KUBOVÁ, MARKÉTA. Obuvnictví, společenstva obuvníků na Náchodsku od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století. Hradec Králové : Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2017, 133 s . Diplomová práce.

Tato práce nás seznámí s obuvnickým řemeslem v náchodském regionu od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století. Zaměří se na popis ševcovské činnosti a vše, co obuvnické řemeslo obnášelo, ale také na fungování obuvnických společenstev vzniklých ve městech Náchod, Jaroměř, Nové Město nad Metují a Česká Skalice. Jedním z cílů práce je pomocí srovnávací metody nalézt zvláštnosti řemeslné výroby obuvi ve vybraných společenstvech na Náchodsku, a přispět tak k historii řemeslné výroby náchodského regionu.

Klíčová slova: boty, Baťa, Náchodsko, obuvník, společenstva obuvnická, švec

Annotation

KUBOVÁ, MARKÉTA. *Shoemakers, association of the shoemakers in Nachod region since the second half of the 19th century until the 1930s*. Hradec Králové : Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2017, 133 pp . Diploma Dissertation Degree Thesis.

The diploma thesis dealing with the shoe craft in the Nachod region since the half of the 19th century to the 1930s. It focuses on the description the shoemaking activity and everything that the shoemaking craft has involved, but also on the functioning of the association created in the towns of Nachod, Jaromer, Nove Mesto nad Metuji and Ceska Skalice. One of the aims of the thesis is to find out the peculiarities of handicraft production of footwear in selected communities in Nachod region and to contribute to the history of handicraft production in this region.

Keywords: Shoes, Bata, Craft, Shoemaker

Obsah

Úvod	12
1. Zhodnocení pramenů a literatury	16
2. Obuvnictví – obuvnické řemeslo.....	23
2.1. Vývoj obuvnictví od 2. pol. 19. století do 30. let 20. století	23
2.2. Výroba	28
2.2.1. Materiály.....	31
2.2.2. Náčiní.....	33
2.3. Typy obuvi.....	36
2.4. Shrnutí obsahu kapitoly	38
2.5. Obrazová příloha	39
3. Obuvnické řemeslo v kontextu hospodářských a sociálních dějin Náchodska do roku 1938	42
3.1. Charakter a poloha Náchodska	42
3.2. Obyvatelstvo na Náchodsku	43
3.3. Správní vývoj regionu	44
3.4. Hospodářský vývoj regionu.....	48
3.4.1. Řemesla zastoupená ve městech regionu	48
3.4.1.1. Obuvnické řemeslo v regionu	50
3.4.2. Rozvoj průmyslu a jeho důsledky pro region	52
3.5. Shrnutí obsahu kapitoly	55
4. Společenstva.....	57
4.1. Zánik řemeslných cechů	57
4.2. Živnostenský zákon	58
4.3. Živnostenská společenstva	59
4.4. Účel společenstva	60
4.5. Vnitřní struktura společenstva	61
4.6. Postavení řemeslníků	63
4.6.1. Mistr.....	63
4.6.2. Pomocný pracovník	64
4.6.2.1. Učedník	64
4.6.2.2. Pomocník.....	65
4.7. Shrnutí obsahu kapitoly	66
5. Společenstva obuvníků v Náchodě, České Skalici, Jaroměři a v Novém Městě nad Metují.....	67
5.1. Společenstvo obuvníků Náchod	67
5.1.1. Vznik společenstva a jeho vývoj do druhé světové války	68
5.1.2. Činnost společenstva za druhé světové války.....	73
5.1.3. Ekonomický stav společenstva	74
5.1.4. Vliv správkáren Baťa na obuvnické maloživnostníky.....	76
5.1.5. Členské zastoupení ve společenstvu	77
5.1.5.1. Mistři.....	77

5.1.5.2. Učedníci	78
5.1.6. Shrnutí obsahu podkapitoly	81
5.2. Společenstvo obuvníků Česká Skalice	82
5.2.1. Vznik společenstva	82
5.2.2. Organizace společenstva	84
5.2.3. Společenstvo za první světové války	86
5.2.4. Členské zastoupení.....	88
5.2.5. Shrnutí obsahu podkapitoly	89
5.3. Společenstvo obuvníků Jaroměř	90
5.3.1. Vznik společenstva a jeho vývoj do druhé světové války	90
5.3.2. Činnost společenstva za druhé světové války	95
5.3.3. Vliv správkáren Baťa na obuvnické maloživnostníky	97
5.3.4. Členské zastoupení ve společenstvu	99
5.3.4.1 Mistři	99
5.3.4.2. Učedníci	100
5.3.4.3. Pomocníci.....	103
5.3.5. Shrnutí obsahu podkapitoly	103
5.4. Společenstvo Nové Město nad Metují.....	104
5.4.1. Vznik a vývoj společenstva do konce druhé světové války.....	105
5.4.2. Ekonomický stav společenstva	109
5.4.3. Vliv správkáren Baťa na obuvnické maloživnostníky na Novoměstsku	111
5.4.4. Členské zastoupení ve společenstvu	112
5.4.4.1 Mistři	112
5.4.4.2. Učedníci	113
5.4.4.3. Pomocníci.....	114
5.4.6. Shrnutí obsahu podkapitoly	114
5.5. Komparace aktivit obuvnických společenstev na Náchodsku.....	115
5.5.1. Význam obuvnických společenstev na Náchodsku	115
5.5.2. Vnitřní organizace společenstev	116
5.5.3. Vzájemné vztahy mezi obuvnickými společenstvími na Náchodsku	116
5.5.4. Vztahy společenstev na Náchodsku k dalším obuvnickým společenstvím a institucím.....	117
5.5.5. Vliv Baťových správkáren na obuvnické maloživnostníky na Náchodsku	118
5.5.6. Ekonomická situace ve společenstvech na Náchodsku	120
5.5.7. Členský stav společenstev.....	122
5.5.7.1. Mistři	123
5.5.7.2. Učedníci	123
5.5.7.2 Pomocníci.....	125
5.5.8. Shrnutí obsahu podkapitoly	126
Závěr.....	127

Seznam pramenů a literatury	
Přílohy	
Rejstřík lokalit	

Seznam zkratk

Kč – koruna česká

OŽK – obchodní a živnostenská komora

SokA – Státní okresní archiv Náchod

Pozn. autora, používaný termín „učeň“ je pouze kratší označení pro termín „učedník“. Jedná se tedy o totožné pojmy.

Úvod

Předkládaná diplomová práce je zaměřená na působení obuvnických společenstev a obuvnického řemesla ve vymezeném období, tj. od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století, v soudních okresech Náchod, Česká Skalice, Nové Město nad Metují a Jaroměř.

Prvořadým důvodem proč jsem si toto téma vybrala byla skutečnost, že živnostenské podnikání v oboru obuvnictví na Náchodsku nebylo ještě zpracované. Napsány byly práce, které se zabývají historií textilnictví na Náchodsku (viz Zhodnocení pramenů a literatury, kapitola č. 1), neexistují však studie nebo monografie věnované dalším s Náchodskem spjatým řemeslům, respektive dalším výrobním odvětvím. Obuv sloužila k praktickým, ale i reprezentačním účelům, a obuvnická tradice se zachovala v každém městě po dlouhá staletí. Přesto je téma obuvnictví známé zejména v souvislosti s fenoménem firmy Baťa a maloživnostenské podnikání stojí spíše na okraji badatelského zájmu. Touto diplomovou prací bych chtěla přispět k dějinám obuvnictví, obuvnických společenstev na Náchodsku, jakož i k hospodářským dějinám vymezené oblasti.

Přestože se na Náchodsku obuvnická společenstva nacházela téměř v každém větším městě, relevantní zdroje se dochovaly pouze ke čtyřem obuvnickým společenstvům, kterým se věnuje tato diplomová práce. Uloženy jsou ve Státním okresním archivu v Náchodě (dále SokA Náchod). Materiály k českoskalickému obuvnickému společenstvu se nacházely v Uměleckoprůmyslovém museu - Muzeu textilu v České Skalici. Archivní prameny se dochovaly v SokA Náchod rovněž ke společenstvu obuvníků v Hronově. Z důvodu jejich nedostatečného množství, resp. nižší vypovídací hodnoty, nebylo toto společenstvo zahrnuto do výzkumu.

Hlavním cílem diplomové práce je přiblížit činnost sledovaných společenstev a poukázat na jejich poslání a problémy, se kterými se běžně potýkaly. Použita bude rovněž komparativní metoda, pomocí níž bude zjištěno, zda existovaly ve společenstvech stejné či podobné otázky vázané k jednotlivým lokalitám. Práce si rovněž klade za cíl zjistit, zda se ve sledovaných oblastech nacházely správkárny firmy Baťa a jaký byl jejich vliv a dopad na obuvnické maloživnostníky na Náchodsku.

Časové vymezení tématu od druhé poloviny 19. století postihuje období konstituování živnostenských společenstev po vydání živnostenského zákona v roce 1859. Ve výzkumu se primárně zaměřuji na období 20. a 30. let 20. století. Toto období bylo významné pro stabilitu a rozvoj živnostenského podnikání, následně negativně ovlivněného hospodářskou

krizí v letech 1929 – 1934. Ve vývoji společenstev sleduji též období 40. let, jež byla důležitá z hlediska reorganizačních změn následkem nové správní politiky Protektorátu, jakož i z hlediska přechodu na válečné hospodářství, které mělo vliv i na živnostenská společenstva. V souvislosti s tématem mé práce je také důležité charakterizovat a zhodnotit politicko-správní situaci a hospodářský stav Náchodska ve sledovaném období.

Při bádání jsem vycházela především z archivních pramenů uložených v SOkA Náchod. Pro výzkum obuvnických společenstev na Náchodsku jsou zásadní. Tyto prameny se nacházejí ve fondech *Společenstvo obuvníků Náchod*¹, *Společenstvo obuvníků Jaroměř*² a *Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují*³. Uvedené fondy obsahují zejména knihy zápisů z výborových a členských schůzí společenstev, dále matriky mistrů, učedníků a pomocníků, jakož i pokladní knihy a zlomky korespondence. Archivní materiály, které dokládají činnost společenstva obuvníků v České Skalici, byly uloženy v Uměleckoprůmyslovém muzeu - Muzeu textilu v České Skalici. Ty obsahují především účetní knihy „Nákupního, výrobního a prodejního družstva při společenstvu obuvníků pro okres Česko-skalicický“. Pro postihu obecnější charakteristiky obuvnického řemesla jsem dále čerpala z archivních materiálů uložených v archivu Městského muzea ve Skutči. Zde jsou uchované zejména příručky pro obuvníky, technické nákresy modelů obuvi, ale i tovaryšské listy a katalogy výstav. Cenným zdrojem, ze kterého jsem dále čerpala, byl odborný obuvnický tisk, mezi nějž patří *Český obuvník*⁴, *Obuvnický obzor*⁵, *Česká práce*⁶, *Obuvnické listy*⁷ a *Zpravodaj módní obuvi*⁸. Ve výzkumu jsem se rovněž zaměřila na práce, které se věnují náchodskému regionu, respektive tradicím obuvnictví na Náchodsku. V první řadě to byla práce Lydie Baštecké⁹, historičky, která se zabývá dějinami Náchoda. Dále práce Evy Kupkové¹⁰ postihující ševcovské řemeslo na Novoměstsku. K další regionální literatuře patří publikace Bohumila Dvořáčka¹¹ či dílo Michala Bureše a

---

¹ Státní okresní archiv Náchod, fond Společenstvo obuvníků Náchod, 1903 – 1951, NAD 165.

² Státní okresní archiv Náchod, fond Společenstvo obuvníků Jaroměř, 1865-1951, NAD 123.

³ Státní okresní archiv Náchod, fond Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují, 1891-1948, NAD 200.

⁴ *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*. Praha: Jakub Spurný, 1895-1941.

⁵ *Obuvnický obzor: časopis věnovaný hájení zájmu řemesla obuvnického*, Praha: [společenstvo obuvníků], 1910 – 1914.

⁶ *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzným řemesel*. Praha 1883-1894.

⁷ *Obuvnické listy: orgán Společenstvy obuvníků měst pražských (žičkovských, karlínských a smíchovských)*, 1890-1940, vyd. František Novotný, Otakar Vrána, Praha.

⁸ *Zpravodaj módní obuvi*, Beroun 1927, Bohumil Vyskočil.

⁹ Lydie BAŠTECKÁ, *Náchod*, Praha 2009, 56.

¹⁰ Eva KUPKOVÁ, *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku*. Nové Město nad Metují 2006, 64 s.

¹¹ Bohumil DVOŘÁČEK, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové město nad Metují 2000.

Jana Tůmy¹², které se dotýkají řemeslné výroby na Novoměstsku a na Policku. Velmi užitečnou publikací pro studium hospodářských dějin Náchodska je taktéž monografie od kolektivu autorů včele s Václavem Šplíchalem¹³, která se věnuje historii podnikání na Náchodsku. Také by zde měla být zmíněna práce Věry Vlčkové¹⁴ věnující se paměťm z České Skalice.

Dalšími využitelnými zdroji byly ikonografické prameny a hmotné prameny – tedy obuv, uložená v muzeích v Jaroměři, Náchodě, Novém Městě nad Metují, ale též v Obuvnickém muzeu ve Zlíně a v muzeu ve Skutči. Podrobněji se souhrnu veškerých zdrojů věnuji v kapitole *Zhodnocení pramenů a literatury* (kapitola č. 1).

Při zpracování diplomové práce bylo využito několika metod. Zprvu heuristika, tedy shromáždění informací z relevantních zdrojů, tj. z archivních, ikonografických a hmotných pramenů a z odborné literatury, a jejich následná analýza, kritika a interpretace. Dále byla využita metoda komparativní, pomocí níž byla srovnávána jednotlivá fakta získaná z jednotlivých společenstev k nalezení rozdílů a podobností ve sledovaných společenstvech. A nakonec syntéza, která přinesla nové poznatky a uceleně informuje o daném tématu. Při práci byla také využita metoda matematická a statistická pro přesné zhodnocení ekonomických faktorů.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole jsou zhodnoceny prameny a literatura sledovaného tématu, její součástí je i charakteristika základní problematiky.

Ve druhé kapitole se věnuji charakteristice obuvnického řemesla. Zaměřuji se na jeho historii a vývoj ve vymezeném časovém období, to je od 2. pol. 19. století do 30. let 20. století. Dále se v této kapitole zabývám odbornou obuvnickou terminologií, postupy při výrobě obuvi, materiály, náčiními a typy obuvi.

Třetí kapitola je zaměřena na obuvnické řemeslo v kontextu hospodářských a sociálních dějin Náchodska. Zde charakterizují hospodářskou situaci vymezené oblasti, jakož i její správní vývoj. Ten byl důležitý pro pozdější formování živnostenských společenstev, neboť každé společenstvo podléhalo politické správě v dané oblasti.

Ve čtvrté kapitole se věnuji živnostenským společenstvům, kde popisují přechod od řemeslných cechů ke konstituování společenstev. Zaměřuji se zde na postihnutí

---

¹² Michal BUREŠ a Jan TŮMA, *Dědictví předků: lidová řemesla na Policku*, Police nad Metují 2014, 81 s.

¹³ Václav ŠPLÍCHAL, *Historie a současnost podnikání na Náchodsku*, Žehušice 2012, 207 s.

¹⁴ Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, 362 s.

nejdůležitějších aspektů jejich fungování. Rovněž se zabývám společensví hierarchií řemeslníků a vztahy mezi nimi.

V poslední kapitole popisují společenstva na Náchodsku. U jednotlivých živnostenských společenstev mě zajímá datace vzniku společenstva a jeho vývoj do druhé světové války s důrazem na 20. a 30. léta. V případě dostupných materiálů se také zabývám situací společenstev během druhé světové války. Zaměřuji se na problémy spjaté s jejich posláním a na hlavní témata, se kterými se společenstva zaobírala. Rovněž se v případě jednotlivých společenstev snažím postihnout členské zastoupení řemeslníků a dále popsat ekonomickou situaci, ve které se odrážela prosperita společenstva. V závěrečné podkapitole všechna tato zjištěná data komparuji.

1. Zhodnocení pramenů a literatury

Prameny archivní povahy

Při bádání jsem vycházela z archivních pramenů uložených v SOkA Náchod, které jsou zásadní pro výzkum obuvnických společenstev na Náchodsku. Tyto prameny jsou zařazeny do fondů *Společenstvo obuvníků Náchod*¹⁵, *Společenstvo obuvníků Jaroměř*¹⁶ a *Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují*.¹⁷ Archivní materiály, které dokládají činnost společenstva obuvníků v České Skalici, byly uloženy v Uměleckoprůmyslovém muzeu - Muzeu textilu v České Skalici.

Každé společenstvo si vedlo pokladní knihu, kde zaznamenávalo všechny příjmy a výdaje uplynulé za rok. Z poplatků za zápis do společenstva lze zjistit vstup nových členů do společenstva, a to jak nově příchozích mistrů, tak i učňů a pomocníků. Dále byla společenstva povinna vést knihy členů. Pomocí nich nám jsou dostupné informace týkající se počtů členů, jejich věkového zastoupení a rovněž genderového zastoupení. Fondy dále obsahují knihy zápisů z výborových a členských schůzí, stejně tak oběžníky.

Nejbohatším archivním fondem je fond **Společenstvo obuvníků Jaroměř**. Fond je datován do let 1865-1951. Obsahuje deset knih a jeden fascikl. Mezi tyto knihy patří knihy zápisů ze členských a výborových schůzí, a to z let 1866-1899 a 1924-1948. Dále sem patří kniha oběžníků z let 1940-1949. Knihy věnující se členskému zastoupení postihují stav mistrů a pomocnického stavu mezi lety 1871-1932 a 1942-1949, rovněž se zde nachází pomocná kniha mistrů, pomocníků a učňů z let 1942-1948. Poslední částí fondu jsou pokladní knihy, respektive pomocné knihy účetní z let 1924-1948 a 1904-1908. Poslední položkou ve výčtu je fascikl, který zahrnuje administrativu Okresní spořitelny a záložny v Jaroměři.

Druhým nejbohatším fondem je fond **Společenstvo obuvníků Náchod**. Fond je datován do let 1903 – 1951 a obsahuje devět knih. Z toho tři knihy členské: matrika přihlášených a odhlášených mistrů 1903-1943, kniha učňů 1903-1948 a členská kniha 1941-1948. Fond dále obsahuje jednu zápisovou knihu z let 1928-1949, která vypovídá o činnosti společenstva, tedy pro diplomovou práci stěžejní výpovědní materiál. Fond je nejbohatší na účetní materiál. Zahrnuje pět knih účetních: pokladní knihu příjmovou 1903-1943, pokladní

---

¹⁵ Státní okresní archiv Náchod, fond Společenstvo obuvníků Náchod, 1903 – 1951, NAD 165.

¹⁶ Státní okresní archiv Náchod, fond Společenstvo obuvníků Jaroměř, 1865-1951, NAD 123.

¹⁷ Fond Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují, 1891-1948, NAD 200.

knihu vydání 1903-1948, knihu hlavní 1932-1947, pokladní deník 1942-1948 a pomocnou knihu účetní 1945-1948.

Následuje fond **Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují**. Fond je datován do let 1891-1948, co se týká živnosti obuvnické, tak obsahuje čtyři členské knihy: matriku členů 1891-1937 a 1909-1948, knihu pomocníků 1940-1948 a seznam vyučenců 1903-1941. Dále zahrnuje zápisové knihy: knihu zápisů z let 1901-1942, 1907-1942 a 1942-1948. Poslední částí fondu jsou knihy účetní: pokladní knihy 1906-1939 a 1941-1948.

Nejméně obsáhlý fond **Společenstva obuvníků Česká Skalice** je datován do let 1916-1925. Pramenná základna k českoskalickému společenstvu je založena na účetních materiálech, respektive pokladních knihách, zachycujících ekonomickou situaci společenstva v roce 1923 a 1925. Tyto knihy sloužily jako hlavní písemnosti „Nákupního, výrobního a prodejního družstva při společenstvu obuvníků pro okres Česko-skalický“. Lze z nich vyčíst výdaje členů družstva ve výše zmiňovaných letech a vydání za nejčastější položky. Situaci ve společenstvu dále zachycuje oběžník z let 1916-1923.

Ve Státním okresním archivu v Náchodě se rovněž nachází fondy obuvnických cechů. Jmenovitě *Cech obuvníků Jaroměř*¹⁸, *Cech obuvníků Náchod*¹⁹ a *Cech obuvníků Nové Město nad Metují*²⁰. Fond Cech obuvníků Jaroměř obsahuje knihu zápisů ze schůzí v letech 1819-1938. Fond Cech obuvníků Náchod zahrnuje dvě knihy, a to matriku vyučených tovaryšů datovanou do let 1846-1871 a zápisy do cechovní „matky pokladnice“ (přijímání mistrů) z let 1831-1879. Fond Cech obuvníků Nové Město nad Metují uchovává generální cechovní artikule z roku 1739, zápisy ze schůzí cechu 1833-1860 a knihu přijímání mistrů do cechu 1760-1866. Tyto materiály mohou být cenným zdrojem k celistvému pochopení problematiky zániku cechovního zřízení a ustanovení živnostenských společenstev. Nicméně tyto materiály v práci využité nebyly z důvodu špatné čitelnosti zápisů.

Dalšími zdroji archivní povahy, ze kterých jsem vycházela, jsou dokumenty uložené v archivu Městského muzea ve Skutči. Zde jsou uchovávány zejména odborné obuvnické příručky, odborné nákresy, tovaryšské listy. atp. Tyto dokumenty napomohly zhodnotit obuvnické řemeslo v širším kontextu východočeské oblasti.

Nepochybně zajímavým archivním fondem je „Fonds Ecrivains en Exil“ (archiv českých spisovatelů), který se nachází v instituci „Archives et Musée de la Littérature“ v Bruselu.

---

¹⁸ SOkA NA, f. Cech obuvníků Jaroměř (dále COJ), 1865 – 1951, NAD 123.

¹⁹ SOkA NA, f. Cech obuvníků Náchod (dále CON), 1544 - 1860 (1879), NAD 148.

²⁰ SOkA NA, f. Cech obuvníků Nové Město nad Metují (dále NMNM). 1558 - 1860 (1866), NAD 190.

Zde jsou uloženy osobní fondy rodiny Tomáše Bati²¹ a s ním spřízněné rodiny Hozových²², které obsahují monografie²³ týkající se Baťova koncernu, ale dále i výuční a tovaryšské listy v oboru obuvnictví, jakož i v koželužství. Obsahují též stanovy obuvnického společenstva v Kroměříži a obuvnické příručky. Zmiňované materiály jsem využila s cílem nahlédnout do dějin obuvnictví v dalších regionech České republiky.

Tištěné prameny

Ke sledovanému tématu patří rovněž tištěné prameny, zejména odborný obuvnický tisk. Jedná se o *Obuvnický obzor*²⁴, *Český obuvník*²⁵, *Zpravodaj módní obuvi*²⁶, *Obuvnické listy*²⁷ a *Českou práci*²⁸. Odborný tisk reflektuje aktuální situaci v obuvnickém řemesle v dané době. Nachází se zde rovněž reklamy a inzeráty, otištěné vyhlášky atp, které mohou být vodítkem k dalšímu výzkumu v oblasti obuvnictví.

Neméně důležitými byly také časopisy věnující se módě v době první Československé republiky, a to například měsíčník *Gentleman: revue moderního muže*²⁹, *Vkus: módní list elegantních žen*³⁰ a týdeník *List paní a dívek*.³¹

Prameny hmotné povahy

Do výzkumu problematiky obuvnictví musí být zahrnuty i prameny hmotné povahy, tj. obuv uchovaná v muzejních sbírkách a expozicích. Při té příležitosti jsem navštívila expozice obuvnictví v Městském muzeu v Novém Městě nad Metují, v Městském Muzeu ve Skutči a v Obuvnickém muzeu - Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Dále jsem pro potřeby práce získala fotografie (tj. pramen ikonografické povahy) obuvi uložené v Městském muzeu v Jaroměři. Nicméně vyfotografovaná obuv není datovaná a není jasné, kdo ji vyrobil.

---

²¹ Famille Bata ISAD 00135/0002/001

²² Famille Hoza ISAD 00135/0002/003

²³ Bohumil LEHÁR, *Dějiny Baťova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, 298 s

²⁴ *Obuvnický obzor: časopis věnovaný hájení zájmu řemesla obuvnického*, Praha: [společenstvo obuvníků], 1910 – 1914.

²⁵ *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*. Praha: Jakub Spurný, 1895-1941.

²⁶ *Zpravodaj módní obuvi* Bohumil Vyskočil, Beroun 1927.

²⁷ *Obuvnické listy: orgán Společenstvy obuvníků měst pražských (žičkovských, karlínských a smíchovských)*, 1890-1940, vyd. František Novotný, Otakar Vrána, Praha.

²⁸ *Česká práce: časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzným řemesel*. Praha 1883-1894.

²⁹ *Gentleman: revue moderního muže*, 1924-1929, vyd. Jaroslav Hladík, Praha.

³⁰ *Vkus: módní list elegantních žen*, 1934-1944, vyd. Melantrich, Praha.

³¹ *List paní a dívek*, 1924-1943, vyd. Rodina, Praha.

Literatura

Diplomová práce je založena taktéž na literárních zdrojích. Při výzkumu problematiky jsem čerpala z odborných publikací zaměřených na obuvnictví. Dále z publikací, které se věnují hospodářským dějinám a dějinám koncernu firmy Baťa. Jelikož se téma diplomové práce zaměřuje na regionální problematiku, prvořadými zdroji literární povahy se pro mě staly publikace postihující dějiny náchodského regionu. Tedy dějiny města Náchoda, České Skalice, Jaroměř, Nového Města nad Metují a jejich okolí. Ke starším monografickým zpracováním dějin Náchoda patří díla od Jana Karla Hrašeho, dlouholetého správce tamního městského archivu. Jan Karel Hraše zpracoval dějiny Náchoda do roku 1620³² a posmrtně došlo k vydání i jejich druhého dílu mapující historii Náchoda v letech 1620-1740³³. K novějším monografickým zpracováním dějin Náchoda patří díla Lydie Baštecké. Ta ve spolupráci s Ivanou Ebelovou publikovala v roce 2004 práci *Náchod: [historie, kultura, lidé]*³⁴. V roce 2009 vyšla další kniha Lydie Baštecké *Náchod*³⁵, která postihuje dějinný vývoj Náchoda od období středověku do konce 20. století. Velmi užitečnou publikací pro studium hospodářských dějin Náchodska je monografie *Historie a současnost podnikání na Náchodsku*³⁶, od kolektivu autorů v čele s Václavem Šplíchalem. Publikace se dotýká rovněž hospodářských dějin České Skalice a Jaroměř a jsou zde zmíněny i krátké dějiny ševcovských cechů na Náchodsku. Období Protektorátu v Náchodě je zpracované v knize Václava Sádla a Aleny Čtvrtečkové *Náchod za Protektorátu*³⁷. Cenným zdrojem při zpracovávání tématu pro mne byla také studie Zuzany Brandové *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století*³⁸ věnující se výrobní a majetkové struktuře města Náchoda v 16. století.

Monografického zpracování komplexních dějin města Česká Skalice se město zatím nedočkalo. Většina prací týkající se České Skalice jsou zaměřené na válečné události z roku 1866. Hlavnímu hospodářskému odvětví, textilnictví, je věnován sborník *Dějiny textilní výroby v České Skalici*³⁹ z roku 1987, vydaný u příležitosti 150. výročí závodu Tiba 03 v

---

³² Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda*, Náchod 1895, 722 s.

³³ Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda 1620-1740*, Náchod 1994, 454 s.

³⁴ Lydie BAŠTECKÁ a Ivana EBELOVÁ, *Náchod: [historie, kultura, lidé]*, Praha 2004, 326 s.

³⁵ Lydie BAŠTECKÁ, *Náchod*, Praha 2009, 56 s.

³⁶ Václav ŠPLÍCHAL, *Historie a současnost podnikání na Náchodsku*, Žehušice 2012, 207 s.

³⁷ Václav SÁDLA a Alena ČTVRTEČKOVÁ, *Náchod za Protektorátu*, Liberec 2012, 199 s.

³⁸ Zuzana BRANDOVÁ, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století. Stopami dějin Náchodska*. Náchod 2002, 8, 25-64.

³⁹ *Dějiny textilní výroby v České Skalici: sborník vydaný u příležitosti 150. výročí závodu Tiba 03 v České Skalici*, ed. Josef KEJZLAR, Dvůr Králové 1987, 377 s.

České Skalici. Sborník obsahuje pojednání o nejstarších dějinách textilní a oděvní výroby v České Skalici, ovšem obuvnictví zde zahrnuto není. Pro získání lepšího obrazu o životě v České Skalici, je publikace od Věry Vlčkové *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo* z roku 2012⁴⁰. Vlčková velmi přehledně zpracovává jednotlivá témata vázající se k životu v České Skalici, přičemž věnuje pozornost i řemeslům a živnostem. Je zde zmíněné i obuvnické řemeslo.

Dějinám královského města Jaroměř je věnována monografie Pavla Mertlíka *Jaroměř na přelomu tisíciletí*⁴¹, vydaná v roce 1999. Je věnována Jaroměři od pravěku až po dobu současnou. V práci je zmíněno cechovní období, taktéž období živnostenského podnikání, jakož i komplexní hospodářská charakteristika města. K městu Jaroměř vyšla rovněž zajímavá monografie Jaroslava Krále a Jindřicha Poláka *Jaroměř ve starých pohlednicích a fotografiích* (2008)⁴², která ukazuje Jaroměř na dobových pohlednicích. Jsou zde zachyceny například módní podniky, kloboučnictví či místní trhy. Další práce týkající se Jaroměře postihují různá témata, nicméně nejvíce jsou zaměřena na pevnostní město Josefov.

Dějiny Nového Města nad Metují jsou zpracované v knize Bohumila Dvořáčka *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují, Nové město nad Metují* (2000)⁴³. Tato kniha je stěžejním zdrojem pro studium regionálních dějin na Novoměstsku. Autor se v práci věnuje historii řemeslné výroby, obchodu a průmyslu. V Novém Městě nad Metují dále vyšla publikace Evy Kupkové *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku* (2006)⁴⁴ věnovaná ševcovství na Novoměstsku. Tato publikace mi při zpracovávání tématu diplomové práce velmi pomohla .

V případě regionální literatury je ještě nutné zmínit práci Michala Bureše a Jana Tůmy *Dědictví předků: lidová řemesla na Policku* (2014)⁴⁵, která popisuje lidová řemesla na Policku a tedy i ševcovství.

Lze konstatovat, že k vymezenému tématu existuje množství publikací regionálního zaměření. Nicméně hospodářským otázkám se většina z nich věnuje pouze okrajově a proto téma musí být doplněno i zdroji archivní povahy.

---

⁴⁰ Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, 362 s.

⁴¹ Pavel MERTLÍK, *Jaroměř na přelomu tisíciletí*, Jaroměř 1999, 126 s.

⁴² Jaroslav KRÁL a Jindřich POLÁK, *Jaroměř ve starých pohlednicích a fotografiích: Jaroměřstadt auf alten Ansichtskarten und Photographien = Jaroměřstadt in old photographs and postcards*, Jaroměř 2008, 252 s.

⁴³ Bohumil DVOŘÁČEK, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové město nad Metují 2000.

⁴⁴ Eva KUPKOVÁ, *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku*. Nové Město nad Metují 2006, 64 s.

⁴⁵ Michal BUREŠ a Jan TŮMA, *Dědictví předků: lidová řemesla na Policku*, Police nad Metují 2014, 81 s.

V práci je rovněž postihnout vliv obuvnických závodů Tomáše Bati na živnostenská společenstva. Dějinami Baťova koncernu se věnuje kniha Bohumila Léhára *Dějiny Baťova koncernu: (1894-1945) (1960)*⁴⁶, která zasazuje podnikání Bati do celorepublikového i světového kontextu. Tato kniha je velmi užitečná pro studium historie obuvnictví, nicméně se musí brát v potaz, že kniha vyšla v roce 1960 a je napsána v duchu marxistické ideologie. Tématice Baťova koncernu se věnuje velké množství publikací. Pro potřeby práce byly využity i knihy Jaroslava Pochylého *Baťova průmyslová demokracie (1990)*⁴⁷, Antonína Cekoty *Geniální podnikatel Tomáš Baťa (1981)*⁴⁸ a Jena Erdélyho *Baťa: švec, který dobil svět (1990)*⁴⁹.

Pro pochopení a postižení základních aspektů obuvnického řemesla bylo rovněž nutné prostudovat odborné monografie zabývající se touto problematikou. Výchozí publikací pro mne byla práce Olgy Floriánové *Kůže: zpracování a výrobky (2005)*⁵⁰. Čerpala jsem rovněž z práce Evy Příhodové, Václava Talaše a Miroslavy Štýbrové *Textil, oděvnictví, obuvnictví (2004)*⁵¹, která je věnována oděvnictví, textilnictví a obuvnictví. Seznámila jsem se také s prací Františka Šnaidra *Technologie mechanické výroby obuvi (1955)*⁵². Je zaměřena na technologii výroby obuvi.

Problematika tématu

Problematika obuvnictví jako lidového řemesla byla v českém prostředí již zkoumána. Nachází se zde množství kvalitních monografií, které plně postihují toto téma. Problém nastává s výzkumem obuvnického řemesla v jednotlivých regionech, či městech, ke kterým se sice zachovaly prameny archivní a i hmotné povahy, nicméně nejsou často kompletní. Proto se badatel musí uchýlovat k pramenům sekundárním, které o daném řemesle hovoří spíše okrajově, a z jednotlivých torzovitých informací potom skládá obrazy minulé skutečnosti. Jsou zde myšleny např. městské kroniky, katalogy výstav apod. Dalším problémem často bývá špatná čitelnost zápisů, která znemožňuje badatelský výzkum.

Z dochovaných pramenů týkajících se obuvnických společenstev na Náchodsku lze vyčíst informace o činnosti společenstev, o jejich členském zastoupení a rovněž o jejich ekonomické situaci. Nicméně množství dochovaných materiálů ve fondech je různé.

---

⁴⁶ Bohumil LEHÁR, *Dějiny Baťova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, 298 s.

⁴⁷ Jaroslav POCHYLÝ, *Baťova průmyslová demokracie*, Praha 1990, 134 s.

⁴⁸ Antonín CEKOTA, *Geniální podnikatel Tomáš Baťa*, Sixty-Eight Publishers 1981, 371 s.

⁴⁹ Jenő ERDÉLY, *Baťa: švec, který dobil svět*, Praha 1990, 191 s.

⁵⁰ Olga FLORIÁNOVÁ, *Kůže: zpracování a výrobky*, Praha 2005, 197 s.

⁵¹ Eva PŘÍHODOVÁ, TALÁŠ Václav a ŠTÝBROVÁ Miroslava, *Textil, oděvnictví, obuvnictví* 2004, 33 s.

⁵² František ŠNAIDR, *Technologie mechanické výroby obuvi*, Praha 1955, 343 s.

Některé obsahují dokumenty vázající se pouze k určitému období a o obdobích ostatních mlčí.

Z dokumentů je například nemožné nalézt specifika obuvnické výroby na Náchodsku. Tento problém se týká zejména technologie výroby obuvi a využívaných materiálů vzhledem k nedostatku hmotných pramenů, tj. dochované obuvi. Ke sledovanému období je rovněž těžké nalézt pamětníka v oboru obuvnictví, který by mohl poskytnout k této problematice případné informace. Lze předpokládat, že tato problematika by mohla být zkoumaná u významnějších továrních obuvnických podniků, po jejichž činnosti se dochovalo více relevantních zdrojů.

2. Obuvnictví – obuvnické řemeslo

2.1. Vývoj obuvnictví od 2. pol. 19. století do 30. let 20. století

Obuvnictví neboli ševcovství je oborem, který se zabývá výrobou obuvi a v současnosti spadá pod odvětví kožedělného a textilního průmyslu. Řadíme jej mezi tradiční řemesla. Úkolem obuvníka je pomocí specifických nástrojů vyrábět či opravovat různé druhy a typy obuvi. Se ševcovským řemeslem se v Čechách i na Moravě poprvé setkáváme už ve středověku. Původně existovaly dvě skupiny ševců: tzn. novotníci, kteří vyráběli novou obuv, a tzv. prťáci (vetešníci), kteří opravovali obnošenou obuv. Každá skupina tvořila vlastní cech. Mezi různými skupinami však docházelo k častým sporům o to, co může ta či ona skupina provozovat. Spory se vyřešily tím, že z příkazu nadřízených orgánů docházelo ke slučování novotníků a vetešníků v jeden cech. Po zrušení cechů, založení společenstev a vydání nového živnostenského zákona v roce 1859 došlo k rozvoji obuvnické výroby. Přestala stačit domácí produkce a začaly se zakládat větší dílny, pro které pracovali ševci ze širokého okolí. To však sebou neslo své problémy. Mistrů a učedníků bylo totiž mnoho a zákazníci nepřibývali. Menší mistři, kteří měli nejchudší zákazníky, vyráběli obuv na splátky a navíc se jednalo o lacinou obuv, na které moc nevydělali. Větší mistři se zámožnější klientelou zase očekávali zaplacení ne dříve než po Novém roce, jak bylo u vyšších tříd zvykem. Proto mnohá společenstva zakládala peněžní fondy, které měly obuvníkům pomoci při tíživé finanční situaci. V 80. letech 19. století se v Čechách nacházelo okolo 20 000 obuvníků a 20 000 učedníků.⁵³ Za tři roky se učedníci vyučili a noví byli zase do učení přijati. Za dalších sedm let se mohli nově vyučení stát samostatnými řemeslníky a mít své vlastní učně. Vyhledky byly tedy takové, že za deset let mělo být v Čechách alespoň 40 000 samostatných mistrů.

Další úskalí pro obuvníky představovali hauzírníci, tj. podomní obchodníci s obuví, a také cizí řemeslníci. Cizí řemeslníci měli dovoleno „vykládat“ na výročních trzích po dobu tří dnů, čímž trpěl domácí obuvník, který pracoval na zakázku a nemohl obvykle nabídnout takové ceny jako cizinec.

Zakládání továrních podniků a nástup sériové výroby v 80. – 90. letech 19. století měly na drobné obuvnické maloživnostníky rovněž negativní dopad. Ohrožovala je zejména Baťova firma, která se rozrostla do obrovského obuvnického koncernu. Pro některé

---

⁵³ *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzným řemesel*, Praha 1888, 6(15).

obuvníky to znamenalo konec živnosti. Odcházeli proto za jiným živobytím, a to zejména k poštám, ke strážím, k železnicím či se stali soudními či obecními sluhy. Jiní viděli v zakládání továren příležitost k uplatnění svých řemeslných znalostí a nabytí nových. V továrnách byli totiž kromě svrškařů a spodkařů i další specializace, ve kterých se nově příchozí mohli uplatnit. Při svrškařství to byli např. kráječi, lepiči, štěpaři a modeláři ale i cvikaři, ošivači, prošivaši, fresaři a cídiči. V továrně měl tedy každý dělník své stálé místo. Následkem neuspokojivé panující celní politiky však začalo docházet po celém Rakousku-Uhersku k obuvnickým dělnickým stávkám, a to z důvodu špatných platových podmínek. Obuvníci dostávali dva zlaté za výrobu páru bot, což v konečném součtu vycházelo 5^{1/2} krejcarů za hodinu. Šlo tedy o „*sumu, kterou dostane sklepník za to, že někomu pomohl do kabátu.*“⁵⁴ Některé závody buď přestaly z důvodu stávek pracovat, nebo svou výrobu na čas omezily.

Spolu se zaváděním průmyslové výroby se také vžil pro ševce nový název – „obuvník“. Obuvníkem byl ten, kdo vyráběl novou obuv. Ševcem zůstával ten, kdo obuv opravoval, přešival nebo šil jednoduché venkovské boty.⁵⁵

Strojní výroba se v obuvnickém oboru prosazovala velmi pomalu. Do konce 19. století nenabýly obuvnické tovární podniky v českých zemích ve výrobě obuvi rozhodujícího postavení. V Rakousku-Uhersku do té doby vyrostl pouze jediný velkopodnik na výrobu obuvi, obuvnická továrna firmy F. L. Popper v Chrudimi se 337 zaměstnanci.⁵⁶ Ještě na počátku 20. století byla obuv poměrně velkou vzácností a její pořízení bylo pro obyčejné lidi velmi drahé. Největší problém spočíval v dětské obuvi, jelikož dětská noha rychle roste. Mnoha dětem se proto nechaly zhotovit boty o pár čísel větší. Dále bylo obvyklé, že v chudších rodinách měli sourozenci boty společné.⁵⁷ Sériová výroba toto zboží okamžitě zlevnila.

Obuvnický průmysl se soustřeďoval hlavně ve východních Čechách. Do konce 19. století zde vyrostlo několik důležitých středisek obuvnického průmyslu, a to ve Skutči, Heřmanově Městci, Holicích a v Kostelci nad Orlicí. Na Moravě to bylo hlavně v Brně, Třebíči, Prostějově, Jihlavě, Kroměříži a ve Zlíně. Na počátku 20. století bylo v českých zemích z celkového počtu 33 034 obuvnických výroben pouze 91 továrních podniků, které měly nad 20 zaměstnanců.⁵⁸

---

⁵⁴ *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Praha 1896, 10(14).

⁵⁵ Olga FLORIÁNOVÁ, *Kůže: zpracování a výrobky*, Praha 2005, s. 26.

⁵⁶ Bohumil LEHÁR, *Dějiny Bařova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, s. 13-14.

⁵⁷ Eva KUPKOVÁ, *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují 2006, s. 10.

⁵⁸ Bohumil LEHÁR, *Dějiny Bařova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, s. 13-14.

Oblastmi, ve kterých obuvníci získávali dobré výdělky, bývaly státní zakázky na výrobu vojenské obuvi. Pro velký zájem ze strany obuvníků se dodávky rozdělily mezi jednotlivé země – Čechy – Moravu – Halič – Rakousy atd. Zvlášť se vypisovaly dodávky na pravidelné vojsko a na domobranu. Obuvníci, kteří měli zájem o výrobu pro pravidelné vojsko, se museli nahlásit např. v Praze, Štýrském Hradci, Krakově, Vídni a pro zeměbranu na ministerstvu Císařsko-královské zeměbrany ve Vídni. Navíc si museli koupit kolek za 50 krejcarů. Pro domobranu bylo potřeba dodat během roku 1897 15 000 párů kožených střeviců o velikosti 7-10 a pro pravidelné vojsko 50 935 párů – z toho 10 451 lehkých střeviců, 2 919 polobot, 4 872 dragounských bot a 1 449 husarských čizem – o velikosti 5-13. Ceny se lišily od velikosti a typu bot (tabulka viz níže).⁵⁹

Obrázek č. 1 Dodávky vojenské obuvi

1 pár střeviců	čís.	5	zl.	5·26	1 pár lehkých střev.	čís.	5	zl.	3·82							
	"	6	"	5·15		"	6	"	3·76							
	"	7	"	5·13		"	7	"	3·75							
	"	8	"	5·08		"	8	"	3·71							
	"	9	"	4·96		"	9	"	3·65							
	"	10	"	4·98		"	10	"	3·64							
	"	11	"	4·81		"	11	"	3·55							
	"	12	"	4·79		"	12	"	3·52							
	"	13	"	4·74		"	13	"	3·50							
	1 pár polobot	čís.	5	zl.		7·04	1 pár dragounsk. bot	čís.	5	zl.	9·04	1 pár husarsk. čizem	čís.	5	zl.	9·21
		"	6	"		6·97		"	6	"	8·98		"	6	"	9·14
		"	7	"		6·93		"	7	"	8·93		"	7	"	9·10
		"	8	"		6·89		"	8	"	8·89		"	8	"	9·06
"		9	"	6·62	"	9		"	8·60	"	9		"	8·71		
"		10	"	6·60	"	10		"	8·58	"	10		"	8·70		
"		11	"	6·52	"	11		"	8·50	"	11		"	8·61		
"		12	"	6·49	"	12		"	8·46	"	12		"	8·58		
"		13	"	6·46	"	13		"	8·44	"	13		"	8·56		

⁵⁹ Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou, Praha 1897, 21(15).

Obrázek č. 2 Dodávky zeměbrany

l	pár	č.	7.	5	zl.	11	kr.
			8.	5	"	06	"
			9.	4	"	94	"
			10.	4	"	96	"

Dodávky pro maloživnostníky se nicméně stále zmenšovala. Zakázky se raději přidělovaly továrníkům s odůvodněním, že by maloživnostníci nestihli rychle zareagovat v případě vyhlášení války a nebyli by schopni obuv rychle zhotovit. Řemeslníci se bránili tím, že mohou pracovat průběžně na erární obuvi po dobu více let, a to především když není sezona, kdy jsou suroviny výhodnější a výrobek bude dokonalejší. Přesto později přešla výroba vojenské obuvi pouze na tovární podniky.

Po vypuknutí první světové války byla výroba obuvi v podnicích změněna na výrobu pro vojenské účely. Některá obuvnická společenstva během války přestala fungovat, ať už z nedostatku pracovních sil či z ekonomických důvodů. Jiných se válečná léta dotkla minimálně. První světová válka přinesla obrovské zakázky na výrobu vojenských bot, a to zejména obuvnickému podniku Baťa. Tomáš Baťa nejenže těžil ze zkušeností získaných v USA a v Německu – díky čemuž vybudoval továrnu vybavenou nejmodernější dostupnou technikou, ale také dokázal v pravou chvíli pružně zareagovat a přeorientovat výrobu pro válečné potřeby. Začal vyrábět koženou obuv určenou pro armádu. Toto bylo nejdůležitějším rysem baťovského systému — pružnost, s níž dokázal reagovat na problémy a změny vnějších i vnitřních podmínek a rychle se přizpůsobovat nové situaci. Baťovský systém byl rovněž založený na přísné decentralizaci a na skutečné odpovědnosti stanoveného spolupracovníka za daný úkol, dílnu či oddělení. Nejmenší samostatně hospodařící složka byla pouze tak velká, aby ji mohl řídit jediný vedoucí. Hlavním cílem bylo zajištění nejvyšší efektivity a produktivity práce a tím prosperity koncernu. Zisky získané za války umožnily Baťově podniku modernizaci a další rozšiřování podniku.

Velké problémy nastaly po skončení války. Po rozpadu Rakouska-Uherska bylo na území Československé republiky koncentrováno z celkového bývalého rakousko-uherského obuvnického průmyslu 70 – 80 % podniků. Ty byly odkázány především na zahraniční odbytiště. V předválečných letech bylo ročně vyváženo okolo 10 090 metrických centů obuvi, což dělalo přibližně 10 milionů zlatých. Po první světové válce byl ale zahraniční trh značně zdecimován a obnova zahraniční výroby probíhala velmi pozvolna a s velkými obtížemi. Avšak ani na domácím trhu nebyl odbyt v tomto období uspokojivý, což bylo

zapříčiněno hlavně nízkou kupní silou převážné většiny pracujících a všeobecnou drahotou zboží, ale také trvajícím nedostatkem základních surovin. Tento nedostatek vyvolal vzestup cen surových kůží a obuvi vysoko nad směrné ceny. Vysoké ceny kůží a obuvi zůstaly v platnosti i po dočasném zrušení vázaného obchodu s kůžemi, usněmi a obuvi v září roku 1919.

K pozvolnému oživení průmyslové výroby v Československu docházelo až po odeznění poválečné hospodářské krize v letech 1924-1925. Začal se opět rozvíjet zahraniční obchod a s tím i spjatý vývoz obuvi, který měl pro existenci vyspělého československého obuvnického průmyslu důležitý význam. Významné postavení ve vývozu zboží obuvnického průmyslu zaujímala firma T. a B. Baťa, která roku 1925 ovládla téměř polovinu československého vývozu veškeré obuvi. Protože vyspělý obuvnický průmysl měl na poměrně úzkém domácím trhu omezené odbytové možnosti, usilovala správa Baťových závodů o to, aby co nejvíce rozšířila odbyt svých výrobků na zahraničních odbytích. V roce 1928 dosáhlo Československo světového prvenství v celkovém exportu kožené obuvi, které si udrželo s výjimkou roku 1930 až do druhé poloviny třicátých let. Ve vývozu gumové obuvi zůstalo však Československo v letech 1932-1935 za svým největším konkurentem Japonskem a v roce 1936 za Japonskem a Kanadou na místě třetím.⁶⁰ Na expanzi Baťova koncernu doplácely hlavně střední tovární obuvnické podniky, které byly ve svém vývoji omezovány a vytlačovány postupně z domácího trhu. „*Řemeslník jest dnes aparátem pro placení ať vydělá nebo nevydělá, žádného zastání nikde nemá, a platit dost, čím dál více. Jak asi budoucnosti bude vypadati, dá se snadno předvídati, že nás kapitál pohltí a my se stanem a již jsme jeho otroky...*“⁶¹ Obuvnická malovýroba v této době prožívala již hluboký úpadek. Tovární zboží se prodávalo v obchodech, kde si je zákazník na místě vybral z široké nabídky, vyzkoušel a levně koupil, nemusel čekat, až mu je švec ušije, a obávat se, zda mu padnou. A hlavně – ručně vyráběná obuv byla vždy drahá. Náklady na její zhotovení byly podstatně vyšší než u méně náročné obuvi vyráběné průmyslově ve velkých sériích.

Příčinu úpadku obuvnického řemesla dávali za vinu obuvníci maloživnostníci především firmě Baťa. Živořící obuvníci sledovali s obavami každé nově otevřené Baťovy prodejny. Někteří věřili, že poctivá kvalitní ruční práce nemůže zlikvidovat nekvalitní sériový výrobek a že po čase začnou lidé opět vyhledávat boty z jejich

---

⁶⁰Bohumil LEHÁR, *Dějiny Baťova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, s. 226.

⁶¹*Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Praha 1895, 13(11). Uloženo: Městské muzeum Skuteč, archivní sbírky expozice obuvnictví.

dílen. Vývoj se však ubíral opačným směrem. Zámožnější obuvníci – podnikatelé se začali specializovat na výrobu luxusní obuvi a velká část menších ševců se uchýlila ke spravování bot. Když však při prodejnách obuvi začal Baťa v roce 1923 zřizovat i správárny obuvi, byl osud staletí trvajících ševcovského řemesla v podstatě zpečetěn. Přesto se maloživnostníci v celé republice pod patronátem živnostenské strany snažili vyvíjet nátlak proti zřizování Baťových správáren, který projevovali zejména demonstracemi a intervencemi u vládních činitelů. Vláda a ministerstvo obchodu však neučinily žádná opatření na záchranu obuvnických maloživností. Výsledkem zápasu obuvnického řemesla s konkurencí Baťova koncernu ve dvacátých letech byla likvidace tisíců obuvnických maloživnostníků. Počátkem roku 1921 provozovalo obuvnictví ještě 57 515 samostatných výrobců, roku 1928 již jen 34 965.⁶² Během sedmi let tedy muselo ukončit činnost přibližně 22 000 obuvníků a počet krachujících malovýrobců se stále zvyšoval. Expanzí Baťova koncernu v ČSR byla přivedena na mizinu také celá řada velkých obuvnických a koželužských podniků.

Ve 30. letech zasáhla obuvnickou živnost, stejně jako koželužskou a ostatní odvětví lehkého průmyslu, světová hospodářská krize, jejímž důsledkem byl hluboký úpadek exportu obuvi z ČSR. K oživení docházelo velmi pozvolna – až v posledním čtvrtletí roku 1936, po devalvaci československé měny.

Obuvnická profese, stejně jako jiná řemesla, tvořila komunitu lidí, kteří se chtěli projevat také společensky a kulturně. Pořádali tudíž různé slavnosti a plesy, ale i výstavy. Rovněž si rozšiřovali své znalosti a dovednosti na odborných přednáškách a kurzech. Jeden takový třítydenní kurz se na konci 19. století konal v Praze. Mistři a učedníci se proškolovali ve znalostech nohy, v anatomii, v braní míry, odlívání chodidel do sádry, v kresbě a vzorech stříhů. Dále se učili o kůži a její úpravě. Taktéž probíhala nauka o kopytech. Probíhalo tam také školení o štepování a strojích a od firmy Singer. Kurzy nejenže obuvníky odborně proškolily a seznámily je s novými postupy, ale umožnily jim také navázat nové kontakty a ukázat životaschopnost obuvnického řemesla.

2.2. Výroba

Obuvnické řemeslo bylo nenáročné z hlediska potřebných nástrojů a strojů k výrobě. Při výrobě obuvi nebyl nutný žádný pohon, stačily pouze nože, materiál, stolička, lampička, kopyta, jehla a nit – dratev. Řemeslo si rovněž nežádalo žádné zvláštní dovednosti.

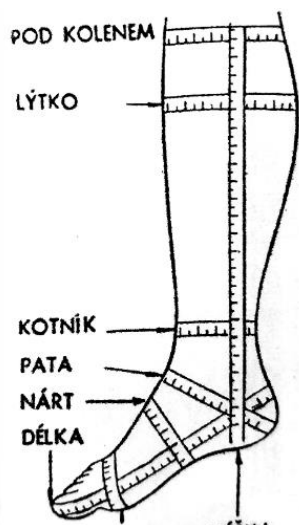
⁶² Bohumil LEHÁR, *Dějiny Baťova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, s. 114.

Ševcovská dílna byla zpravidla součástí mistrova domu. Byli v něm ubytováni všichni zaměstnanci. Ti byli rozděleni na učně a tovaryše. Švec většinou vykonával svou práci v místnostech, které sloužily zároveň jako obytný prostor pro celou rodinu. Místnosti byly často zatuchlé a špatně osvětlené. Slabé světlo petrolejové lampy zesilovaly skleněné baňky naplněné vodou. Pracovalo se v sedě na trojnohé židličce. Ševci tak byli celý den shrbení, což mělo škodlivý vliv na držení těla. Později, kolem roku 1890, přicházela ve známost nová pracovní pomůcka umožňující práci ve stoje. Byla to jakási stolička nastavitelná dle výšky těla a umožňovala práci jak v sedě, tak i ve stoje. Stála 16 zlatých.

Zhotovování obuvi zahrnovalo tento pracovní postup:

1. Braní míry a práce směřující ke zjištění tvaru a rozměrů chodidla
2. Úprava kopyt a dělání vzorů či stříhů
3. Vykrajování podešví a vršků
4. Úprava svršků, spočívající v lepení a šití, někdy s předcházejícím valchováním
5. Úprava podešve, kterou se připravuje podešev na kopyto
6. Spojení svršků a podešve, přetahování svršku na kopyto, prošívání a sešívání, přibíjení nýtků
7. Cídění obuvi a dokončovací práce

První stříhová soustava byla založená na míře délky nohy; od středu paty ke konci palce. Ostatní rozměry nohy mimo lýtka byly jenom od oka. Později se přešlo na jiný způsob měření, a to kruhový, dle kterého se rozměry získávaly pomocí několika kruhů a půlkruhů. Tyto stříhy byly přesnější.

Obrázek č. 3 Postup měření nohy

Při braní míry použil obuvník proužek pevného papíru a naznačil na něm natržením jednotlivé míry. Při tomto měření se brala délka zadního konce paty až na konec palce, míra v bříšku v prstech na kořeni palce, míra v nártu, míra přes patu, míra nad kotníkem a míra v lýtku pro vysokou obuv, a to vždy na obou chodidlech. Obuv zvláště na levou a pravou nohu se začala vyrábět od přelomu 14. a 15. století. Švec si většinou opatřoval i obrys chodidla tak, že si chodidlo obkresloval na papír. Při tom si chodidlo prohlédl a všiml si nepravidelností, vad a chorob nohy. „Při zdravých a dobře vyvinutých chodidlech měřívá dle centimetrů nejvíce lýtko, pak následuje pata, rys, prsty, kolem

nohy. *Kdo bere míru na papír, tomu se výsledek tento objeví sám sebou.*“⁶³ Míra se brala také na centimetry a ta se pak zanášela do zvláštní knihy měr.

S pravidelnými stříhy se setkáváme teprve v polovině 19. století. Ovšem musí se brát v potaz, že se stříhy lišily od jednotlivých obuvnických dílen a mistrů. Neexistovalo žádné základní pravidlo, dle něhož by se stříhy pravidelně zhotovovaly. Stříhy byly zpočátku jednoduché a zhotovované z jednoho či dvou kusů. Případné ozdoby nebo různé pásky se vykrajovaly zvlášť a byly přeshívané ručně na již hotovou obuv. Celkově existovalo mnoho postupů, jak zhotovit stříh. *„Nezáleží nám dnes na tom, podle cí soustavy si obuvník stříh hotoví, zdali podle cizí či podle svoji vlastní, zdali dle šablony či nazpaměť – jeli výsledek dobrý a stříh jest spolehlivým i rychle provedeným, můžeme s klidným srdcem otázku tu dnes minouti a teprve při podrobném porovnání mír, pokud toho bude zapotřebí, se k ní vrátiti.*“⁶⁴ Při stříhu obuvi bylo důležité, aby se zbytečně neplýtvalo kůží a stříh odpovídal kopytu⁶⁵, respektive chodidlu. Přestože byl stříh dobře proveden, často se stávalo, že při dalším zpracování se objevily na botách nepřesnosti. *„Při zhotovení svršků nezáleží všechno jen od kráječe nebo stříhu, jakého použil. Lepič a prošíváčka může přes dovednost kraječovu chybiti a svršek přece nevhodným učiniti.*“⁶⁶

Samotná výroba byla už od 15. století rozdělena na dvě části, a sice výrobu spodků a svršků. Přičemž na celkovou výrobu byly potřeba tři druhy kůže – na svršek, podšívku a stélku. Kůže se lišily dle druhu a také dle tloušťky. Na svršek se používaly nejčastěji hovězí kůže, na společenské dražší boty kůže telecí, výjimečně i z jiných zvířat. Na podšívku se hodily kůže pružné a tenké, nejčastěji skopovice a jehnětiny. Naopak na stélku byla potřebná kůže velmi silná, odolná a tvrdá, zejména hovězina.

Postup probíhal tak, že švec nebo později specializovaný svrškař natahoval na kopyto namočenou kůži a tvaroval ji do částí svršku. Hotový svršek se pak lehce natáhnul na kopyto. Svršek na kopytu musel sedět přesně, protože to určovalo celý tvar obuvi. Dále se svršek přichytil k napínací stélce a přišlo na řadu ruční šití do rámu. Pomocí dřevěných floků se následně připevnila podešev a podpatek. Tomuto postupu se říkalo kolíčkování. Kolíčky se pak ostrouhaly, podešev se sklepala a vyhladila a pokud bylo potřeba, zhotovil se podpatek. Podpatky byly často dřevěné, potažené látkou nebo kůží, která se používala na

---

⁶³ *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Praha 1893, 8(13).

⁶⁴ *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzných řemesel*, Praha 1888, 8(11).

⁶⁵ Ševcovské kopyto je dřevěná forma, na které se při ruční výrobě tvarovaly svršky bot.

⁶⁶ *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzných řemesel*, Praha 1888, 8(11).

svršek. Zhotovovaly se také železné podpatky, jejichž dutina byla vyplněna pilinami. Takto téměř hotová obuv se dále upravovala, mazala, leštila a lakovala. Rovněž se přidělávaly kroužky, knoflíčky, řemínky, přezky, ostruhy atd.⁶⁷ Výroba jednoho páru bot trvala asi dva dny, ale u náročnější obuvi to trvalo i déle. Důležitá byla kvalitně odvedená práce výrobku. Obuv byla dost drahým zbožím a kupovala se na několik let.

Na výrobu obuvi mělo rovněž vliv počasí. Obyčejně se mělo za to, že na opotřebení obuvi působí nejvíce deštivé počasí, a proto se také říkalo, že když dlouho prší, jedná se o „ševcovské počasí“, tedy výhodné pro ševce, neboť bude mít hodně zakázek.

Ale vždy tomu tak nebylo, „protože obuvník, kterej pracuje pro bohatší zákazníky, spíše deštivé počasí škodí, než aby mu prospívalo, neboť bohatší lidé za deštivého počasí buď vůbec nevychází z domu anebo jedou v kočárech, a to se obuv velice málo opotřebuje, což nikterak neprospívá řemeslu.“ Letní počasí mělo stejně tak negativní dopad na kvalitu obuvi. Železné nýtky v podešvi se pražícím sluncem vysušovaly a praskaly. Zajímavý vliv na tržby v obuvnictví mělo i zavedení vlakové dopravy a elektrických drah, kvůli čemuž si obuvníci stěžovali, že lidé málo chodí a obuv se tak málo opotřebovává.

Významným mezníkem ve výrobě bylo uplatnění šicího stroje, jenž v Čechách počátkem 60. let 19. století patřil k celkem běžnému vybavení ševcovské dílny. I nejhudší obuvník se snažil opatřit si šicí stroj. Existovalo několik druhů šicích strojů specializovaných na daný řemeslný úkon např. cylindrový šicí stroj (pro „duté“ a „rovné“ práce), sloupkový šicí stroj (pro holeně), vojenský stroj s ramenem (pro těžké práce, jezdecké boty), stroj k obšívání dírek aj. U nás byly nejosvědčenějšími stroje Singerovy, které předčily všechny ostatní stroje svou jednoduchostí a životností. Samozřejmě existovalo více značek i druhů šicích strojů na různé způsoby šití obuvi. Mezi nejznámější značky patřily Central Bobbin a Improved.⁶⁸

2.2.1. Materiály

Obuv se vyráběla ze všech možných materiálů, závislých na dané lokalitě a dostupnosti surovin. Známe obuv vyráběnou ze slámy, ze dřeva, z textilií, kožešiny, z gumy, avšak nejvhodnějším materiálem, který se v obuvnictví prosadil, byla kůže. Ta byla totiž obvykle všude dostupná a měla vhodné vlastnosti pro výrobu obuvi. Dokázala se přizpůsobit individuálnímu tvaru noh, vykazovala dobré absorpční schopnosti a byla prodyšná a měkká. V našem prostředí byly využívány kůže zejména z hovězí, vepřoví, kozí, koní a

⁶⁷Eva KUPKOVÁ, *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují 2006, s. 17.

⁶⁸Eva PŘÍHODOVÁ, TALAŠ Václav a ŠTÝBROVÁ Miroslava, *Textil, oděvnictví, obuvnictví* 2004, 33 s.

teletiny. Obchodníci a řemeslníci, kteří cestovali na konci 19. století do západní Evropy za zkušenostmi, píší rovněž o oblíbě hadí kůže, krokodýlí, delfiní a klokaní. Jednalo se o kůže velmi odolné a trvanlivé. Zejména kůže delfinová/ delfiní byla chválená pro nepromokavost, trvanlivost, úspornost, hebkost a pro tu vlastnost, že dobře obepíná nohu, což „*jest velmi prospěšné pro nohy citlivé, neboť nepůsobí žádného tlaku a žádných kuřích ok.*“⁶⁹ Použití těchto materiálů ale neslo velké náklady, které si nemohl každý dovolit.

Obrázek č. 4 Návrh modelu z krokodýlí kůže.

Důležité je rozlišovat rozdíl mezi kůží a usní. Kůže je nezpracovaná surovina, kterou dostaneme po stažení ze zvířete. Useň je zpracovaná kůže. Často se však usně, ne úplně správně, označují taktéž názvem kůže. Švec si vyčinil z kůže useň sám anebo ji kupoval u koželuha. Kvalita kůže se lišila výrobce od výrobce. I za hranicemi Rakouska-Uherska se rozlišovalo, zda se jednalo o kůži norimberskou, vídeňskou či berlínskou. Znamé byly tzv. severoněmecké kůže, které byly rychle činěné a tedy hrubší a chatrnější, ale byly zase levnější než kůže české. Kůže se také barvily a měly tak různé odstíny. V obuvnictví byly nejčastěji využívané zelené kůže a hnědé či červené.

Při výrobě docházelo rovněž ke kombinaci materiálů. Například dámské střevíce mívaly vsazené díly z pevného textilu.

V 50. letech 19. století se poprvé objevily na trhu gumové (pryžové) boty. Přes rozpačité začátky získaly počátkem 80. let na oblíbě, přestože obuvníci předpovídali jejich brzký zánik. Boty byly určené hlavně do letního suchého počasí a obuvníci zastávali názor, že

---

⁶⁹Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzných řemesel, Praha 1888, 15(6).

škodí lidskému zdraví kvůli neprodyšnosti a že jsou rovněž špatně opravitelné.⁷⁰ Přes negativní předpovědi se gumové boty udržely na trhu dodnes.

2.2.2. Náčiní

Švec při své práci používal nejrůznější nástroje. Nože na krájení kůže a usní, nůžky, ševcovská šídla, jehly, pravítka, kružidla, kladívka, kopyta a k šití konopné nitě, ze kterých se udělaly dratve.⁷¹ Názvy nástrojů se částečně lišily dle regionů, což platilo pro jakýkoliv řemeslnický obor.

Ukázka obuvnických nástrojů:

Obrázek č. 5 Ambus – používal se pro vypalování kramfleků pro získání hladkého povrchu. Na kahanu se ambus ohřál a následně se jím rozehřátý vosk roztíral na podpatek.

Obrázek č. 6 Šídlo – sloužilo k propichování kůží a tvorbě otvorů při sešívání dvou či více kusů kůží navzájem.

⁷⁰Český obuvník: se vzorkovou a střihovou přílohou, Praha 1895, 24(13).

⁷¹Dratev je druh nitě, využívaný zejména v obuvnictví. Vyrábí se splétáním několika vláken, nejčastěji konopných nebo lněných, které se zkroutí a promazají ševcovskou smolou. Výsledný výrobek je velmi pevný

Obrázek č. 7 Obuvnický nůž s pilníkem

Obrázek č. 8 Štípací kleště

Nejdůležitější pracovní pomůckou pro obuvníka byla kopyta, dřevěná forma, podle níž tvaroval svršky bot. Kopyta plně postihovala tvar a zvláštnosti nohou obuvníkovy zákazníka a díky nim obuvník zhotovil naprosto vyhovující a pohodlnou obuv. Kopyta byla využívána už v 15. století, ale v jiné podobě, než je známe dnes. Sloužila k narovnání a ustálení tvaru obuvi po jejím ušití.⁷²

Obrázek č. 9 Obuvnické kopyto

Pokud byl švec zručný a ovládal i práci řezbáře, kopyta si vyráběl sám. Později vzniklo řemeslo, které se soustředilo pouze na výrobu kopyt. Kopytáři vyráběli kopyta přesně na

⁷² František ŠNAIDR, *Technologie mechanické výroby obuvi*, Praha 1955, s. 16.

míru. Ještě na počátku 19. století se obuv šila na symetrická kopyta, později už na párová. Zásoba kopyt v obuvnické dílně byla číslována podle jednotlivých velikostí a později i obvodových šířek, případně byla označována jmény jednotlivých zákazníků. Do kopytářského řemesla, stejně jako obuvnického, pronikla strojní výroba, díky čemuž se kopyta stala levnější záležitostí, což mělo vliv i na cenu obuvi. Za jeden den bylo možné vyrobít 50 kopyt. Vyhlášené kopytařství bylo ve Skutči. Bylo založené již roku 1860 a chlubilo se inzerátem, že nabízí kopyta z habrového dřeva — jeden pár v tuku vařených kopyt stál 70 krejcarů, nevyvařovaná kopyta 65 krejcarů a malá kopyta 45 krejcarů.⁷³ Firma Richter a Wunsch v Děvině (Magdeburk) si dala zase patentovat tzv. universální kopyto, které se hodilo pro všechny míry.

V obuvnictví se postupně vydělovaly specializace a tudíž v ševcovské dílně existovala značná dělba práce. Někteří obuvníci se zabývali výrobou pouze ženské obuvi, jiní zase pánské obuvi.⁷⁴ Mistr obyčejně dělával náročnější práci svrškařskou a staral se o zákazníky. Starší tovaryš připravoval podešve a dával obuv dohromady a mladší tovaryš s učněm prováděli opravy a pomocné práce. Svrškařství bylo natolik odbornou záležitostí, že ho některé obchodní a živnostenské komory (např. v Plzni a Opavě) prohlásily za samostatnou živnost. Proti tomu se bouřili obuvníci maloživnostníci. Nicméně výnosem c. k. ministerstva vnitra a obchodu z roku 1889 č. 35903 bylo uznáno, že „výroba svršků tvoří nejhlavnější část obuvnické práce a za samostatnou živnost nikdy považována býti nemůže.“⁷⁵ Tím se vyřešil problém s výrobou svršků, kterou si začaly nárokovat i koželužské závody.

Později se objevila další profese, a to vzorkařství neboli modelářství, které se stalo důležitou součástí obuvnického oboru. Každá obuvnická továrna měla své modeláře, kteří měli na starost zhotovování stříhů a vymýšleli stále nové modely pro potřeby továrny. „Povolání modeláře stává se proto nejožehavějším, takže jen odborník mimořádných schopností technických i uměleckých může obstáti. Povšechná liberálnosti v módě jest jedinou okolností, která tu tíživou odpovědnost zmírňuje ve tvoření stále nových a nových návrhů. Jinak možno pozorovati, že největší vliv na módu obuvi mají módní ateliéry, které od výrobců obuvi žádají nejpodrobnější přizpůsobení denním šatům vycházkovým i večerním.“⁷⁶

---

⁷³ *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Praha 1893, 20(14).

⁷⁴ Městské muzeum Skuteč, expozice obuvnictví, osobní návštěva 10.10.2016.

⁷⁵ *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzným řemesel*, Praha 1891, 28(8).

⁷⁶ *Zpravodaj módní obuvi*, Bohumil Vyskočil, Beroun 1927.

2.3. Typy obuvi

Obuv ve svém vývoji zpočátku plnila ochrannou funkci, posléze i společenskou. Podléhala módním stylům a často odrážela dobový názor. Týkalo se to především vyšších bohatých vrstev, které měly prostředky na to, aby si pořídily drahou módní obuv. Naopak obutí obyčejných lidí bylo velmi konzervativní, téměř se neměnilo. Vesnická obuv byla jednoduchá a praktická, bez ozdob. K její výrobě sloužil dostupný domácí materiál. Chudí lidé často také chodili bosí.

Různá historická období přinášela rozličné druhy obuvi. V tradičním názvosloví můžeme najít mnoho zajímavých výrazů pocházejících ze starších dob a označujících různé druhy obuvi jako škorňe, střevíce, krbce atd. Střevíce převažovaly v období gotiky, stejně jako kotníčkové boty a nízké holínky. Ty nosily téměř všechny vrstvy obyvatelstva a jediné, co je odlišovalo, byl různě kvalitní materiál a použité ozdoby.⁷⁷ V 17. století je vyráběná obuv opatřovaná podpatkem. Nebyl jen módní záležitostí, neboť se zjistilo, že i usnadňuje chůzi. V 18. a 19. století došlo ve výrobě obuvi k průkaznějšimu ustálení módy a tvaru. S novou škálou materiálů a progresivní strojní výrobou ve 20. století se začaly profilovat nové typy obuvi. Na trh se začaly dostávat gumárenské výrobky, plastikářské, ale i specializované druhy obuvi, jako obuv ortopedická, scénická, krojová aj.

Obuv se také lišila dle místa, kde byla vyráběná, což určoval zejména tvar kopyta a dostupnost materiálů. Známá byla lehká vídeňská obuv, která se zhotovovala z velmi dobře opracované kůže. Dále byly známé typy obuvi pražské, vídeňské, pařížské, bruselské, londýnské a petrohradské. Obuvníkům se doporučovalo, aby si pořizovali tyto různé vzory obuvi ke tříbení odborného vkusu obuvnického dorostu.

Móda přicházela především z Paříže. V období druhé poloviny 19. století si móda žádala jednodušší svršky u vyšších tříd, zatímco střední vrstva požadovala na svršku umělé okrasy jako lupeny, květy apod. Tyto okrasné prvky se vyráběly buď v továrnách, či existovaly postupy, jak je vyrobit po domácku. Toto období je také spjaté s novými typy obuvi, které přicházely na trh. Jednalo se například o střevíce pro cyklisty s pryžovými (gumovými) podešvemi či plavecké střevíce. S plaveckými střevíci přišel obuvník z Hannoveru v roce 1896. Tyto střevíce byly sestrojeny tak, že měly po stranách křídla, a když člověk ve vodě plaval, tak se křídla zploštila, což usnadňovalo plavcovi pohyb. Po plavání se křídla

---

⁷⁷ Miroslava ŠTÝBROVÁ, *Boty, botky, botičky*, Praha 2009, s. 62.

odepnula a obuv mohla být využívána k běžnému chození. „Odborníci prorokují této myšlence velkou budoucnost, totiž v tom smyslu, že majitel patentu mnoho vydělá.“⁷⁸

Nejběžnější obuv, jak pro dámy, tak i pro pány, byly plátěnky, polobotky a sandále. Dámy dále nosily střevíčky a lodičky a pánové jako pracovní obuv bagančata a holínky. Dětská obuv se svým sortimentem nijak výrazně nelišila od obuvi dospělé. Vyráběly se capáčky, sandále, střevíčky a polobotky. Na podzim se nosily vyšší holínky. Chlapci nosili sokolky, děvčata šněrovací a knoflíčkové boty buď jazykové nebo dvoušvové, také boty šněrovací nebo na přasky atd. Pánům se doporučovaly dvoušvové boty a celá řada holeňových bot, co do zaměstnání a účelu se rozeznávaly sokolky, boty rolnické, lovecké, rybářské, lokajské, jezdecké atd., co do materiálu: boty z kůže, sukna a houně.

Zimní obuv se nelišila natolik od té letní. Na vnitřek se použily teplejší materiály, zejména kožíšek a podrážka obuvi byla uzpůsobena na nošení ve sněhu. Velmi oblíbené byly sněhovky, které se nosily především v menších městech. Ve větších městech ztrácely sněhovky na módě, která se sledovala i v zimě: „Zprávy z Paříže dostáváme každý týden, ale v obuvi zimní nestává žádných podstatnějších změn. I nejluxusnější střevíček nalezneme v zimě ochrany v přezuvkách. Na požadavky obecnosti ve volbě obuvi má rovněž vliv i podnebí, které v Paříži jest daleko příznivější než u nás a které zajisté bylo příčinou násilně vyvolané módy vysoké holeňové obuvi z Anglie [...]. Pro každého výrobce obuvi by bylo vhodné, aby svému zákazníkovi raději doporučil nižší šněrovací pohorky, na lýtku s kožešinkou lemované.“⁷⁹ Praktickým zimním doplňkem byly také soukenné kamaše, které chránily kotníky a lýtka před mrazem. Byly určeny především pro pány.

Pro prezentaci nové módní obuvi se pořádaly různé veletrhy. Na nich se obuvníci mistři inspirovali pro výrobu nové obuvi, ale zároveň získávali povědomí o módních trendech. „Co jsme viděli na podzimní pražském veletrhu? Účastníci, kteří navštívili letošní podzimní veletrh a zajímali se o módu, byli zajisté uspokojeni tím, co jim předvedla expozice francouzská. V expozici nás nejvíce zajímala obuv, která zde reprezentovala obuvnické závody Perugia, Greco, Juliene a konfekce Manon. Ty patří mezi ty, kdož ve tvoření nových modelů a módy mají největší vliv.“⁸⁰

---

⁷⁸ Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou, Praha 1895, 20(14).

⁷⁹ Zpravodaj módní obuvi, Bohumil Vyskočil, Beroun 1927, s. 2.

⁸⁰ Tamtéž

Obrázek č. 10 Modely obuvi obuvnických závodů Perugia, Greco, Juliene

2.4. Shrnutí obsahu kapitoly

Obuvnictví bylo natolik specifickou a odbornou záležitostí, že si po dlouhou dobu uchovalo tradici řemeslné malovýroby, kterou nedokázala nahradit ani manufakturní velkovýroba. Zvrat v oblasti výroby obuvi nastává až s nástupem průmyslové výroby, která zapříčinila do značné míry nahrazení ruční výroby výrobou strojní. Strojní výroba se v obuvnictví prosazovala od konce 19. století. O její úspěšný rozvoj a následné ovládnutí výroby obuvi se zasloužila zejména rodina Tomáše Bati ve Zlíně. Baťovy obuvnické podniky měly ničivý dopad na obuvnické maloživnostníky, jež se nemohli vyrovnat s tovární velkovýrobou a zkrachovali. Přesto se ruční výroba bot udržela po celou dobu první poloviny 20. století.

Obuvnické řemeslo nebylo náročné z hlediska potřebných nástrojů a strojů k výrobě. Každý řemeslník vlastnil své nástroje, které se svými názvy a typy lišily dle regionu. Řemeslo si rovněž nežádalo žádné zvláštní dovednosti. Nejpoužívanější materiál pro výrobu obuvi byla zvířecí kůže. Každá kůže vykazovala charakteristické vlastnosti dle použitého druhu, což se odrazilo na funkční i módní stránce hotového výrobku. Při výrobě rovněž docházelo ke kombinaci různých materiálů.

Obuv se vyráběla v průběhu celého roku. Přizpůsobovala se sezonním potřebám a finančním možnostem zákazníků, rovněž podléhala módě. Nejsilnější módní impulzy přicházely z Francie. S postupem času přicházely na trh různé specializované výrobky, které kombinovaly nové typy materiálů a nacházely své uplatnění např. ve sportovních aktivitách či jiných oborech.

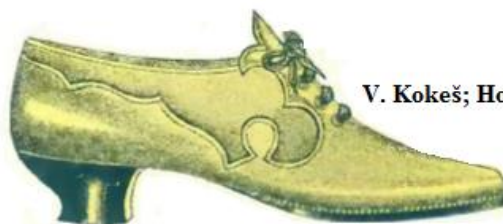
2.5. Obrazová příloha

Obrázek č. 11 Obuv prezentovaná na Zemské jubilejní výstavě v roce 1891 v Praze

F. Janda; Nusle

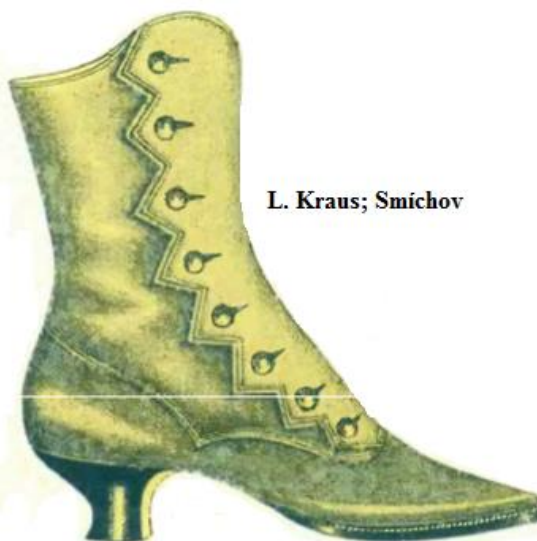
V. Kokeš; Hořovice

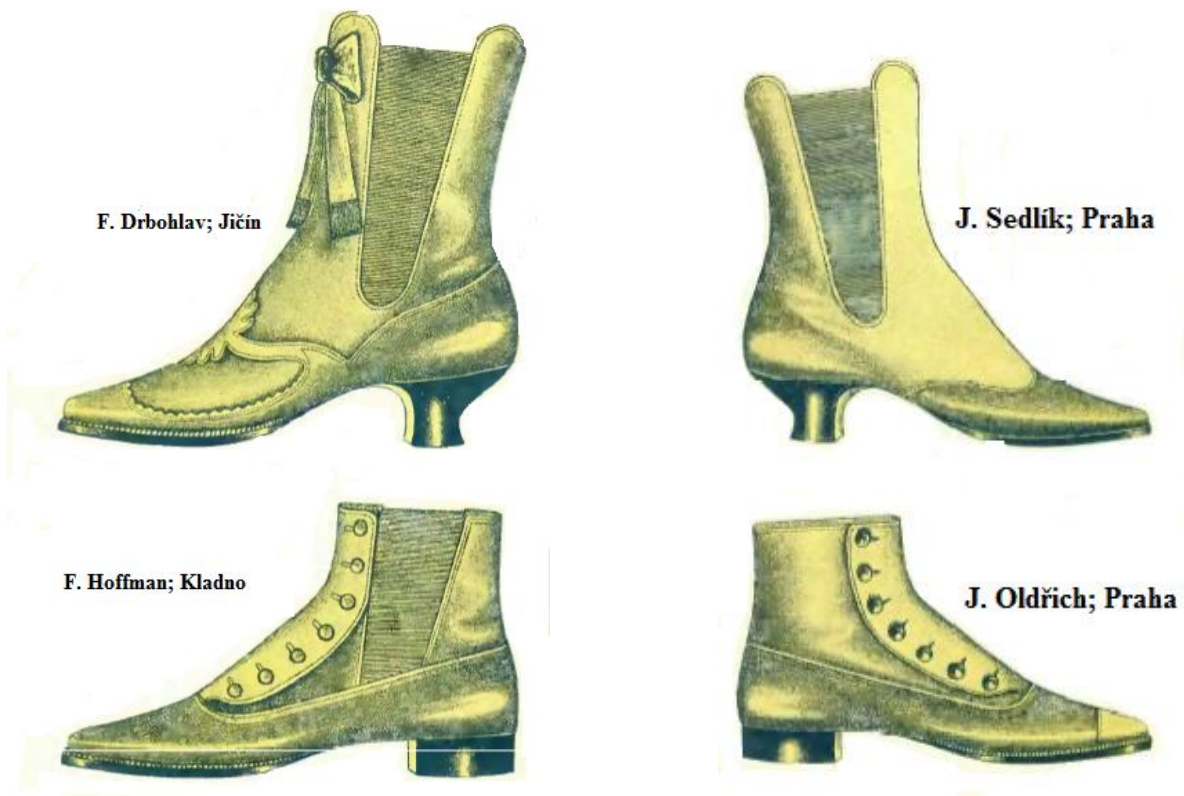
Vit Vizina; Karlín

L. Kraus; Smíchov

Obrázek č. 12 Móda obuvi v roce 1927

Střevíc z vídeňského veletrhu

Americký model pánské polobotky

Moderní jednoduchá polobotka se třemi kroužky

Jednoduchá bota šněrovací

3. Obuvnické řemeslo v kontextu hospodářských a sociálních dějin Náchodska do roku 1938

3.1. Charakter a poloha Náchodska

Region Náchodsko ztotožňují s okresem Náchod s centrem v Náchodě. Jedná se o oblast Královéhradeckého kraje, území mezi Krkonošemi a Orlickými horami, sousedící s okresy Trutnov na západě, Hradec Králové na jihozápadě, Rychnov nad Kněžnou na jihovýchodě a se státní hranicí Polska na severu a na východě. Okres Náchod zahrnuje města Náchod, Broumov, Hronov, Stárkov, Meziměstí, Jaroměř, Nové Město nad Metují, Červený Kostelec, Police nad Metují, Teplice nad Metují a Česká Skalice. Diplomová práce se zaměřuje na čtyři města, a to na Náchod, Českou Skalici, Jaroměř a Nové Město nad Metují.

Obrázek 13 Obecně-geografická mapa Královéhradeckého kraje a okresu Náchod; územní struktura k 1.1.2016.

Větší část sledované oblasti má typický podhorský charakter o nadmořské výšce 284 m n. m. v České Skalici, 250 m n.m. v Jaroměři, 346 m n. m v Náchodě a 300 - 400 m n. m. v Novém Městě nad Metují. Oblast je lemována Orlickými horami a Stolovými horami při polské hranici. Je odvodňována řekou Metují, která protéká celým

okresem od severu k jihu a u Jaroměře se vlévá, spolu s Úpou, která odvodňuje západní část okresu, do Labe. S povrchem okresu souvisí také jeho podnebí a vlhkost. Zatímco jižní část okresu přecházející do rovinnatého Polabí má podnebí teplejší, dlouhodobá roční teplota se pohybuje mezi 8–9 °C, severní část okresu je vlhčí a chladnější.⁸¹ Na převážné části území se uplatňují hnědé půdy hlinito-písčité s příměsí štěrku. Půdní a klimatické podmínky této oblasti poskytovaly vhodné prostředí zejména pro pěstování lnu přádného, tradiční plodiny podhorských oblastí. Z tohoto důvodu se zde dařilo tkalcovskému řemeslu, které se stalo základním zdrojem hospodářského rozvoje a prosperity regionu.

3.2. Obyvatelstvo na Náchodsku

Dle statistických údajů patřila sledovaná města v roce 1869 mezi města do 10 000 obyvatel. Tento počet obyvatel v tehdejší Královéhradeckém kraji přesahoval pouze Hradec Králové a Trutnov. Náchod čítal 6 757 obyvatel, Nové Město nad Metují 3 789 obyvatel a Česká Skalice 3 507 obyvatel. Nejlidnatější město z celého náchodského okresu byla Jaroměř s 8 653 obyvateli. Souvisí to i s její minulostí, byla věnným městem českých královen. Do číselných údajů je započítán i počet osob obcí a částí obcí připojených k daným městům. Pro srovnání s okolními okresy Královéhradeckého kraje můžeme uvést, že v roce 1869 byl náchodský okres s počtem 119 718 obyvatel druhý nejlidnatější po okrese trutnovském s počtem 146 218 ob.⁸² Lze tedy zhodnotit, že sledovaná oblast nevykazovala žádné populační anomálie a řadila se mezi rozvinutější oblast Královéhradeckého kraje.

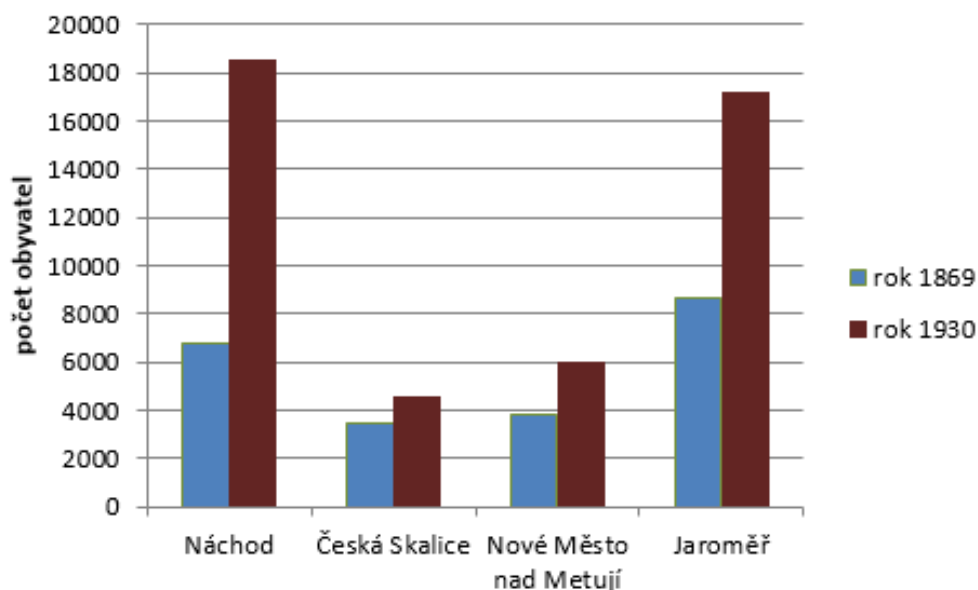
S hospodářskou prosperitou a narůstající životní úrovní docházelo ve městech k demografickým změnám, které měly za následek rostoucí počet obyvatel. Do roku 1930 se populační křivka ve sledovaných městech s jejich obvody prudce zvýšila, a to zejména v Náchodě, kde se počet obyvatel zvýšil na trojnásobek, díky čemuž patřil mezi 50 nejlidnatějších měst ČSR.⁸³ V Jaroměři a Novém Městě nad Metují se počet obyvatel zvýšil na dvojnásobek. Viz graf níže.

---

⁸¹ Charakteristika okresu Náchod. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xh/charakteristika_okresu_nachod

⁸² Historický lexikon obcí České republiky - 1869–2011. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2017-05-23]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf/cf538eaa-7f70-49f6-8e76-dc88932650ef?version=1.0>

⁸³ Historický lexikon obcí České republiky - 1869–2011. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2017-05-23]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf/cf538eaa-7f70-49f6-8e76-dc88932650ef?version=1.0>

Obrázek 14 Graf počtu obyvatel na Náchodsku v roce 1869 a 1930.

Nárůst obyvatel ve městech na Náchodsku neměl výrazný vliv na etnické složení obyvatelstva, přestože zde probíhala migrace poddaných z okolních oblastí, a to zejména broumovské s převážně německým osídlením. Náchodsko si zachovalo český národnostní charakter. Výraznější minoritní skupinu tvořila pouze židovská komunita, která později sehrála důležitou roli při hospodářském rozkvětu měst především zakládáním textilních továren v 19. století.

3.3. Správní vývoj regionu

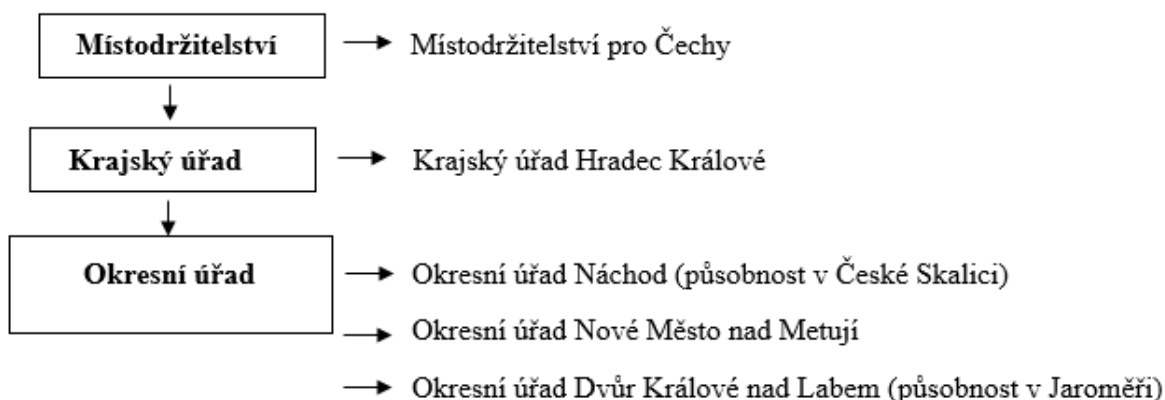
Nejstarší města vznikala z právního hlediska ve 13. století, stejně jako město Náchod, původně trhovía ves povýšená na město v roce 1254. V roce 1501, na počátku dalšího zakladatelského období, bylo založeno poddanské město Nové Město nad Metují, které, stejně jako Náchod, bylo součástí panství, tedy správní jednotky zřizované dle modelu patrimoniální správy v čele s feudálním pánem. Takto vedle sebe žilo panství Náchodské⁸⁴ a Novoměstské,⁸⁵ jejichž majetky zahrnovaly nejen tato města, ale i okolní vsi, polnosti, lesy, včetně poddaných. V roce 1393 byla k náhodskému panství připojena Česká Skalice povýšená na město v roce 1575. Městu Jaroměř byla potvrzena městská práva v roce 1307,

⁸⁴Náchodské panství zahrnovalo hrad Náchod, Českou Skalici, hrad Červenou horu, hrad Rýzmburk, hrad Vízmburk, Českou Čermnou, Heřmanice, Vestec, Chvalkovice, Červený Kostelec, Řešetovu Lhotu, Litboř, Machov, Mískolezy, Ratibořice, Studnici a Šonov.

⁸⁵Do panství Novoměstského patřilo Nové Město n. M., Krčín, Nahořany, Šonov, Dolsko, Mezilesí a Vrchoviny, ty představovaly jádro državy. Panství v rozšířené podobě obsahovalo Černčice, Bohuslavice, Opařišťský mlýn, Spy a Chlístov.

kdy se zároveň stala i věnným městem českých královen. Měšťané tak byli přímými poddanými české královny.

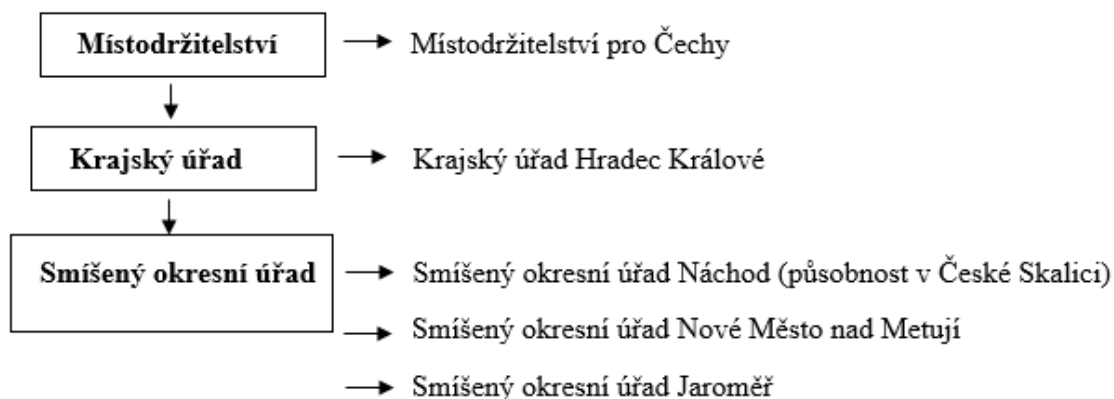
Patrimoniální systém správy fungoval do zrušení poddanství v roce 1848. Po něm vyvstala nutnost vybudovat systém nový. Vznikl tak dvojkolejný systém státní správy a územní samosprávy s některými přenesenými pravomocemi. Nejnižší instancí státní správy se staly okresní hejtmanství, jež byly vybudovány v Náchodě stejně jako v Novém Městě nad Metují. Jaroměř spadala pod působnost okresního hejtmanství královédvorského a Česká Skalice patřila do obvodu náchodského (viz níže).

Obrázek č. 15 Systém státní správy na Náchodsku po roce 1848

S platností od roku 1855 byla ustanovena změna, slučující okresní soudy a okresní hejtmanství v tzv. smíšené okresní úřady, které vytvořily Smíšený okresní úřad Náchod, Smíšený okresní úřad Nové Město nad Metují a Smíšený okresní úřad Jaroměř (viz níže). Smíšené okresní úřady přijímaly oznámení o samostatném provozování svobodných živností, udělovaly koncese při živnostech koncesovaných, schvalovaly živnostenské provozovny, povolovaly týdenní trhy aj. Jelikož tyto úřady vznikly sloučením okresních hejtmanství a okresních soudů, náležela jim rovněž trestní pravomoc, a to i v živnostenských záležitostech. Vyšetřovaly a trestaly překročení živnostenského řádu, porušení zákonů vydaných na ochranu známek a vzorů. Dále měly právo odejmout živnostenské oprávnění a udělovat svolení k provozování podomního obchodu a jiné.⁸⁶

⁸⁶ Historie obchodních a živnostenských komor na území českých zemí. *Komora* [online]. [cit. 2017-06-07]. Dostupné z: <http://www.komora.cz/historie/historie-obchodnich-a-zivnostenskych-komor-na-uzemi-ceskych-zemi.aspx>

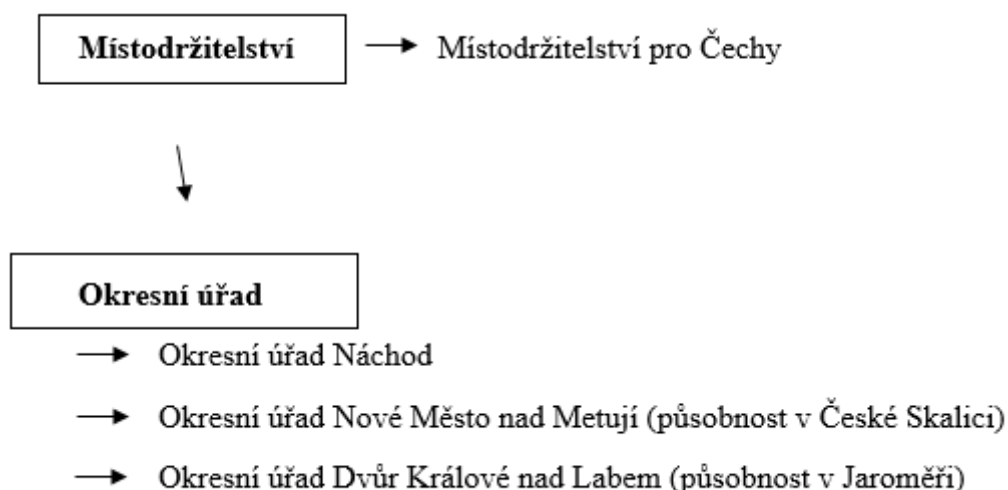

Obrázek č. 16 Systém státní správy na Náchodsku po roce 1855

Důležitým momentem v rozvoji průmyslu v Rakouském císařství bylo zakládání obchodních a živnostenských komor od roku 1850. Ty měly projednávat živnostenské a obchodní záležitosti a podávat úřadům návrhy na rozvoj průmyslu a obchodu, taktéž se podílet na politickém životě. V Čechách bylo zřízeno pět komor. Náchodsko, jakožto celý Královéhradecký kraj, spadalo do obvodu Liberecké obchodní komory.

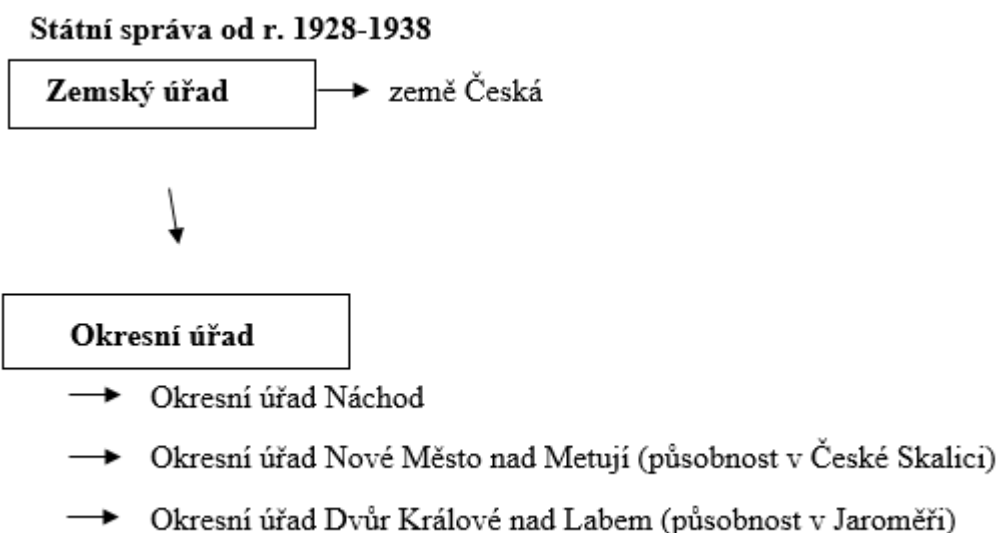
Roku 1868, se zavedením dualismu, vznikl nový model politické správy, který platil až do roku 1920. Ten rušil kraje a zavedl znovu okresní hejtmanství v Náchodě a v Novém Městě nad Metují, v jejichž politickém okrese byly obvykle dva a více soudních okresů. Česká Skalice se od roku 1876 stala také sídlem okresního soudu a spadala pod politický okres Nové Město nad Metují.⁸⁷ Jaroměř spadala do okresního hejtmanství Královédvorského.

⁸⁷ Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, s. 35.

Obrázek č. 17 Systém státní správy od roku 1868

Nově ustanovená Československá republika převzala systém politické správy z bývalého Rakousko-uherského mocnářství. Politické okresy byly převzaty a přejmenovány na Okresní správy politické – tedy Okresní správa politická Náchod a Okresní správa politická Nové Město nad Metují, od roku 1928 Okresní úřad Náchod a Okresní úřad Nové Město nad Metují. V čele okresu stál okresní hejtman. Česká Skalice spadala do okresu Náchod a Jaroměř do okresu Dvůr Králové nad Labem.

Obrázek č. 18 Systém státní správy od roku 1928-1938

3.4. Hospodářský vývoj regionu

3.4.1. Řemesla zastoupená ve městech regionu

Náchodsko se vyznačovalo už od středověku, tak jako jiné oblasti, řemeslnou výrobou, jež byla vedle zemědělství základním zdrojem obživy pro místní obyvatele. Ti nacházeli svou obživu spíše v řemeslech než v obchodu.

Vznikaly zde řemeslné cechy, jenž byly profesními korporacemi jednoho řemesla. Cechy hájily práva a zájmy svých členů, dohlížely na kvalitu výrobků, vychovávaly si své učedníky a školily mistry. Rovněž plnily společenskou a náboženskou funkci. Řemeslníky posilovalo přesvědčení, že cechy jsou jejich nezlomnou záštitou před principem svobodné výroby, který by dovolil, aby si každý tovaryš ve městě otevřel dílnu. Hlavním principem cechovnictví byla tedy ochrana práv daného výrobního odvětví vůči místnímu trhu, který měl uživit všechny řemeslníky ve městě.

Příznivé přírodní podmínky a strategická příhraniční poloha Náchodska na česko-slezské hranici zapříčinily postupnou řemeslnou specializaci v textilním a oděvním odvětví, které společně s potravinářskými řemesly dominovaly výrobní skladbě měst regionu.⁸⁸ Vznikaly zde cechy tkalců, soukeníků, krejčích, obuvníků, pekařů, perníkářů, řezníků, mlynářů, krupařů, zedníků a tesařů, ale i cechy zámečnicků, kovářů, truhlářů, kolářů, bečvářů a bednářů. V Jaroměři, jako v královském věnném městě, byla početnost cechů vyšší, čemuž odpovídala i širší a specializovanější nabídka řemesel, mezi něž patřily výrobky kloboučnicků⁸⁹ a kožešníků⁹⁰, dále provazníků⁹¹, pasířů a řemenářů⁹². Řemesla pasířů a řemenářů se vyskytovala rovněž v České Skalici, ale ne v takovém množství, aby vytvořila svůj vlastní cech. Početnost řemesel v Jaroměři si také žádala větší množství pracovních sil, které se kumulovaly v nádenickém cechu.⁹³ Nádeníci nebyli zpravidla vyučeni žádnému řemeslu, proto znamenali významnou pracovní sílu ve městě. Oděvní řemeslo na Náchodsku rovněž reprezentoval punčochářský cech založený 1667 v České Skalici, jenž byl v této době jediným cechem tohoto druhu na celém náchodském panství, ale i na celém česko-kladském pomezí a pravděpodobně i v celých severovýchodních Čechách.⁹⁴

⁸⁸Zuzana BRANDOVÁ, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století*, in: Stopami dějin Náchodska: sborník Státního okresního archivu Náchod, ed. Lydía Baštecká, Náchod 2002, s. 40.

⁸⁹SOkA NA, f. Cech kloboučnicků Jaroměř, 1651 – 1826, NAD 103.

⁹⁰SOkA NA, f. Cech kožešníků Jaroměř, 1576 - 1860 (1894), NAD 105.

⁹¹SOkA NA, f. Cech provazníků Jaroměř, 1652 – 1853, NAD 112.

⁹²SOkA NA, f. Cech pasířů a řemenářů Jaroměř, 1652 - 1853, NAD 110.

⁹³SOkA NA, f. Cech nádeníků Jaroměř, 1841-1870, NAD 108.

⁹⁴*Dějiny textilní výroby v České Skalici: sborník vydaný u příležitosti 150. výročí závodu Tiba 03 v České Skalici*, ed. Josef KEJZLAR, Dvůr Králové 1987, s. 42-43.

Mezi nejvýznamnější výrobní odvětví na Náchodsku patřilo tkalcovství, jež se podílelo na rozvoji plátenické oblasti severovýchodních Čech. Na přelomu 18. a 19. století bylo plátenictví po zemědělství druhým nejdůležitějším zdrojem obživy obyvatel Náchodska a bylo součástí rozsáhlého mezinárodního exportu do jihozápadního Německa a odtud dále na jih a jihozápad Evropy, z jejichž přístavu pak byly plaveny do zámoří. Tkalcovské řemeslo se rovněž soustřeďovalo v řemeslné cechy. V Náchodě byl založený tkalcovský cech v roce 1559 a v České Skalici v roce 1582 — jako druhý tkalcovský cech na náchodském panství. Jeho artikule byly zřízeny pravděpodobně po vzoru náchodského tkalcovského cechu. V Jaroměři se založení cechu datuje k roku 1652. V této době už existoval tkalcovský cech také v Ústí nad Orlicí (1512), v Chocni (1539), v Kostelci nad Orlicí (1539), v Třeběchovicích (1546) a i v Dobrušce.⁹⁵

Další žádanou surovinou na Náchodsku se stalo sukno, jak na místních trzích, tak v okolních městech a městysech. Soukeníci také patřili bezesporu k nejmajetnější skupině řemeslníků, jejich zboží sloužilo k běžné denní potřebě, a proto šlo neustále na odbyt. Zároveň vlastnili i největší počet nemovitostí, které si mohli zaplatit jednorázově penězi v hotovosti.⁹⁶ Obchodní cesty soukenických kupců směřovaly taktéž do Police nad Metují, Vysokého Mýta, Trubějova, Dušníka⁹⁷, Rychnova a do Prahy, a to bez ohledu na nedaleký konkurenční Broumov, významné soukenické město orientované na export. Cechy soukeníků byly založeny v Náchodě⁹⁸, v Novém Městě nad Metují⁹⁹ a i v Jaroměři¹⁰⁰. Českoskaličtí soukeníci patřili s největší pravděpodobností k cechům v blízkém okolí. Zajímavostí je, že náchodský soukenický cech mizí z Náchoda už kolem roku 1683.

Činnost řemeslných cechů ukončil císařský patent č. 227/1859¹⁰¹ ze dne 20. prosince 1859, kterým byl uzákoněn živnostenský řád, jenž zajišťoval všeobecnou svobodu podnikání, rušil cechovní zřízení a místo nich zakládal živnostenská společenstva.

Množství cechů zaniklo a další se přeměnily v živnostenská společenstva. Ve skutečnosti ale trvalo nějakou dobu, než se cechy zbavily svých starých cechovních pořádků a začaly uplatňovat svá nově nabytá práva v praxi. Společenstva se snažila držet krok se současnou

---

⁹⁵*Dějiny textilní výroby v České Skalici: sborník vydaný u příležitosti 150. výročí závodu Tiba 03 v České Skalici*, ed. Josef KEJZLAR, *Dvůr Králové 1987*, s. 30.

⁹⁶Zuzana BRANDOVÁ, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století*, in: *Stopami dějin Náchodska: sborník Státního okresního archivu Náchod*, ed. Lydia Baštecká, Náchod 2002, s. 56.

⁹⁷Duszniky Zdrój v Kladsku

⁹⁸SOkA NA, f. Cech soukeníků Náchod, 1545–1683, NAD 152.

⁹⁹SOkA NA, f. Cech soukeníků Nové Město nad Metují, 1513–1859, NAD 194.

¹⁰⁰SOkA NA, f. Cech soukeníků Jaroměř, 1622–1807, NAD 115.

¹⁰¹Zákon č. 227/1859 ř.z Císařský patent daný dne 20. prosince 1859, jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský pro celý rozsah říše (kromě správního obvodu benátského a Vojenské hranice).

poptávkou, a na Náchodsku tak vznikala společenstva modistek, lakýrníků, malířů pokojů, pokrývačů a zahradníků. Ze starých řemeslných cechů, které nebyly schopny početně založit společenstvo, vznikala smíšená společenstva. Například v Novém Městě nad Metují se obuvníci spojili s ostatními řemesly a vzniklo tak Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují. V ostatních městech sledované oblasti, v Náchodě, Jaroměři a České Skalici, působila samostatná obuvnická společenstva (viz kapitola č.5). Živnostenský řád z roku 1859 Československá republika převzala. Přestože řád přijal řadu novelizací, zachovával společenstva ve stavu před rokem 1918. Zlom nastal po roce 1948, kdy v průběhu několika let došlo v podstatě k likvidaci živnostenského podnikání. Během procesu tzv. socializace byly soukromé podniky postupně znárodněny a živnostenské právo tak ztrácelo svůj význam. Koncem 50. let již zanikly téměř všechny živnosti a těžiště podnikání se přesunulo do socialistického sektoru.

3.4.1.1. Obuvnické řemeslo v regionu

Obuvníci patřili společně s krejčími mezi nejsilněji zastoupená řemesla na Náchodsku. Z tohoto důvodu se poměrně brzy organizovali do cechu. O krejčích platilo, jako o velmi žádané profesi, že náleželi mezi bohatý stav, což se rozhodně nedalo říct o ševcích, kteří měli zastoupení v každém městě a vesnici, proto patřili mezi nejchudší řemeslníky a jejich společenské postavení nebylo příliš vysoké. Obuvnický cech se rozděloval na cech ševců „nováků“, ti směli šít pouze novou obuv a cech „příštípkářů“, kterým se říkalo také „prťáci“, ti obuv nesměli šít, pouze opravovat.¹⁰²

Existence ševců v Náchodě je doložena dochovaným pečetidlem, nesoucím štít se třemi ve středu se dotýkajícími škorňemi směřujícími špičkami do rohů z konce 15. století či počátku 16. století.¹⁰³ Dokladem již existujícího cechu je pergamenová listina Jana Václava knížete Piccolominiho, datována 2. ledna 1719. Byla určena cechmistrům ševcovského řemesla a upřesňovala pravidla uvnitř cechu.¹⁰⁴ V České Skalici došlo ke vzniku obuvnického cechu v roce 1575 a jednalo se o prvně založený cech v tomto městě, v Jaroměři roku 1590 a v Novém Městě nad Metují v roce 1777.

Počet ševců ve městech průběžně narůstal, z čehož lze usoudit, že se jednalo o stabilní řemeslo, po němž byla dlouhodobá poptávka, a zároveň zaručovalo dostačující zdroj obživy,

---

¹⁰²Městské muzeum Skuteč: expozice obuvnictví; osobní návštěva 10.10.2016.

¹⁰³Lydia BAŠTECKÁ – Ivana EBELOVÁ, *Náchod [historie, kultura, lidé]*, Praha 2009, s. 67.

¹⁰⁴Zuzana BRANDOVÁ, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století*, in: *Stopami dějin Náchodska: sborník Státního okresního archivu Náchod*, ed. Lydia Baštecká, Náchod 2002, s. 44.

přestože nenabízelo velké výdělky. Tabulka níže monitoruje stav ševců v Novém Městě nad Metují v rozmezí let 1529 – 1909.

1526	1834	1900	1909
5 ševců	7 ševců	14 ševcovských mistrů	20 ševcovských mistrů
		13 pomocníků	11 pomocníků
		8 učňů	11 učňů

Obrázek č. 19 Tabulka počet ševců v Novém Městě nad Metují k uvedeným datum.

datum.

Například novoměstští ševci odebírali zhotovené kůže od místních koželuhů a jirchářů, jež byli početně méně zastoupeni oproti obuvníkům. Mezi lety 1834–1909 se jejich počet pohyboval okolo 4-6 mistrů, 1-6 pomocníků a 1-5 učňů. Což bylo více jak o polovinu méně, než u cechu ševcovského. Nožíři, další řemeslo potřebné pro práci ševců, byli zastoupeni ve městě pouze jedním nožířem. Celkově se na Novoměstsku v roce 1900 pohybovalo 215 samostatných živnostníků se 386 pomocníky a 98 uční.¹⁰⁵

Další obuvnický cech byl založený roku 1547 v nedaleké Polici nad Metují. V Broumově je obuvnických cech datovaný již k roku 1518. Polický cech byl odpovědný dvěma cechmistrům, z čehož lze usuzovat, že se jednalo o členy poměrně silně zastoupený cech. Dle berní ruly bylo roku 1654 na Policku 12 ševců a s postupně rostoucím počtem obyvatel se stav ševců vystoupal na 20 k roku 1727.

Své zboží prodávali ševci v místě svého bydliště nebo jezdili na jarmarky do okolních měst. Výroční trhy obyčejně mívala města dvakrát do roka, jeden na jaře, druhý na podzim, a to v pevně stanovených termínech, většinou spojených s církevními svátky, poutěmi a posvíceními. Výroční trhy neboli jarmarky byly nejsvobodnějšími trhy, kdy směli ve městě obchodovat trhovci všech živností, všech řemesel, a to odkudkoli, i z měst vzdálenějších. Předkupní právo měli usedlí měšťané, teprve po odeznění konce trhu mohli navečer nakupovat židé a přespolní. Řemeslníci byli také povinni zaplatit poplatek za místo, jehož

¹⁰⁵Eva KUPKOVÁ, *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují 2006, s. 6.

výše se lišila podle příslušného řemesla. Ševci platili 5 zlatých, zatímco prodavači loketního zboží či jupkaři¹⁰⁶ 10 zlatých.¹⁰⁷

Pravidelné trhy se konaly v Náchodě, České Skalici, Jaroměři i v Novém Městě nad Metují, ale také v Úpici, Kostelci (Červený Kostelec), Hronově, Polici (Police nad Teplicích (Teplice nad Metují), Stárkově, Broumově, Trutnově, Dobrušce, Opočně a v Josefově. Na trzích v České Skalici byl odbyt velmi malý. Příčinou bylo zanedbávání a nedostatek dobrých cest, a tak například majetnější rolníci jezdili na vyhlášené trhy do Jaroměře, kde své plodiny lépe zpeněžili.¹⁰⁸

Ševci na trzích nakupovali od nožířů, koželuhů a kožešníků, jejichž produkty byly rovněž důležité pro výrobu obuvi. Především kůže, základní materiál pro obuv, kupovali ševci buď od řezníků, nebo na trzích a následně si ji nechali vydělat od koželuhů nebo jirchářů.¹⁰⁹ Ševci mohli šít obuv z hovězích a telecích kůží, z nichž byla ušita dražší obuv, nebo ze skopových, které patřily mezi lacinější. Obuvníci vozili své zboží v bednách společným povozem nebo složili své zboží do čtyřhranného pleteného koše a šli s ním pěšky na jarmark nebo na pouť.¹¹⁰

3.4.2. Rozvoj průmyslu a jeho důsledky pro region

Při hospodářském rozvoji oblasti sehrála důležitou roli její strategická poloha. Vedla přes ní zemská cesta spojující Prahu s pohraničním hradem v Kladsku a směřující dál k Baltu. Tato důležitá obchodní stezka, podpořená navíc výstavbou státní silnice z roku 1825 na trase Praha — Hradec Králové — Kladsko¹¹¹, propojovala Jaroměř s Českou Skalicí a Náchodem a velkou měrou se zasloužila o čilé obchodní styky měšťanů a o ekonomický rozkvět oblasti. Pronikavý rozmach přišel ale až s výstavbou železnice. Poměrně vyspělý textilní průmysl ve východním Podkrkonoší se dožadoval stavby železnice již začátkem roku 1853. Tomuto požadavku však bylo vyhověno až v květnu 1857, kdy se započalo se stavbou železnice na trati Pardubice – Liberec. Stavba byla dokončena roku 1859. Od stavby železnice na trati Jaroměř – Trutnov (1859) a Choceň – Meziměstí (1875) lidé očekávali oživení průmyslu ve městech a rychlejší spojení mezi nimi. Železniční spojení umožňovalo navazovat obchodní

¹⁰⁶Prodejci kusového textilního zboží

¹⁰⁷Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, s. 129-144.

¹⁰⁸Jan KLOS, *Paměti města Česká Skalice*, Česká Skalice 1935, s. 25.

¹⁰⁹Michal BUREŠ – Jan TŮMA, *Dědictví předků: lidová řemesla na Policku*, Police nad Metují 2014, 81 s. str. 7-17.

¹¹⁰Zuzana BRANDOVÁ, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století*, in: *Stopami dějin Náchodska: sborník Státního okresního archivu Náchod*, ed. Lydia Baštecká, Náchod 2002, s. 20-21.

¹¹¹Zuzana BRANDOVÁ, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století*, in: *Stopami dějin Náchodska, Státní okresní archive Náchod 2002*, s. 25-61.

styky i se vzdálenějšími městy a rovněž otvíralo možnost snadnějšího exportu výrobků. V roce 1876 byla dokončena železniční přípojka z Václavic do Starkoče. Přes Starkoč vedla trať z Trutnova do Jaroměře a dál do Prahy či Liberce. Náchodsko bylo takto dopravně spojeno s okolním světem a začalo se měnit do moderní podoby. Stalo se průmyslovou oblastí, okresním sídlem státních úřadů a vzdělávacím střediskem celého regionu.¹¹² Přesto ale Náchodsko patřilo mezi ekonomicky málo vyvinuté oblasti. Řemeslné a podomácké výrobní činnosti se na něm díky bohaté tradici dlouho udržovaly. Z dalších vybraných geograficko-hospodářských údajů analyzujících situaci v období 1869-1938 je patrné, že Náchodsko si udrželo zemědělský charakter až do konce 19. století. V tomto období přešla řemeslná výroba, tehdy již organizovaná faktorskými firmami, k výrobě mechanické, jež měla za následek zvýšení produkce a také lepší kvalitu výrobků. Laciná pracovní síla v Orlických horách lákala zvláště židovské podnikatele, kteří pak z faktorství přecházeli k zakládání textilních továren. Vlastní výrobu nejdříve zajišťovali domácí tkalci a v továrnách se zboží upravovalo. Proto tolik firem v počátečním období nese nejdříve jméno majitele a za ním: úpravna, bělidlo, barevna, tiskárna, mandl a podobně. Majitelé těchto prvních továren se rekrutovali nejen z faktorů, ale i obchodníků a dokonce řemeslníků.¹¹³ Mechanizace výroby a následná automatizace zapříčinily zvětšování počtu továren ve městech a následný vznik celých průmyslových oblastí. Tovární objekty se čnicími komíny změnily charakteristický zemědělský ráz krajiny.

Strojně průmyslová výroba zasáhla do hospodářského vývoje našich zemí jako nový moment, nejdříve pronikala do textilních manufaktur a pak do dalších výrobních oborů. Na Náchodsku vznikaly továrny na předení bavlny, lnu, koželužny, ale i podniky na výrobu provazů. Roku 1837 byla vystavěna v Malé Skalici mechanická přádelna bavlny, byla to první přádelna tohoto typu v severovýchodních Čechách. Zhruba do počátku 90. let vznikla v Náchodě asi devítka mechanických tkalcoven bavlněného zboží a dvě přádelny bavlny. Další tkalcovny byly vystavěny v Krčíně (1892), v České Skalici (1892), v Novém Městě nad Metují (1894) a v Jaroměři (1897). Z uvedených letopočtů vyplývá, že největší stavitelské období probíhalo zejména v 90. letech 19. století. V České Skalici se kromě tkalcoven a přádelen rozmáhaly také koželužny: Feithova (Böhmova) koželužna, Michálkova koželužna a Mikšova koželužna. Koželužny, významné podniky pro práci obuvníků, zaměstnávaly značný počet lidí a staly se důležitým zdrojem příjmu místních

---

¹¹²Lydia BAŠTECKÁ –Ivana EBELOVÁ, *Náchod [historie, kultura, lidé]*, Praha 2009, s 202.

¹¹³Bohumil DVORÁČEK, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2015, s. 321.

obyvatel. Práce v koželužnách byla dobře placená, byla ale i značně namáhavá. Kůže se nejdříve natahovala a pak škrábala v odděleních na kozlích, poté usušila a hráběmi prohazovala, říkalo se, že je to nejdůležitější práce, aby podrážky bot vzdorovaly

Výstavba továrních objektů se prudce rozmáhala, v Jaroměři byla vystavěna přádelna (1858), továrna na kůže a řemeny F. Polický (1883) a přádelna bavlny na Jakubském náměstí (1883), jež se později začala soustředit na novou surovinu — jutu. V roce 1923 byly postaveny objekty M. a J. Stárek — přádelna sisalového konopí a výroba provaznického zboží. V Novém Městě nad Metují byla založena pletárna Josefa Picka (1898), tkalcovna Ferdinanda Příbyla v Krčíně (1892) a tkalcovna Kybal a Stehlík (1894). Výstavbou přádelny (1905) firmy Bartoň v Náchodě, jedné z nejmodernějších přádelen na evropském kontinentě, byl dovršen průmyslový rozvoj v regionu.¹¹⁵ Mnoho podniků zastavilo svoji činnost během první světové války, a i když po válce navázaly na svoji předchozí činnost, tak už ve většině případů nikdy nedosáhly předválečné úrovně.

Důsledky strojně průmyslové výroby se výrazně projevily nejen ve struktuře hospodářských poměrů, nýbrž i ve významných společenských změnách a v demografické struktuře obyvatel. Rostl počet obyvatel a chudí lidé z venkova se stěhovali do blízkostí továren. V polovině 50. let 19. století ještě tvořili tradiční řemeslníci a obchodníci sociálně uzavřenou společnost rozdělenou dle dosaženého majetku. S dynamickým rozvojem průmyslu je ale spjat vznik nové silné sociální vrstvy — továrního dělnictva. S úměrně narůstajícím počtem továrního dělnictva souvisely následné stávkové hnutí a nepokoje, které zachvátily Náchod, ale i jeho okolí. Stávkové hnutí se projevilo především v textilní oblasti z důvodu nízkých mezd a nepříznivých pracovních podmínek. To mělo vliv také na formování místních dělnických organizací. V roce 1893 vznikl v Náchodě Politický klub dělnický, tvořený z místních textilních dělníků.¹¹⁶

Ve státním zájmu bylo ovšem podporovat rozvoj průmyslu a malých živností, a tak se z iniciativy c.k. ministerstva obchodu konaly různé kurzy, přednášky a výstavy. S rostoucím průmyslem ve městech se také začaly zakládat průmyslové školy. Podle zaměření se odborné školy dělily na průmyslové školy odborné, umělecko-průmyslové, řemeslnické, pokračovací a speciální. Od poloviny 19. století do roku 1874 vzniklo

---

¹¹⁴Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, s. 155.

¹¹⁵Lydia BAŠTECKÁ –Ivana EBELOVÁ, *Náchod [historie, kultura, lidé]*, Praha 2009, s. 184.

¹¹⁶Lydia BAŠTECKÁ –Ivana EBELOVÁ, *Náchod [historie, kultura, lidé]*, Praha 2009, s. 188.

v českých zemích více než 60 řemeslnických a průmyslových škol.¹¹⁷ Dne 15. 9. 1886 byla zřízena Všeobecná škola řemeslnická v Jaroměři, jejíž výuka byla zahájena 1. října 1906.¹¹⁸ V Jaroměři byla také založena umělecko-průmyslová škola a lidová škola hospodářská. Prudký rozmach textilního průmyslu na Náchodsku si žádal kvalifikované odborníky, a tak v roce 1881¹¹⁹ byla v Náchodě založena tkalcovská škola za finančního přispění místních průmyslníků a okresního zastupitelstva. Její udržování bylo ovšem natolik nákladné, že v únoru 1895 schválilo městské zastupitelstvo její převod na státní správu. V roce 1896 byla v Náchodě založena také obchodní škola a v roce 1892 průmyslová škola pokračovací. Ta byla zřízena i v Novém Městě nad Metují (1891) a v České Skalici (1894). Českoskalická škola byla v poválečné době rozšířena na oddělení kovopracovníků, pánských krejčí, stavebních živností a obuvníků.¹²⁰ O Náchodsku lze tedy říci, že se stalo jedním ze středisek vzdělanosti česko-kladského pohraničí, a významně tak podpořilo rozvoj průmyslu v Čechách.

I v současné době můžeme nalézt doklady slavné textilní éry Náchodska, ať už v podobě opuštěných továrních objektů či dodnes zachovalých názvů ulic - v Náchodě je to například „Tkalcovská“ a „Na Přadýnku“, v Jaroměři „Bavlnářská“ a v Novém Městě nad Metují „K Bělidlu“. Když přihlédneme k faktu, že ve sledované oblasti se jiné „řemeslné“ názvy ulic neobjevují, lze přičíst textilnictví určující roli v hospodářské prosperitě měst. Přesto ale nelze srovnávat textilní produkci na Náchodsku s oblastmi jako je Liberecko či Brněnsko, co se celorepublikového významu týče.

3.5. Shrnutí obsahu kapitoly

Přestože ve sledované oblasti převažovaly určité charakteristické výrobní obory, všechny tři základní hospodářské složky, průmysl, živnosti i zemědělství, se podílely na ekonomickém rozvoji sledovaných měst. Výrobní struktura se během století nijak výrazně neměnila a nepodléhala vážnějším výkyvům či proměnám. Analýza výrobní struktury ukázala, že dominantní postavení zaujímal řemesla potravinářská, textilní a oděvní, která soustředěvala největší počet řemeslníků.

---

¹¹⁷Zdeněk JINDRA a Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 89.

¹¹⁸Jaroslav KRÁL a Jindřich POLÁK, *Jaroměř ve starých pohlednicích a fotografiích: Jaroměřstadt auf alten Ansichtskarten und Photographien = Jaroměřstadt in old photographs and postcards*, Jaroměř 2008, s. 143.

¹¹⁹Zdeněk JINDRA a Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 90.

¹²⁰*Živnostensko-průmyslová výstava kraje Boženy Němcové pod záštitou městské rady: Průvodce výstavou živnostensko-průmyslovou kraje Bož. Němcové spojenou s výstavou učňovských prací dílenských a školních v České Skalici*, Česká Skalice 1932, 62 s. Dostupné také z:

<http://kramerius4.svkhk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:9a9fe538-ce6f-11e5-aa97-00155d010f03>

Lze konstatovat, že do konce 16. století byla na Náchodsku založena textilní a oděvní tradice, jejímž nositelem byly řemeslné cechy, které položily základy pro budoucí hospodářský rozvoj regionu. Obuvnické cechy patřily mezi první cechy založené ve městech na Náchodsku, z čehož vyplývá nezbytnost výrobků jejich členů pro místní obyvatele regionu a blízkého okolí. Během 16. století byly založeny obuvnické cechy v Náchodě, České Skalici, Novém Městě nad Metují i v Jaroměři. Cechy obuvníků představovaly vedle cechů dalších textilních a oděvních řemesel nejpočetněji zastoupené řemeslné cechy, čemuž ale neodpovídal jejich sociální status a majetkové poměry, které byly skrovné. Po zániku cechů se obuvníci soustředili v obuvnických společenstvech, která zanikala po roce 1948 v důsledku likvidace živnostenského podnikání. Přestože mělo obuvnické řemeslo na Náchodsku staletou tradici, nikdy do něj nepronikla strojová výroba. Po celou svou dobu si uchovalo podomáckou výrobu koncentrovanou v řemeslných dílnách.

Během 18. století se celý pás severovýchodních Čech stal jednou z oblastí, kam se začala soustřeďovat textilní výroba po ztrátě Slezska. Potenciálu textilní výroby bylo využito zejména při nástupu průmyslové výroby. Proces průmyslové revoluce se na Náchodsku projevil zaváděním mechanických tkalcoven, stavbou dalších továren a železnice. Největší zakladatelské tovární období probíhalo na přelomu 19. a 20. století, přičemž se jednalo zejména o zakládání textilních továren.

Textilní výroba byla hlavní tepnou, kterou proudil hospodářský život obyvatel na Náchodsku. Přinášel jim práci, některým i blahobyť, a umožňoval kulturní a společenský rozvoj regionu. Na hospodářském rozvoji regionu se podílelo rovněž obuvnictví, které bylo na Náchodsku tradiční výrobní činností.

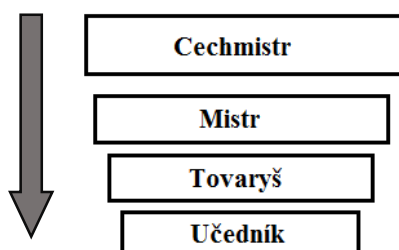
4. Společenstva

4.1. Zánik řemeslných cechů

S počátky cechovních organizací se setkáváme již ve středověku. Hlavním principem cechovníctví byla ochrana práv výrobního oboru vzhledem k místnímu trhu. Řemeslníci mohli diktovat spotřebitelům ceny a kvalitu výrobků a díky zavedeným vnitřním pravidlům zajišťovali plynulé zásobování své obce základními výrobky. Cechy rovněž plnily společenskou a náboženskou roli. Řemeslníci společně navštěvovali bohoslužby a zajišťovali pohřby svých zemřelých druhů.

Každý cech se řídil dle artikulí, které sloužily jako jakýsi základní řád, jímž se museli řídit všichni řemeslníci. Stvrzovala je městská rada či vrchnost. Obsahovaly tyto základní body: zbožnost řemeslníků, ustanovení o práci řemeslníkově a jeho poměru ke spotřebiteli a ustanovení organizační. Pro představu, např. skutečským obuvníkům a koželuhům artikule zaručovaly, že v okolí tří mil od města nesmí šít boty ani činit kůže nikdo, kdo není příslušníkem místního cechu.¹²¹

V rámci cechů se ustálila hierarchie mistr – tovaryš – učedník. Učedník se po vyučení stával tovaryšem a teprve po splnění předepsaných povinností, mezi něž patřila několikaletá práce v dílně zkušeného mistra, se mohl ucházet o členství v cechu. Učedníci a tovaryši byli zavázáni poslušností k mistrům, měli pocházet z řádného manželství a „slušné“ rodiny, což vylučovalo kupříkladu děti katů či ovčáků. Plnoprávným členem cechu byl pouze mistr, jehož přijetí bylo podmíněno složením mistrovské zkoušky, uzavřením manželství a získáním městského práva. Jako doklad řemeslné zručnosti mistr obvykle předkládal tzv. mistrovské kusy, výrobky předepsané cechem. Na vrcholu celé cechovní hierarchie stáli cechmistři.

Obrázek č. 20 Cechovní hierarchie řemeslníků

¹²¹ Městské muzeum Skuteč, expozice obuvnictví, osobní návštěva k datu: 10.10.2016.

Sdružovaná řemesla v cechu nemusela být vždy příbuzného charakteru, mohla tak ovšem slučovat i dost odlišná řemesla. Jejich spojení vyplývalo z nedostatku mistrů některých řemesel ve městě. Některá menší města měla cech společný pro všechna tamní řemesla.

Ve 20. a 30. letech 18. století začaly vznikat z řemeslnických dílen manufaktury, avšak hranici mezi dílnou a skutečnou manufakturou bylo někdy těžké určit. Až průmyslová revoluce postavila proti pojmu dílna a manufaktura nový pojem – továrna. Cechy začaly zaostávat. Merkantilisté považovali cechy za překážku k rozvoji velkovýroby, protože omezovaly výrobní kapacitu řemeslné dílny a proměňovaly řemeslnické tovaryše v nesvobodnou pracovní sílu, vázanou ohledy na platnost pravidel cechovního živnostenského řádu. Cechy také neumožňovaly volné podnikání, čímž bránily rozvoji kapitalismu.¹²²

Provozování živností bylo v Rakousku jednotně uzákoněno až v roce 1859, kdy byl zákonem č. 227 ř. z. ze dne 20. 12. 1859 schválen živnostenský řád, který rušil cechovní zřízení a nově ustanovoval živnostenská společenstva. Skutečná situace uvnitř řemeslné výroby však již dlouho neodpovídala principům cechovního zřízení. Tímto zrušením byl také smazán i poslední teoretický rozdíl v právním i ekonomickém smyslu mezi manufakturou a řemeslnou dílnou. Nový živnostenský zákon přinesl naději pro rozvoj a volnost v živnostenském podnikání a rozšíření prostoru pro zavádění novinek a vzestup úrovně a výkonnosti.¹²³

4.2. Živnostenský zákon

Živnostenský zákon řešil rozdělení živností a podmínky při jejich provozování. Oproti cechovním zřízením rozlišoval živnosti svobodné, řemeslné a koncesované¹²⁴. Obuvnictví se dle živnostenského zákona řadilo mezi řemeslné živnosti, jež byly definovány jako řemeslo, „*při nichž jde o zručnosti, které vyžadují vzdělání v živnosti vyučením a delším zaměstnáním při ní*“.¹²⁵ Pro řemeslné živnosti platila stejná pravidla provozování živností jako pro živnosti svobodné a koncesované. Podnikatel musel úřadu ohlásit záměr provozovat živnost a doložit výuční list. Řemeslník kromě toho musel navíc předložit i

---

¹²² Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, 288 s. S.251-256.

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ Ke koncesovaným živnostem bylo zapotřebí výslovného státního souhlasu. Patřila sem například živnost plavecká, kominická, živnost vyklízečů kanálu, prodej jedu a bylin léčivých, živnost periodického dopravování osob aj.

¹²⁵ Zákon č. 227/1859 ř.z Císařský patent, daný dne 20. prosince 1859, jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský pro celý rozsah říše (kromě správního obvodu benátského a Vojenské hranice.)

průkaz způsobilosti (tovaryšský list nebo „učební vysvědčení“) a potvrzení tříleté praxe v příslušné živnosti („pracovní vysvědčení“). Výjimka byla povolena ženám, zvláště nemajetným, které průkaz o řádném ukončení učebního poměru mohly nahradit doložením vysvědčení ze živnostenských učilišť. Zákon se u žen vyloženě vyjadřoval o oděvnickém odvětví (dámském a dětském šatstvu), ve kterém ženy působily nejčastěji.

Nově byla také zavedena funkce živnostenských inspektorů, kteří dohlíželi na poměry v továrnách, tedy na dodržování živnostenského zákona v praxi. Po převratu v roce 1918 tato funkce zanikla pro všeobecný nedostatek úřednictva, ale k 1. 2. 1924 byla opět obnovena – v organizačním rámci ministerstva průmyslu, obchodu a živností byl pro to vybudován Ústřední společenstevní instruktorát.

Živnostenský zákon rovněž zakazoval práci dětí, tj. před dvanáctými narozeninami bylo zakázáno, aby byly děti využívány při živnostenském zaměstnání. Po té (po splnění věkového limitu) se děti mohly podílet na chodu živnosti, v případě, že to neohrožovalo jejich zdraví a byla dodržována osmihodinová pracovní doba. V případě žen musela být dosažena věková hranice osmnácti let.

Živnostenský řád byl ze strany obuvnických řemeslníků z počátku přijímán pozitivně, spojený zejména s očekáváním rozvoje vlastního podnikání, ale po čase se dostavilo zklamání. *„Čekali jsme, už vyjde živnostenský řád, že se zlepší stav nás, ale nezlepšil se! Když řád živnostenský řádně prostudujeme, máme se nyní hůře než dříve. Ted' jsme obmezeni a máme jen platit. Nezbyvá nám nic, než li se sami bránit!“*¹²⁶

Živnostenský zákon prošel několika novelizacemi. Novelizace z roku 1883 reagovala na velké množství nově vzniklých živností, kterým hrozila pauperizace. Od té doby bylo zakládání nových živností omezeno. Následovaly zákony o zkrácení pracovní doby v továrnách (1885), zákazu dětské práce (1885) a zákon o úrazovém a nemocenském pojištění (1887-1888). Novelizace živnostenského zákona z 5. února 1907 poskytla pro činnost živnostenských společenstev větší prostor. Tento živnostenský řád byl přijat jako platná právní norma i československým státem v roce 1918.

4.3. Živnostenská společenstva

Nově ustanovená živnostenská společenstva nahradila činnost cechů a lze konstatovat, že zprvu šlo spíše o jejich pouhé přejmenování. Společenstva byly korporace sdružující řemeslníky stejného řemesla (dle okolností i řemesel podobných), sídlící ve stejné či

---

¹²⁶ *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzných řemesel*, Praha 1888, 6(15).

sousední obci. Vznikala tak společenstva bednářů a kolářů, zámečnicků a kovářů, jakož i hostinských a výčepníků. Každé společenstvo se muselo řídit stanovami schválenými politickým úřadem zemským. Stanovy většinou navazovaly na dřívější stanovы cechovní, jež ale musely být do půl roku pozměněny v souladu s novým živnostenským zákonem.

Každé společenstvo se muselo řídit schválenými stanovami, jejichž základní obsah byl popsán v živnostenském zákoně. Bylo zde uvedeno jméno, sídlo, účel a rozsah společenstva; práva a povinnosti členů a pravidla pro organizaci společenstevní hromady. Stanovy schvaloval politický úřad zemský.

Každé společenstvo si vedlo pokladní knihu, do které zaznamenávalo příjmy a výdaje daného roku. Dále bylo povinno vést knihu členů společenstva, učňů a mistrů.

Každé společenstvo muselo být zapsáno u obchodní a živnostenské komory. A stejně jako obchodní grémia bylo povinno poskytovat obchodním a živnostenským komorám potřebné zprávy a podklady o jejich činnosti a vůbec celkově podporovat působnost komory.

Při příležitosti vzniku společenstev byla později také zřízena „Zemská jednota řemeslných a živnostenských společenstev v království Českém“, a to k tomu účelu, aby organizovala veškerá živnostenská společenstva. Později, ve 30. letech 20. století, bylo povinností každého společenstva do Zemské jednoty vstoupit.

4.4. Účel společenstva

Účelem společenstva bylo podporovat hospodářské, vzdělávací a humanitární zájmy svých členů a příslušníků, stejně jako *„pěstovati ducha pospolitého, udržovati a zvelebovati čest stavu“*.¹²⁷

Hospodářské aktivity společenstva se projevovaly prostřednictvím zavádění společné strojní výroby, zlepšováním výrobních postupů či vzájemným zprostředkováním práce.

Důležitou složkou byla péče o vzdělání. Společenstva zakládaly živnostenská učiliště, odborné a pokračovací školy, učební dílny apod. Pořádaly odborné kurzy pro členy a příslušníky, aby se naučily nové techniky, a výstavy učednických prací.

Společenstva byla rovněž oprávněna rozhodovat o denní pracovní době pomocníků, jejich výplatě i výpovědní lhůtě. Tato ustanovení byla právně závazná a musela být vyvěšena v každé provozovně. Dále vybírala od členů společenstva poplatky, zvláště pak inkorporační (přijímací) poplatky a od učedníků poplatky za vyučenou a za tovaryšskou

---

¹²⁷ Zákon č. 227/1859 ř.z Císařský patent, daný dne 20. prosince 1859, jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský pro celý rozsah říše (kromě správního obvodu benátského a Vojenské hranice.)

zkoušku. To neplatilo v případě, že rodina učedníka byla nemajetná, to jim byly pak poplatky odpuštěny. Výše poplatků si určovala hromada „společenstevní“, s tím, že bylo nutné schválení politického úřadu zemského. Poplatky byly určeny na běžné výdaje společenstva s tím, že výnosy z učednických poplatků musely být alespoň z poloviny věnovány na jejich vzdělání nebo jejich jiné zájmy. Společenstva měly na starost potvrzování pracovního vysvědčení pomocníků a zřizování rozhodčích výborů, které měly řešit spory mezi členy společenstva a jejich pomocníky. Nadto musela společenstva podávat zprávy o všech událostech ve společenstvu, které byly podstatné pro sestavení živnostenské statistiky.

Společenstva rovněž zakládaly nemocenské a podpůrné pokladny či podpůrné fondy pro členy a příslušníky. Podpůrné fondy byly tvořeny z příjmů společenstva, ale i z pokut jejich členů. Jejich cílem bylo podporovat humanitní záměry, jež společenstva sledovala. Rovněž podporovala méně zámožné učedníky a příslušníky společenstva. O jejich zřizování rozhodovala „hromada společenstevní“, přičemž se na tom musely usnést tři čtvrtiny přítomných členů.

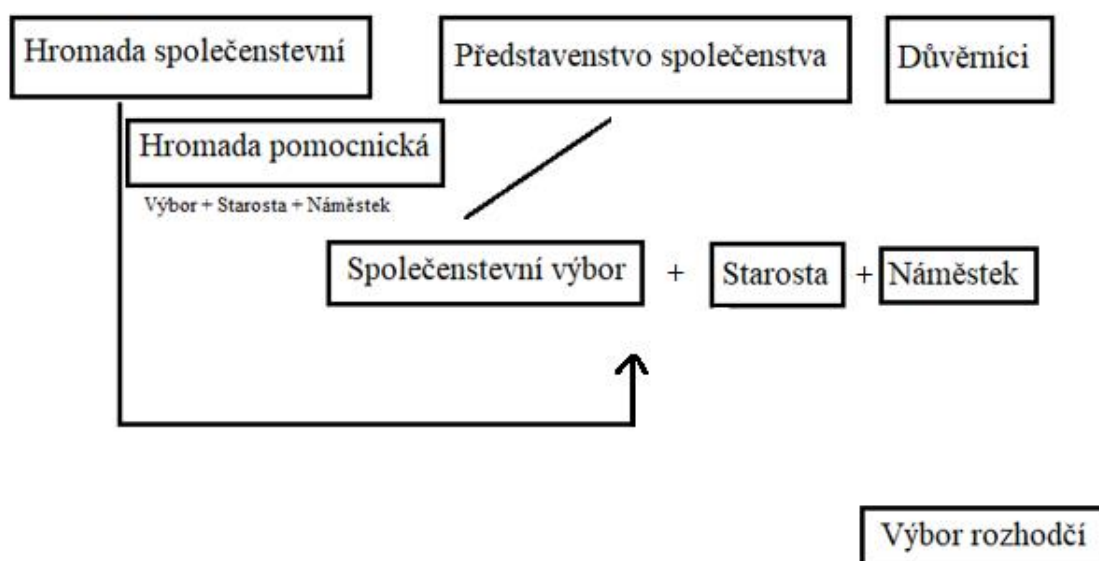
4.5. Vnitřní struktura společenstva

Orgány společenstva byly následující

- a) Hromada společenstevní
- b) Představenstvo společenstva
- c) Starosta společenstva
- d) Důvěrníci

Vedení společenstva měla na starost **hromada společenstevní**. Ta se skládala ze všech členů, kteří měli právo hlasovat. A její zasedání se dle zákona mělo konat alespoň jednou do roka. Do společenstevní hromady byl vyslán i určený počet pomocníků, kteří se měli právo účastnit a rozhodovat v případech dotýkajících se zájmů pomocníků. Hromadu společenstevní svolával starosta společenstva, poprvé po zřízení společenstva, živnostenský úřad. Společenstevní hromada měla na starost volby do výborů společenstva, hospodářské zájmy společenstva, zřizování společenstevních ústavů (učebních, pracovních, podpůrných, hospodářských) a usnášení stanov. Vedle toho fungovala hromada pomocnická, jež si volila ze svého středu výbor, starostu a jeho náměstka. Mezi její pravomoci náleželo: *„hájiti a projednávat zájmy pomocníků; voliti členy rozhodčího výboru, představenstva a dozorčího výboru; raditi a usnášet se o předpisech, jimiž se má stanovit počátek a konec denní pracovní doby, zkoumati a schvalovati roční rozpočty, stanoviti přiměřené předpisy o počátku a konci*

denní doby pracovní, o přestávkách pracovních, o době a výši mzdy pomocníků a o lhůtě výpovědní...“¹²⁸

Obrázek č. 21 Orgány společenstva

Na vedení se dále podílelo **představenstvo společenstva**, volené na tři roky, skládající se ze společenstevního výboru v čele se starostou a jeho náměstkem. Představenstvo společenstva dohlíželo na společenstevní ústavy k „*učebným, pracovním, podpůrným a hospodářským účelům*“ a pravidelně podávalo hromadě společenstevní zprávu o jejich poměrech. Představenstvo společenstva mohlo mimo jiné trestat příslušníky společenstva, jež by nedodržovali předpisy, a to zejména důtkami či peněžitými pokutami do výše 10 zlatých (20 korun) a po vzniku ČSR do 1000kč. Dále vězněním až do 3 měsíců, odnětím práva mít učedníky či odnětím živnostenského práva.

Starostu společenstva a jeho náměstka volila hromada společenstva nadpoloviční většinou hlasů. Starosta reprezentoval společenstvo navenek a svolával hromadu společenstva.

V neposlední řadě se na vedení společenstva podíleli **důvěrníci**, kteří plnili funkci zprostředkovatele mezi příslušníky společenstva a vedením, v případě velkého obvodu. Společenstevní představenstvo a důvěrníci čas od času konali společné schůze, ve kterých důvěrníci podávali zprávy o společenstevních záležitostech, pokud se vztahovali ke sledovanému obvodu.

¹²⁸ Zákon č. 227/1859 ř.z Císařský patent, daný dne 20. prosince 1859, jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský pro celý rozsah říše (kromě správního obvodu benátského a Vojenské hranice.)

Právo hlasovat a být volen měli všichni členové společenstva, s výjimkou zvláštních případů, ve kterých šlo o jedince, kteří byli trestně odsouzeni, na jejich majetek byl uvalen konkurs, byli duševně slabí či jim byla živnost odňata. Z hlasovacího práva nebyli vyjmuti ani pomocníci. Jediným omezením představoval věk, u živnostníků 24 let a pomocníků 18 let.

Spory ve společenstvu řešil rozhodčí výbor, mezi jehož působnost patřily poměry pracovní, učednické a námezdní. Rozhodčí výbor byl volen ze členů společenstva.

4.6. Postavení řemeslníků

V rámci všech řemesel se rozlišovala hierarchie jejich příslušníků, a to na základě dosaženého vzdělání a délky praxe v oboru. Živnostenský zákon rozlišoval řemeslníky na mistry a pomocné pracovníky. Mezi pomocné pracovníky patřily *“všecky osoby pracovní, které při živnostenských podnicích jsou v pravidelném zaměstnání, bez rozdílu věku a pohlaví”*.¹²⁹ Jednalo se tedy o tovaryše, učedníky, tovární dělníky a pomocníky, kteří měli na starost podřadné práce. Tato postavení byla automaticky přijata z bývalých cechovních pořádků. Zrušením cechů se také zrušil patriarchální poměr mezi mistrem a jeho zaměstnanci. Tovaryši i učedníci se stali kvalifikovanou a svobodnou pracovní silou.

4.6.1. Mistr

Nejvýše postavený byl mistr, jenž byl i majitelem živnosti. Mistrem se mohl řemeslník stát tehdy, pokud složil mistrovskou zkoušku, kterou prokázal způsobilost dodržovat standardy daného řemesla. Součástí mistrovské zkoušky nebyly pouze řemeslné dovednosti, ale také znalosti s vedením knih a účtů, jakož i výpočet nákladů. Po složení mistrovské zkoušky se řemeslník mohl titulovat mistrem a využívat souvisejících privilegií, například toho, že mohl mít ve své dílně učně. Obvyklé bylo, že měl mistr jednoho či dva učedníky. *„Mnohý mistr má mnoho učedníků, že jim nemůže věnovati náležitou péči. Nikdo by neměl mít víc než dva učedníky, jednoho k přípovědi a druhého již před za vyučenou.”*¹³⁰ Mistr byl zodpovědný za učedníkovu vzdělání a řádné vyučení. Musel mu umožnit pravidelnou docházku do živnostenské školy pokračovací a dohlédnout na to, aby dobře prospíval. *Dnes má učedník mnoho příležitostí, aby se zdokonalil. Jsou školy pokračovací, mistr musí učni dáti k tomu čas a živit ho. Člověk by kolikrát s učněm rozum ztratil a nemůže jej při nejlepší*

---

¹²⁹ Zákon č. 227/1859 ř.z. Císařský patent, daný dne 20. prosince 1859, jímž se vydává a od 1. května 1860 počínajíc v působnost uvádí řád živnostenský pro celý rozsah říše (kromě správního obvodu benátského a Vojenské hranice.)

¹³⁰ *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Praha 1898, 15(16).

vůli ničemu kloudnému naučit.“¹³¹ V případě, že by učedník u tovaryšské zkoušky neuspěl, mohlo být mistrovi právo mít učedníka odňato. Mistr měl rovněž morální zodpovědnost za učedníka. Když nezletilý učedník onemocněl nebo utekl, měl to ihned oznámit rodičům, stejně jako společenstvu. Zaměstnanci museli naopak prokazovat majiteli živnosti úctu a zachovávat mlčenlivost o poměrech živnosti.

4.6.2. Pomocný pracovník

4.6.2.1. Učedník

Majitelé živností přijímali na zkušenou učedníky, díky čemuž dostali učedníci příležitost se zdokonalit ve svém řemesle a živnostníci dostali pracovní sílu, které nemuseli platit. Povinnost mistrů vůči učedníkům byla totožná s povinnostmi k pomocným pracovníkům. Učedníci byli členy společenstva stejně jako mistři a pomocníci. Do učení byli bráni na tři roky.

Mezi učedníkem a mistrem byla uzavíraná tzv. učební smlouva. V ní bylo zmíněné jméno učedníka a mistra, dále datum přistoupení do učení a doba výuční. Následovaly podrobnější podmínky o vyučení „*Otec učně p. Václav Hanuš se zavazuje, že po celou dobu učební bude svého syna živit a šatit sám a v případě, že by tento přerušil učení po půl roce zaplatil by učebnímu mistru náhradu Kč.100 a po jednom roce náhradu Kč.200.*“¹³² Podmínky týkající se šacení, stravování a případné mzdy byly u každého mistra jiné ... „*Pan Procházka (mistr pozn. autora) bude učni poskytovat po celou dobu učení obědy, bude platit polovinu nemocenských příspěvků. Šatit učně bude otec sám.*“ ... „*Pan Jirka (mistr pozn. autora) bude učni poskytovat týdenní odměnu v obnosu Kč.30 tím způsobem, že mu Kč 15 složí v hotovosti a Kč 15 bude týdně ukládati na spořitelni knížku u peněžního ústavu.*“

Otcové museli dát souhlas se synovým vstupem do učení a počítalo se s jejich plnou materiální podporou.

Naopak mistr se zavazoval, že s učněm bude po celou dobu učení zacházet slušně, nebude mu dávat práce, které s řemeslem nesouvisí a řádně ho vyučí obuvnickému řemeslu. Případné spory řešil rozhodčí výbor.

Učedníci navštěvovali tzv. pokračovací školu (někde byla všeobecná - pro všechna řemesla, jinde třeba jen pro určitá řemesla s podobným způsobem práce). Kromě praktické výuky ručních a strojních prací se učňové učili vypracovávat rozměrové plánky výrobků s propočtem spotřeby materiálu a cen včetně daně. Dále museli zvládnout znalosti a

---

¹³¹ Český obuvník: se vzorkovou a střihovou přílohou, Praha 1898, 15(16).

¹³² SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Jaroměř (dále SOJ), 1865 – 1951, NAD 123. Kniha spisová.

zvláštnosti druhů materiálů, bezpečnostní předpisy, způsoby zacházení s nástroji, základní právní a finanční zásady z předpisů a zákonů, obecné obchodní zásady styku se zákazníky, apod. V neposlední řadě absolvovali přípravu i ze zdravotnictví. Učedník dostal každoročně vysvědčení a nakonec závěrečné vysvědčení. Před uplynutím učební doby, „učební pán“ (majitel živnosti či továrny) přihlásil učedníka ke složení odborné zkoušky u předsedy společenstva odpovídajícího výučního oboru. Na jeho pokyn se pak učňové shromáždili a jeden po druhém prakticky předvedli své věcné znalosti a svou zručnost v práci. U obuvníků se často řešilo, jaký kus má učeň předvést na zkoušce za vyučenou. Někteří žádali, aby učňové vyrobili kompletní pár bot, ale panovalo přesvědčení, že to je moc náročné. Nakonec došlo ke shodě, že přiměřené je, aby učeň vyrobil podrážku.

Pokud učňové uspěli, bylo jim vystaveno a zasláno cestou učebního pána vysvědčení o závěrečné zkoušce učňovské s výslednou známkou, podpisem předsedy zkušební komise a razítkem živnostenské komory. Po uplynutí zkušební doby pak „učební pán“ vystavil učni výuční vysvědčení s uznáním kvalifikace pro výuční obor. Tímto okamžikem se stal učedník tovaryšem.

Tovaryš se mohl stát samostatným živnostníkem, pokud složil mistrovské zkoušky, které probíhaly podobně jako výuční zkoušky a získal na okresním úřadě živnostenský list. Označení tovaryš tedy předkládalo změnu z učedníka na kvalifikovaného pracovníka daného oboru, obecně tedy za odborného dělníka, schopného samostatně vykonávat práce ve vyučeném oboru (bez oprávnění samostatně podnikat, nýbrž jen se stát zaměstnancem živnostníka).

4.6.2.2. Pomocník

Vztahy mezi živnostníky a pomocníky (tovaryši, dělníky, pomocnou pracovní silou) byly založené na „volné úmluvě“. Pokud volná úmluva nefungovala, vztahy byly upravovány dle předpisů vydaných v živnostenském zákoně a následně v občanském zákoníku. Pomocníci dělali v dílně či podniku pomocné práce, za které byli pravidelně týdně placeni. V případě, že pomocník nedosáhl ještě 18 let, měl mistr dohlédnout na to, aby pomocník navštěvoval obecnou živnostenskou školu pokračovací.

4.7. Shrnutí obsahu kapitoly

Provozování živností bylo v Rakousku jednotně uzákoněno až v roce 1859, kdy byl schválen živnostenský řád, který rušil cechovní zřízení a nově ustanovoval živnostenská společenstva. Živnostenský zákon měnil staré zavedené pořádky a přinášel naději pro rozvoj a volnost v živnostenském podnikání.

Účelem společenstva bylo podporovat hospodářské, vzdělávací a humanitární zájmy živnostníků. Důležitou složkou byla také péče o vzdělávání, což se projevovalo zejména zakládáním živnostenských škol a jejich finanční podporou.

Organizaci společenstva měly na starosti společenstevní orgány. Mezi hlavní orgány společenstva patřili hromada společenstevní, dále představenstvo společenstva, starosta společenstva a důvěrníci. Na jejich organizaci se podíleli všichni členové společenstva.

Živnostenská společenstva přijala s úpravami bývalou cechovní hierarchii řemeslníků. V rámci společenstev se rozlišovali mistři a pomocní pracovníci. Mezi pomocné pracovníky patřili učedníci, tovaryši, tovární dělníci a pomocníci. Jejich vztahy byly založeny na volné úmluvě, která byla případně upravena dle ustanovení živnostenského zákona.

Původní živnostenský zákon z roku 1859 byl následně několikrát novelizován. Platnou právní normou z roku 1907 přijal československý stát v roce 1918.

5. Společenstva obuvníků v Náchodě, České Skalici, Jaroměři a v Novém Městě nad Metují

V této kapitole musí být věnována pozornost terminologii rozlišuji pojem „učedník” a „pomocník”. Přestože učedníci patřili mezi tzv. pomocné pracovníky, kteří zahrnovali kromě učedníků dále tovaryše a pomocníky pro pomocné (podřadné) práce, pro potřeby této práce vyčleňuji učedníkům pododdíly příslušných podkapitol. Pododdíly s názvem „Pomocníci“ zahrnují tovaryše a další pomocné síly, které měly na starost pomocné (podřadné) práce.

5.1. Společenstvo obuvníků Náchod

Kapitola popisuje činnost a organizaci Společenstva obuvníků v Náchodě v letech 1903-1945. Přesný datum založení náchodského společenstva není znám, ale nejstarší dochované záznamy dokládají existenci společenstva v roce 1903.

Pramenná základna společenstva obuvníků v Náchodě je založena na účetních materiálech, respektive pokladních knihách zachycujících ekonomickou situaci společenstva v letech 1903-1948 uložených v SOKA Náchod. Mezi ně patří kniha hlavní¹³³, kniha příjmů¹³⁴, kniha vydání¹³⁵ a pokladní deník¹³⁶. Dále na členských knihách - matrice mistrů¹³⁷ a matrice učedníků¹³⁸, které evidovaly členy společenstva v letech 1903-1948. Důležitým pramenem je rovněž protokolární kniha Společenstva obuvníků Náchod vedená od roku 1928 do roku 1948.¹³⁹ Z ní lze čerpat informace ze zápisů z výborových a členských schůzí, jakož i ze zasedání valné hromady.

Státní okresní archiv v Náchodě rovněž uchovává dvě knihy náchodského obuvnického cechu. Knihu přihlášených obuvnických mistrů mezi lety 1831-1879¹⁴⁰ a knihu vyučených 1846-1871¹⁴¹. Získání potřebných informací z těchto knih však znemožňuje špatná čitelnost zápisů.

---

¹³³ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, kniha hlavní 1932-1947, kniha 8.

¹³⁴ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, kniha příjmů 1903-1943, kniha 6.

¹³⁵ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, kniha vydání 1903-1948, kniha 7.

¹³⁶ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, pokladní deník 1942-1948.

¹³⁷ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, matrika mistrů 1903-1945, kniha 2.

¹³⁸ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, matrika učedníků 1903-1948, kniha 4.

¹³⁹ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

¹⁴⁰ SOKA NA, f. Cech obuvníků Náchod, 1544-1860, NAD 148, přijímání mistrů 1831-1879, kniha 1.

¹⁴¹ SOKA NA, f. Cech obuvníků Náchod, 1544-1860, NAD 148, matrika vyučených tovaryšů 1846-1871, kniha 1.

Ke kompletní analýze činnosti společenstva rovněž schází materiály evidující situaci ve společenstvu před rokem 1928. Jisté závěry k uvedenému období lze vyvozovat pouze z dochovaných matrik a účetních materiálů.

5.1.1. Vznik společenstva a jeho vývoj do druhé světové války

Společenstvo obuvníků bylo v Náchodě vedeno jako páté živnostenské společenstvo. Navazovalo na činnost obuvnického cechu, jehož existence je doložená koncem 15. století. Strategická poloha Náchoda na hranicích s německým Slezskem slibovala řemeslníkům a obchodníkům dobré vyhlídky pro zakládání živností. Vedle společenstva obuvníků, krejčích¹⁴², modistek¹⁴³ a tkalců¹⁴⁴, tedy živností oděvního odvětví, zde působilo mnoho dalších oborů. Mezi lety 1868 a 1951 jsou v Náchodě známa společenstva hostinských¹⁴⁵, klempířů¹⁴⁶, kolářů¹⁴⁷, kovářů¹⁴⁸, lakýrníků¹⁴⁹, malířů pokojů¹⁵⁰, pekařů a krupařů¹⁵¹, cukrářů a perníkářů¹⁵², sedlářů¹⁵³, holičů, kadeřníků a vlásenkářů¹⁵⁴, pokrývačů¹⁵⁵, řezníků a uzenářů¹⁵⁶, zámečníků¹⁵⁷, truhlářů¹⁵⁸, zahradníků¹⁵⁹ a smíšených živností¹⁶⁰.

---

¹⁴² SOKA NA, f. Společenstvo krejčích Náchod, 1902-1952, NAD 161.

¹⁴³ SOKA NA, f. Společenstvo modistek Náchod, 1942-1946, NAD 164.

¹⁴⁴ SOKA NA, f. Společenstvo tkalců Náchod, 1944-1955, NAD 171.

¹⁴⁵ SOKA NA, f. Společenstvo hostinských Náchod, 1903-1948, NAD 157.

¹⁴⁶ SOKA NA, f. Společenstvo klempířů Náchod, 1920-1949, NAD 158.

¹⁴⁷ SOKA NA, f. Společenstvo kolářů Náchod, 1929-1949, NAD 159.

¹⁴⁸ SOKA NA, f. Společenstvo kovářů Náchod, 1903-1949, NAD 160.

¹⁴⁹ SOKA NA, f. Společenstvo lakýrníků Náchod, 1925-1949, NAD 162.

¹⁵⁰ SOKA NA, f. Společenstvo malířů pokojů Náchod, 1924-1949, NAD 163.

¹⁵¹ SOKA NA, f. Společenstvo pekařů a krupařů Náchod, 1932-1948, NAD 166.

¹⁵² SOKA NA, f. Společenstvo cukrářů a perníkářů Náchod, 1906-1950, NAD 155.

¹⁵³ SOKA NA, f. Společenstvo sedlářů Náchod, 1940-1951, NAD 169.

¹⁵⁴ SOKA NA, f. Společenstvo holičů, kadeřníků a vlásenkářů Náchod, 1920-1949, NAD 156.

¹⁵⁵ SOKA NA, f. Společenstvo pokrývačů Náchod, 1934-1947, NAD 167.

¹⁵⁶ SOKA NA, f. Společenstvo řezníků a uzenářů Náchod, 1868-1948, NAD 168.

¹⁵⁷ SOKA NA, f. Společenstvo zámečníků Náchod, 1945-1948, NAD 174.

¹⁵⁸ SOKA NA, f. Společenstvo truhlářů Náchod, 1939-1949, NAD 172.

¹⁵⁹ SOKA NA, f. Společenstvo zahradníků Náchod, 1931-1948, NAD 173.

¹⁶⁰ SOKA NA, f. Společenstvo smíšených živností Náchod, 1867-1949, NAD 170.

Společenstvo obuvníků v Náchodě sdružovalo i obuvníky z okolních měst a vsí. Do roku 1942 patřily do obvodu náchodského kromě Náchoda, Babí, Běloves, Bražec, Lipí, dále Vysokov, Studnice, Kramolna, Dolní Radechová, Česká Čermná, Borová a Nový Hrádek.

Obrázek č. 22 Administrativní mapa působnosti Společenstva obuvníků Náchod v Královéhradeckém kraji do roku 1942.

V roce 1942 vzniká Okresní společenstvo obuvníků Náchod s rozšířenou působností na města Červený Kostelec, Úpice, Česká Skalice, Hronov a Police nad Metují.

Obrázek č. 23 Administrativní mapa působnosti Odborného okresního společenstva v Náchodě v Královéhradeckém kraji od roku 1942-1946. Na mapě není vyznačen obvod Úpice.

V roce 1946 byl obvod působnosti Okresního společenstva obuvníků Náchod rozšířen o správní okresy Broumov a Trutnov, a to na základě dekretu č. 12/1945 sb. a vládního nařízení č. 63/1946 sb. O rok později je k okresnímu společenstvu ještě přiřazena Dobruška a Nové Město nad Metují.¹⁶¹

Součástí náchodského obuvnického společenstva byli také modisté. Ti později založili své vlastní společenstvo. O od roku 1905 již není mezi obuvnickými mistry evidován žádný modista. Nicméně působení modistů v obuvnickém společenstvu bylo zanedbatelné, neboť se jednalo jen o několik členů.

Obuvnické společenstvo v Náchodě zahrnovalo obuvnické mistry, svrškaře a mistry provozující správkárny. V Náchodě bylo pět rukodělných správkáren a dvě správkárny se strojovou výrobou, ty patřily firmě Baťa a firmě Macek. Třetí strojová správkárna byla zřízena v roce 1935 firmou Polický-Popper a.s.

Společenstvo pořádalo pravidelné členské schůze, výborové schůze a svolávalo jednou do roka valnou hromadu. V roce 1919 zřídilo pohřební pokladnu. Byla to reakce na první

¹⁶¹ SOKA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

světovou válku, která přinesla ztráty i v obuvnickém společenstvu. Finance z pokladny šly na pomoc pozůstalým a na zajištění pohřbu.

Od roku 1935 získalo společenstvo ke scházení spolkovou místnost v náhodské sokolovně. Z časopisů odebíralo Obuvnické rozhledy.

Ve 20. letech se obuvníci účastnili mnoho kurzů, veletrhů a přednášek, a to ve spolupráci s ostatními společenstvími na Náchodsku. V roce 1928 se konal kurz na vulkanizování galoší a přezůvek, částečně podpořený *Ústavem pro zvelebování živností obchodní, živnostenské a průmyslové ústředny v Hradci Králové (dále Ústředna Hradec Králové)*, jehož se účastnily i společenstva obuvníků v Hronově a v Polici nad Metují. Téhož roku se náhodští obuvníci účastnili jarního veletrhu v Praze, kde se vystavovala rukodělná obuv. Tyto podpůrné akce reagovaly na obuvnickou krizi, která začala vlivem strojní výroby (zejména expanzí Baťových podniků) pronikat do obuvnictví koncem dvacátých let. Náhodští obuvníci již v roce 1928 hovoří o obuvnictví jako o řemesle „před zánikem“. V roce 1929 se už vyjadřují o celkové stagnaci společenstva a nechutí se účastnit schůzí. Schůzí se účastnilo pravidelně okolo 20 členů, přitom členská základna společenstva v roce 1929 čítala 66 členů a 16 pomocníků. V roce 1932 nebylo výjimkou, že se výborových schůzí účastnilo pouze pět členů. Členy výboru v roce 1930 byli: Čeněk Pozner, Jaroslav Zahradník, Josef Výrava, Jan Jakoubek, Jiří Martínek, Josef Pozděna (zapisovatel) a František Beneš. Mezi náhradníky patřil Adolf Hofman, Antonín Školník a Karel Michálek.

Obuvnická krize se ve společenstvu nejvíce odrazila na učňovském stavu. Od roku 1926 společenstvo nemá prakticky učně. K učební zkoušce šel pouze jeden učeň, a to od kloboučníků. Společenstvo mělo oprávněné pochybnosti o další perspektivě obuvnického řemesla ve městě. Rovněž vykazovalo nechuť přispívat na stavbu nové budovy Průmyslové školy pokračovací v Náchodě, s argumentem, že nemají žádný obuvnický dorost.

V roce 1928 náhodští obuvníci přemýšleli o založení prodejního družstva, které se kupříkladu osvědčilo u českoskalického společenstva, ale návrh byl zamítnut. Ve společenstvu nebyl žádný obuvník s kapitálem na jeho založení. V roce 1929 přišla z iniciativy Obchodní, živnostenské a průmyslové ústředny v Hradci Králové nabídka na jednotné výdejní místo rukodělné obuvi v Hradci Králové. Zde by se obuv pucovala a připravovala na trh. Nakonec byl tento návrh shledán jako těžko uskutečnitelný. Myšlenka spolupráce mezi obuvníky ale zůstala, a v roce 1935 si náhodští obuvníci zřídili v místní koželužně sběrnou obuvi k opravě. Zde byla shromažďována obuv k opravě, kterou si mezi sebou obuvníci rozdělili. Tím se se snažili vyrovnat se se správkárnami ve městě, které jim braly většinu zakázek.

Městský úřad v Náchodě obuvníkům přiděloval každý rok práci na výrobu obuvi pro místní chudou mládež. Pravidelně se jednalo o 120 párů dětské obuvi od velikosti 24-40. Cena za obuv byla následující: od čísla 24-30 za 55 Kč, 31-34 za 60 Kč, 35-40 za 60 Kč a od velikosti 40 a výše za 70 Kč. Gumu na výrobu podrážek darovala obuvníkům Firma Kudrnáč v Náchodě. Zakázku si mezi sebou obuvničtí mistři rozdělovali společně se svrškaři a koželuhy. Svrškaři byli v Náchodě tři, tudíž každý dostal po 40 párech. Zhotovené svršky poté předali svrškaři pověřeným obuvníkům, kteří obuv dopracovali do finální podoby. Nabídka cen za školní obuv lety narůstala. Kupříkladu v roce 1934 dostali obuvníci za dodávku 6265 Kč. Zisk si rozdělili následovně: 3125 Kč dostali mistři a 3140 Kč svrškaři a obchodníci s kůžemi. Náchodským obuvníkům byly také zasílány nabídky na výrobu vojenské obuvi, které ovšem odmítali.

Ve třicátých letech krize pokračovala. V roce 1930 zasáhla všechny živnosti těžká zima, což mělo za následek zrušení sedmi obuvnických živností. Klesal zájem o schůze i o společenský život. Za rok 1932 se konalo 13 výborových schůzí o dva roky později, v roce 1934, pouze 6 schůzí. V témže roce se společenstvo rozhodlo vystoupit ze Zemské jednoty společenstev obuvníků pro Čechy a Moravu v Praze, protože „na ochranu obuvníků neudělali nic“¹⁶². Peníze, kterými muselo společenstvo na Jednotu přispívat, darovalo chudým členům společenstva. Obuvníci se také postupně přestali účastnit výstav. Podpůrná řemeslnicko-živnostenská jednota Metuj Náchod (dále jednota Metuj) navrhovala uspořádat v Náchodě průmyslovou výstavu, ale náhodští obuvníci se rozhodli raději přispět svými výrobky na výstavy v okolí – do Úpice, Červeného Kostelce, Rychnova nad Kněžnou, Jaroměře apod., než pořádat vlastní. Také díky tomu mezi společenstvími probíhaly kontakty a docházelo i na vzájemnou pomoc při řešení obuvnické krize. Náchodští obuvníci jezdili často na schůze do Jaroměře a i do České Skalice.

Navzdory tomu, že byla v roce 1935 v Náchodě zřízena další správkárna, tentokrát firmy Polický-Popper a.s., docházelo ve 30. letech ve společenstvu k jistému členskému oživení. K roku 1937 hlásí společenstvo 60 členů, k tomu 4 pomocníky a 9 učňů. V témže roce pořádala jednota Metuj v Náchodě krajinskou výstavu, která se setkala s velkou návštěvností. V souvislosti s výstavou se společenstvo zmiňuje o ztrátě společenstevního praporu, který byl darován Městskému muzeu v Náchodě, což se setkala s nesouhlasem některých členů a předsedy společenstva. „*Při příležitosti otevření výstavy v Náchodě, bude každé společenstvo ukazovat jejich památky ke shlédnutí. A my nemáme nic. Ztratili jsme*

---

¹⁶² SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

odkaz předků, kterého si nikdo neváží“ (...) „Vemte si za příklad prapor společenstva řezníků, který je chloubou společenstva“.¹⁶³ Na to reagovali někteří členové argumentem, že byl prapor roztrhaný a byl pro společenstvo spíše ostudou.¹⁶⁴ Na schůzi se rovněž kritizovalo, že se členové už neúčastní pohřbů svých zesnulých kolegů. „Zemřelý kolega, kterému snad z nás nebyl nikdo na pořbu, snad jen dva členové, jest to trapný zjev, který by se opakovat neměl“.¹⁶⁵ Z výše uvedeného vyplývá, že ačkoliv se společenstvo stále snažilo zachovávat společenské tradice po vzorů cechů a pocit sounáležitosti k vlastnímu řemeslu, tak vývoj šel opačným směrem.

Obuvníci v Náchodě rovněž pocítili složitou politickou situaci po Mnichovské dohodě z 30. září 1938, kdy někteří obyvatelé ze Sudet – v tomto případě z Broumova, putovali směrem do vnitrozemí – na Náchodsko. Na příliv obyvatel, a tedy i nových řemeslníků, reagovalo společenstvo heslem „Nabízíme vám slušný krajíc – ale nemůžeme vám dát celý bochník“¹⁶⁶. Čímž bylo myšleno, že v okolí Náchoda se nachází mnoho obcí, které nemají obuvníka, a tam by se mohli nově příchozí řemeslníci uplatnit, ovšem další konkurence v Náchodě už vítaná nebyla. Na městský úřad byl tedy odeslán seznam obcí, které neměli obuvníka a kde mohli nově příchozí řemeslníci nalézt místo pro své živnosti.

5.1.2. Činnost společenstva za druhé světové války

Společenstvo obuvníků v Náchodě fungovalo i během druhé světové války. Ačkoliv válka obuvníky přímo osobně nezasáhla, tak měla dopad na hospodářství a tím i na obuvnické živnosti. Bylo vydáno mnoho nových zákonů a nařízení, které muselo vedení společenstva pod hrozbou vysokých pokut plnit. Například oznámení o konání valné hromady se muselo hlásit policejnímu úřadu v Náchodě tři týdny před jejím konáním. Během válečných let dostávali obuvníci materiál na přidělový systém a často si stěžovali, že je nekvalitní a je ho málo. Navzdory tomu ale válka přinesla obuvníkům práci. Už roce 1939 přijalo společenstvo do učení 12 nových učňů.

Stejně jako ostatní obuvnická společenstva, bylo i to náchodské pod přísným dohledem úřadů, aby nedocházelo k samovolné výrobě nové obuvi. Na výrobu obuvi mohl být použit pouze přidělový materiál, který měl být využit s 50 % na pracovní obuv a s 50 % na ostatní obuv. Na výrobu nové obuvi byli vybráni jenom někteří mistři. Povolení k výrobě nedostali

---

¹⁶³ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

¹⁶⁴ Společenstevní prapor sloužil k reprezentaci společenstva a byl využíván především na pohřbech jako pokrývka na rakev.

¹⁶⁵ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

¹⁶⁶ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

obuvníci, kteří měli správkárnu a k tomu i prodejnu obuvi. Dotaz na otázku, jak mají být vyučováni učňové, když se nová obuv nesmí vyrábět, dostalo společenstvo od Zemské jednoty v Praze tuto odpověď: „*Živnostenská škola může žádati zvláštní povolení na vyučování výroby nové obuvi*“.¹⁶⁷ Což členy společenstva značně upokojilo.

Členské příspěvky byly v době války vyměřené dle rozsahu živnosti a narostly o dvojnásobek oproti předchozím letům (viz podkapitola Ekonomický stav společenstva).

- Mistr, který provozoval živnost, platil 20 Kč, když byl chudší, tak 15 Kč.
- Mistr s jedním učněm platil 30 Kč.
- Mistr s dvěma učni nebo 1 dělníkem (pomocníkem) platil 50 Kč.
- Mistr s dvěma dělníky nebo mistr, který měl vedle dílny i obchod, platil 100 Kč.
- Správkárna p. Doležala 150 Kč, p. Střihavky 150 Kč a p. Němečka 150 Kč.
- Správkárna Macek 200 Kč.
- Správkárna Baťa 500 Kč.

V červenci 1939 se začal řešit vznik „Odborného okresního společenstva obuvníků Náchod“ se sídlem v Náchodě. Okresní společenstvo mělo rozšířit svoji působnost na obuvnické společenstvo v Červeném Kostelci, Úpici, České Skalici, Hronově a v Polici nad Metují. Všechna společenstva vyjádřila svůj souhlas. Okresní společenstvo si zvolilo výbor, do něhož byl zvolen jeden člen z každého původního společenstva. První valná hromada byla svolána na 27.4.1942 a zúčastnilo se jí 102 obuvníků z Náchodska. Všichni členové se stali příspěvateli do společenstevního pohřebního fondu. Dále se podávaly informace o nemocenské pokladně, řešil se rozpočet a poté byl prostor pro volné návrhy. Po schválení Košického vládního programu z 5.4.1945 byl společenstevní výbor složen podle vzoru Národní fronty. Tedy, byl tvořen zástupci povolených politických stran.

5.1.3. Ekonomický stav společenstva

Členské příspěvky společenstvu platili členové každý rok. Jejich výše se měnila, respektive stále narůstala. V roce 1904 činil poplatek za vyučenou 4 Kč. Do roku 1913 vzrostl na částku 9 Kč. S narůstajícími poplatky ale narůstal i příjem společenstva. V roce 1904 se pohyboval příjem společenstva okolo 294 Kč, zatímco v roce 1913 to bylo 441 Kč. Údaje po vzniku Československé republiky se nedochovaly. Další položka je známá k roku 1932, kdy celkový majetek náchodského společenstva činil 4621 Kč a jeho část byla uložena v

---

¹⁶⁷ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

Maloživnostenské záložně v Náchodě. Celkový nárůst příjmů společenstva můžeme přičítat navýšení poplatků členům společenstva, jakož i změně měnového kurzu nového Československého státu.

Od roku 1938 se vyměřovaly poplatky dle toho, zda měl mistr ve své živnosti pomocnou sílu, což pokračovalo i během války.

- Mistr, který provozoval živnost sám platil 10 Kč, když byl chudší, tak 6 Kč.
- Mistr s jedním učněm platil 15 Kč.
- Mistr s dvěma učni nebo 1 dělníkem (pomocníkem) platil 20 Kč.
- Mistr s dvěma dělníky nebo mistr, který měl vedle dílny i obchod, platil 50 Kč.
- Správkárna p. Doležala 100 Kč, p. Střihavky 100 Kč a p. Němečka 100 Kč.
- Správkárna Macek 150 Kč.
- Správkárna Baťa 300-400 Kč.

Tímto systémem chtělo společenstvo ulehčit nemajetným obuvníkům, ale zároveň získat finance pro potřeby společenstva.

Ze zjištěných údajů vyplývá, že změna politické situace během druhé republiky, Protektorátu Čechy a Morava a následných válečných let se finančně společenstva nedotkla. Dokonce ani tíživá 30. léta, kdy náchodští obuvníci prožívali krizi, se neodrazila na celkovém jmění společenstva. Naopak, 30. léta můžeme označit za období ekonomické prosperity a rozkvětu. V roce 1932 založilo společenstvo podpůrný fond a pohřební fond.

Podpůrný fond zajišťoval v případě nouze potřebné finance pro členy společenstva, jakož i pro učedníky. V roce 1932 mělo společenstvo uložené na podpůrném fondu 3044,30 Kč. Tato částka se do roku 1945 několikrát výrazně změnila. Především během druhé světové války. V roce 1942 bylo na podpůrném fondu uloženo pouze 382,70 Kč. Tato částka opět vystoupila v roce 1944 na 1902,60 Kč a rok později na 2935,50 Kč. Úbytek na podpůrném fondu v roce 1942 lze přičítat hospodářské krizi během válečných let, tedy vyplácení potřebné finanční podpory válkou zasaženým živnostníkům.

Pohřební fond sloužil k finanční podpoře pozůstalých a k vystrojování pohřbů. Na pohřebním fondu v roce 1932 bylo uloženo 142,30 Kč. O deset let později, v roce 1942, částka stoupla na 277,30 Kč. Nijak výrazně se tedy nezměnila. Až k roku 1945 je evidováno navýšení na 870,80 Kč, které vzniklo přistoupením ostatních společenstev Okresního společenstva Náchod do pohřebního fondu.

V roce 1935 byla také zřízena nemocenská pokladna. Ta podporovala členy v případě nemoci a zajišťovala jim finanční náhradu při neschopnosti vykonávat povolání. Například v případě zlomení ruky dostal obuvník od společenstva jednorázovou podporu 200 Kč.

Na rozpočet společenstva mělo značný vliv založení Okresního společenstva obuvníků Náchod. Tím, že se společenstva spojila, tak Okresní společenstvo získalo větší příjmy na ročních příspěvcích, za přípis učňů a za tovaryšské zkoušky. A tak rozpočet, který v roce 1939 činil 5964,10 Kč, vystoupal do roku 1945 na částku 20032,80 Kč. Pro podrobnější přehled viz tabulka níže.

Rok	Jmění Okresního obuvnického společenstva Náchod
1939	5964,10 Kč z toho: Maloživnostenská záložna Náchod: 118,40 Kč Podpůrný fond: 3941,10 Kč Pohřební fond: 264,30 Kč Půjčka práce: 1500 Kč Příruční vkladní knížka: 48,30 Kč Podíl družstva Náchod: 100 Kč
1943	9745 Kč z toho: Kmenové jmění: 2997,40 Kč Pohřební fond: 290,60 Kč Podpůrný fond: 391,90 Kč Další aktiva: 6065,60 Kč
1945	20032,80 Kč z toho: Kmenové jmění: 3290,50 Kč Pohřební fond: 870,80 Kč Podpůrný fond: 2935,50 Kč Zůstatek na běžném účtě: 11600 Kč Hodnota cenných papírů: 1000 Kč Další položky: 336 Kč

Tabulka č. 1. Jmění Okresního obuvnického společenstva Náchod

5.1.4. Vliv správkáren Baťa na obuvnické maloživnostníky

Správkárny firmy Baťa byly od roku 1923 zakládány na celém Náchodsku. Jedna strojová správkárna provozovaná firmou Baťa byla založena i v Náchodě. Mistr správkárny zastupující firmu Baťa byl členem obuvnického náchodského společenstva jako ostatní obuvníci živnostníci. Přítomnost Baťovy správkárny nesli náchodští obuvníci s velkou nelibostí. Mnoho obuvníků mělo tendenci nastavovat ceny dle správkárny Baťa, ale od společenstva byli soustavně upozorňováni, aby nepracovali pod cenou jako firma Baťa, protože pak ztrácejí důvěru u zákazníků.

Společenstvo si své ztráty kompenzovalo alespoň na členských příspěvcích, které byly pro správárnu Baťa ve srovnání s ostatními členy společenstva neúměrně vysoké. Mezi lety 1936-1939 platila správárna Baťa členské příspěvky okolo 300-400 Kč, zatímco správárna Macek 150 Kč a ostatní členové společenstva 6-15 Kč. Společenstvo argumentovalo tím, že Baťa má stroje, které vydají za 10 dělníků.

Konflikt se vyostřil v roce 1935, kdy bylo vládou nařízeno omezení některých Baťových správkáren. Proti tomuto rozhodnutí se v Náchodě konalo několik podpisových akcí iniciovaných Baťou. Na vzniklou situaci reagovaly i náchodské politické síly. Za lidovou stranu vystoupil kněz a odsoudil jednání Bati. Živnostenská strana a socialistická strana do konfliktu příliš nezasahovala, což se setkalo s nesouhlasem náchodských obuvníků. Ti přišli s vlastním způsobem obrany ve formě plakátů, které rozvěsili do výloh obchodů a nechali je tisknout i v časopisech. Na plakátech stálo: „*Společenstvo obuvníků pro Náchod a okolí oznamuje veřejnosti, že každý obuvník opravuje veškerou obuv za následující konkurenční ceny a sice: Pánské podrážky Kč 11, dámské podrážky Kč 9, chlapecké podrážky Kč 9, dětské podrážky Kč 6 a 8. Podpatky pánské Kč 4, podpatky dámské Kč 2 a 3, dětské Kč 3 a 4, veškeré další opravy účtujeme levně. Podporujte obuvníky ruční práce!*“¹⁶⁸ Tím si chtěli obuvníci zajistit reklamu a upozornit na fakt, že mohou nabídnout dobré ceny jako Baťa. V případě Bati bylo vyjednáno, že jeho prodejny a správkárny zůstanou, ale už se nebude povolovat otevření nových.

5.1.5. Členské zastoupení ve společenstvu

5.1.5.1. Mistři

Pokud mistr dostal oprávnění k provozování živnosti, tak zároveň s oprávněním k výrobě obuvi na míru dostal povolení i k vedení správkárny obuví. V náchodském společenstvu byli tři svrškaři, osm vedoucích správkáren a zbytek členů byli samostatní obuvničí živnostníci.

Společenstvo obuvníků v Náchodě mělo silné členské zastoupení. Matrika mistrů evidovala do roku 1918 okolo 133 členů, s tím, že mnoho jich své živnosti zrušilo a také zemřelo. Přesnější počet úbytku členů je znám k roku 1918, kdy společenstvo zaznamenává ztrátu 31 členů. Z nich 10 padlo za první světové války a dalších 21 členů se živností vzdalo.

V roce 1929 mělo společenstvo 62 členů, z toho 16 pomocníků a 2 učně. Nejvíce členů měly živnosti v Náchodě, poté v Bělovsi, na Babí, na Lipí, v České Čermné a ve Starém Městě. Členský stav ve společenstvu se s lety příliš neměnil. K roku 1935 je vedeno 63

---

¹⁶⁸ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

členů. Mezi obuvníky jsou zmíněny také dva kloboučníci, kteří provozovali své živnosti přímo v Náchodě. Za celou dobu působení společenstva byla evidována v matrice pouze jedna obuvnická mistrová.

Po vypuknutí druhé světové války bylo ve společenstvu 49 členů. Nejmladšímu obuvnickému mistrovi bylo 22 let a nejstaršímu 74 let. Mistrové měli své živnosti v Náchodě, Jizbicích, Borové, na Babí, Bělovsi, na Plhově, Dolní Radechové, České Čermné, na Kramolně, Horních Rybnících, Malém Poříčí, Řešetově Lhotě, Zbečniku, Hronově, Červeném Kostelci a v Polici nad Metují.

Po roce 1945 byl k náhodskému společenstvu na základě dekretu presidenta republiky č. 12/1945 sb. a vládního nařízení č. 63/1946 sb., který rozšiřoval působnost Okresního společenstva v Náchodě, přičleněn Broumov a Trutnov. O rok později Dobruška a Nové Město nad Metují. Po roce 1945 přibylo do společenstva 11 obuvníků z Broumova. Ale jsou zde evidováni i další obuvníci z okolních vesnic Broumovska, jako například z Hejtmánkovic, Ruprechtic, Šonova, Zdoňova, Meziměstí a Božanova. V poválečných letech však mnoho živnostníků vlivem velkovýroby a v důsledku událostí spjatých s únorem 1948 činnost ukončilo. Od 1945 do roku 1949 uzavřelo své živnosti 17 obuvníků. Nejvíce v roce 1949, kdy ukončilo činnost 6 obuvníků.

Co se týče pomocnického stavu, tak neexistuje žádný relevantní zdroj, který by evidoval pomocnický stav v náhodském společenstvu. Zápisy hovoří pouze o přibližných počtech „dělníků“. Víme, že v roce 1930 byla svolána hromada pomocnická, která se ovšem nemohla konat, protože se sešli pouze tři členové.

5.1.5.2. Učedníci

Od roku 1896 do roku 1925 se do společenstva přihlásilo na vyučenou 275 chlapců ve věku 14-15 let. Tyto roky byly nepochybně nejúspěšnějšími v rozvoji obuvnické výroby v Náchodě a jeho okolí. Nejsilnějším rokem byl válečný rok 1919, kdy do učení přistouplilo 34 učňů. Od 30. let zájem o vyučení v obuvnickém řemesla značně upadá. V těchto letech se přihlásilo do učení 27 učňů a ve 40. letech 22 učňů.

Rok	Počet učňů, kteří nastoupili do učení
1896	1
1899	1
1900	1
1901	1
1902	-
1903	16
1904	11
1905	12
1906	9
1907	7
1908	9
1909	10
1910	8
1911	11
1912	18
1913	17
1914	9
1915	10
1916	11
1917	15
1918	12
1919	34
1920	12
1921	8
1922	12

1923	9
1924	7
1925	4
1926	-
1927	1
1928	-
1929	-
1930	1
1931	1
1932	1
1933	-
1934	-
1935	1
1936	5
1937	3
1938	3
1939	12
1940	4
1941	-
1942	-
1943	-
1944	2
1945	5
1946	6
1947	2
1948	3

Tabulka č. 2 Počet učňů, kteří nastoupili do učení v daném roce

Až na pár výjimek učňové z náchodského společenstva u výuční zkoušky uspěli. Jako zkušební kusy zhotovovali učňové nejčastěji pánskou obuv, a to pohory, polobotky, „pérka“ a pánské podrážky. Dále dámskou obuv a zcela výjimečně dětskou obuv. Avšak existovaly i případy, kdy učňové učení nedokončili. Například učeň Jaroslav Maršík, který nastoupil do učení 11.8.1904 byl z učení vyloučen. Důvod se z pramene nedozvídáme. Nebo lze uvést případ učně Františka Nehyby, zapsaného do učení 28.9.1909, který z učení utekl. Avšak pokud učeň v průběhu svého vyučení vykonával svoji práci uspokojivě, tak mu mistr umožnil učení dokončit o několik měsíců dříve.

Učňové se učili u mistra 3 roky. Nejvíce učňů se učilo u mistrů v Náchodě. Pokud měli učňové ve své vesnici obuvníka, který byl ochotný vzít je do učení, tak se vyučili u něho. V náchodských členských knihách jsou zaznamenány zajímavé případy, kdy učeň pocházel například až z Vídně. A také, že v roce 1905 provozovala obuvnickou živnost na Babí mistrová, což se stávalo zcela výjimečně.

Do roku 1905 bylo součástí obuvnického společenstva v Náchodě také řemeslo modistické. V náchodském společenstvu byly takto vyučeny tři modistky. Vyučení modistů trvalo pouze dva roky.

V polovině 19. století, v souvislosti s rychlým hospodářským rozmachem, začala být v Náchodě poptávka po průmyslových školách. V roce 1867 byla založena v Náchodě první průmyslová (řemeslnická) škola, umístěná v prostorách měšťanské školy. Živnostenská společenstva v Náchodě se zasadila o to, aby byla v Náchodě zřízena také průmyslová škola pokračovací. To se podařilo v roce 1891. Obuvnické řemeslo zde bylo zastoupeno v oděvním oddělení, nicméně náchodští učňové jezdili do živnostenské školy do Hronova, kde se nacházel speciální učební obor pro obuvníky. V živnostenské škole v Hronově byla pro učně zřízena dílna, ve které se obuvníci učili praktickým dovednostem. V dokumentech náchodského společenstva je uvedena poznámka o odborném učiteli Prouzovi v Hronově, který si odhlásil obuvnickou živnost, navzdory tomu, že ze zákona musel odborný učitel provozovat vlastní řemeslnou dílnu. Tento přestupek byl později napraven.

5.1.6. Shrnutí obsahu podkapitoly

Společenstvo obuvníků Náchod zahájilo činnost po vydání živnostenského zákona v roce 1859. Přesný datum založení náchodského obuvnického společenstva není znám, ale v roce 1903 již existují záznamy, které dokládají jeho existenci. Společenstvo ukončilo činnost v roce 1951. Dle dochovaných dokumentů lze usuzovat, že společenstvo zažívalo největší prosperitu v období od svého založení do poloviny 20. let 20. století. V tomto období mělo

dostatek učňů a i obuvnických poptávek. S nástupem strojových správkáren provozovaných firmami Baťa, Macek a později i Polický-Popper a.s. začala obuvnická živnost v Náchodě upadat, což se odrazilo především v absenci učňovského stavu. Nejvíce obuvníků ukončilo živnost během první světové války a poté po roce 1945.

K jistému oživení obuvnické maloživnosti došlo během druhé světové války. Ta obuvníkům přinesla nejen zákony a nařízení, které jim stěžovaly provozování živností, ale také práci a zakázky, které je udržovaly při činnosti. V této době rovněž vzniká Odborné okresní společenstvo obuvníků Náchod. To sebou přináší jak spolupráci mezi jednotlivými obuvníky na Náchodsku, tak oživení členské základny společenstva, jakož i vyšší rozpočet.

Činnost společenstva byla ukončena v rámci likvidace soukromé malovýroby v roce 1951, kdy na základě opatření komunistického režimu muselo ukončit činnost na tisíce živností.

5.2. Společenstvo obuvníků Česká Skalice

Kapitola popisuje činnost obuvnického společenstva v České Skalici na základě dochovaných archivních materiálů a okrajově regionální literatury. Pramenná základna k českoskalickému společenstvu je založena na účetních materiálech, respektive pokladních knihách, zachycujících ekonomickou situaci společenstva v roce 1923 a 1925. Tyto knihy sloužily jako hlavní písemnosti „Nákupního, výrobního a prodejního družstva při společenstvu obuvníků pro okres Česko-skalický“. Lze z nich vyčíst výdaje členů družstva ve výše zmiňovaných letech a vydání za nejčastější položky. Situaci ve společenstvu dále zachycuje oběžník z let 1916-1923. Ten informoval členy společenstva o nejdůležitějších událostech ve společenstvu, jakož i o aktuálních hospodářských otázkách. Tyto dokumenty byly uloženy v Uměleckoprůmyslovém museu - Muzeu textilu v České Skalici.

5.2.1. Vznik společenstva

Dne 11. 11. 1861 povolily úřady zřídit v České Skalici živnostenské spolky¹⁶⁹. Po přípravných pracích se uskutečnila v červnu 1862 valná hromada, na které byly úředně založeny čtyři živnostenské společenstva. První společenstvo zahrnovalo řemeslo řezníků a pekařů, druhé krejčích, třetí řemeslo dřevařské a kovozpracující. Společenstvo obuvníků bylo v České Skalici ustanovené jako čtvrté živnostenské společenstvo.

Společenstvům, které navazovaly na dlouholetou tradici cechovních organizací (českoskalické obuvnické společenstvo na obuvnický cech založený roku 1575), byly při

---

¹⁶⁹ Míneňo živnostenská společenstva

příležitosti ustanovení předány majetky bývalých cechů (pohřební rekvizity, lucerny, truhly a příkrovy na rakev). Českoskalická společenstva navázala na činnost cechů a dále se zasazovala o hospodářský a kulturní život ve městě. Vztahy mezi zaměstnavatelem a pomocníkem / učněm měly být stále založené na křesťanské zásadě úcty a respektu. Všichni členové společenstva se účastnili pohřbu svého zesnulého člena či jeho manželky. Za společenstvo nosili v pohřebním průvodu společenstevní prapor. Pro tuto příležitost byl také nakoupen pro město pohřební vůz, jež mohla společenstva využívat zdarma.¹⁷⁰

Společenstva v České Skalici vyvíjela vedle činnosti podpůrné - v roce 1862 byla na popud společenstev založena Občanská záložna, v roce 1888 společenstevní noclehárna pro cestující tovaryše, i činnosti kulturní. V roce 1879 byla založena Živnostenská čtenářská beseda.¹⁷¹

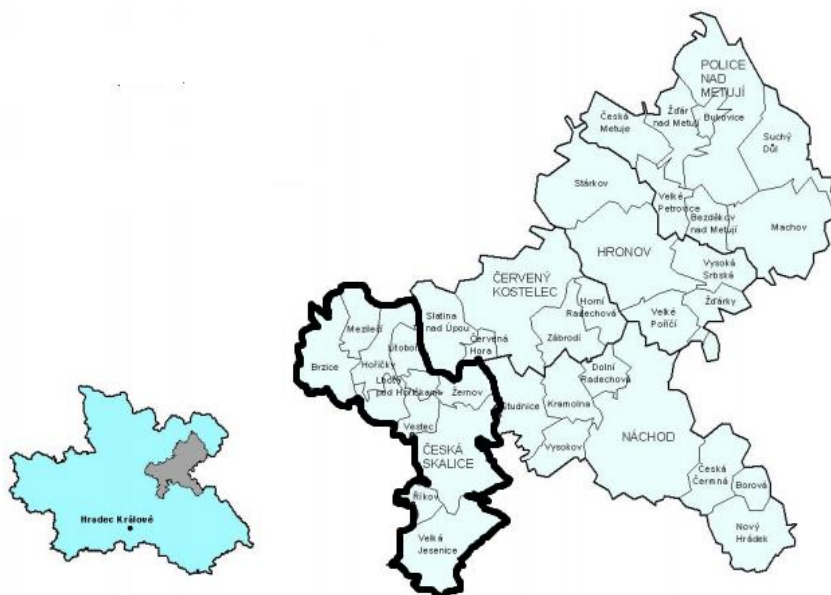
Roku 1891 se místní školní rada usnesla zřídit průmyslovou školou pokračovací. O hmotnou podporu školy se postaralo město, občanská záložna, místní školní rada a živnostenská společenstva. Pravidelné vyučování bylo zahájeno dne 7. října 1894. Škola dobře prosperovala a v roce 1911 byla zřízená odborná škola oděvní, pro učně a učednice živnosti oděvních. V roce 1912 byl změněn název školy na Živnostenskou školu pokračovací. V době poválečné byla škola rozšířena na oddělení kovopracovníků, obuvníků, pánských krejčí a stavebních živností. Oddělení, ve kterých nebyl v dalších letech dostatečný počet žactva, byla zrušena.

---

¹⁷⁰ Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, 362 s., s.145-164.

¹⁷¹ Věra VLČKOVÁ, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, 362 s., s.145.

Společenstvo obuvníků v České Skalici sdružovalo obuvníky z České Skalice a z okolních vsí. Mezi ně patřily Brzice, Hořičky, Lhota pod Hořičkami, Litoboř, Mezilečí, Říkov, Velká Jesenice, Vestec a Žernov. Převážná většina obuvníků pocházela z České Skalice. Samotné Českoskalicko spadalo do správního obvodu Náchod.

Obzrázek č. 24 Adminsitrativní mapa správního obvodu Náchod v Královéhradeckém kraji (stav k. 1.1.2003) zdroj: Český statistický úřad

5.2.2. Organizace společenstva

Společenstvo obuvníků v České Skalici se řídilo platným živnostenským zákonem z roku 1859 a schválenými stanovami. Českoskaličtí obuvníci si ze svého středu zvolili společenstevní výbor. Do výboru volili 9 členů a 3 náhradníky. Souběžně s volbami do výboru probíhaly i volby do rozhodčího výboru se zastoupením 4 členů a 2 náhradníků. Z dokumentů vyplývá, že personální složení výboru se měnilo po každých volbách, i když byli i členové, kteří na své posty nastoupili znova (viz tabulka níže).

Členové výboru		
1916	1919	1921
Jan Hrodek Starosta	Jindřich Jaroš Starosta	Josef Řezníček Starosta
Josef Brusík	Josef Hrodek	Josef Hrodek
Roman Hanuš	Roman Hanuš	Roman Hanuš
Karel Jelínek	Karel Jelínek	Karel Jelínek
Josef Podolský	Ondřej Postupa	Ondřej Postupa
Václav Prokop	Adolf Kosinka	Václav Prokop
Celestýn Krecbach	Josef Řezníček	Josef Řezníček
Jan Ulrich	Jindřich Novák	Václav Kratěna
František Mertlík	Adolf Vlček	Adolf Vlček
Adolf Tinger	Josef Brejcha	Hynek Rejchtr

Tabulka č. 3 Členové výboru společenstva obuvníků v České Skalici v letech 1916-1921.

Schůze výboru se konaly nepravidelně, tak jak to vyžadovaly záležitosti společenstva. Členové se scházeli v hostinci Karla Semeráka v České Skalici. Na schůzích výborů se obvykle četly zápisy z předešlých schůzí, kontrolovala se účetní uzávěrka a řešily se aktuální otázky. Od roku 1921 platilo, že ten, kdo se schůze nezúčastní a neomluví se pro závažný důvod, tak musí zaplatit pokutu 10 Kč, později 20 Kč.

5.2.3. Společenstvo za první světové války

První světová válka českoskalické společenstvo obuvníků výrazně nezasáhla. Není znám žádný úbytek členů a ač se společenstvo muselo přizpůsobit válečným podmínkám, fungovalo i nadále. Členové přispívali penězi na válečnou půjčku, každý tolik, kolik mohl, ale vracelo se jim to většími zakázkami válečné obuvi. Stejně jako ostatní řemeslníci a obyvatelé České Skalice byli obuvníci zahrnuti do přidělového systému. Vydání poukázek mělo na starosti společenstvo, jež muselo za první čtvrtletí roku 1916 řešit například nevydané chlebenky pro živnostníky.

Smrt Františka Josefa I. 21. listopadu 1916 zasáhla celou monarchii a jeho skon si připomínala celá Rakousko-Uherská říše. V České Skalici se konala přednáška, které se měli zúčastnit všichni členové společenstva, jakož i členové ostatních živnostenských společenstev a členové výboru okresní jednoty. Hovořilo se zde o životě císaře, který se „zasloužil o vyšvihnutí živnostníků na takový stupeň úrovně.“¹⁷²

Napříč útrpnými válečnými léty se českoskalickým obuvníkům nevedlo špatně. V srpnu 1918, tři měsíce před koncem války, pořádal výbor společenstva výlet do lázní Velichovek. Výlet byl určen pro všechny obuvnické zaměstnavatele s jejich učně a tovaryše. Výlet byl financován ze zdrojů společenstva.

Obuvníci se však následně museli vyrovnávat s blížícím se koncem války a následnou poválečnou situací, pro kterou byl charakteristický nedostatek základních surovin. Ten vyvolal vzestup cen surových kůží a obuvi vysoko nad směrné ceny, které zůstaly v platnosti i po dočasném zrušení vázaného obchodu s kůžemi, usněmi a obuvi v září roku 1919. Společenstvo na to reagovalo založením „Nákupního, výrobního a prodejního družstva při společenstvu obuvníků pro okres Česko-Skalický“. Družstvo podléhalo Okresní správě politické v Náchodě. V čele družstva stanul Josef Podolský a představenstvo, které se skládalo ze šesti členů, mezi něm patřili: Václav Prokop, Karel Jelínek, Václav Kratěna, Antonín Kosinka, Josef Řezníček a Josef Brejcha. Družstvo se snažilo o výhodnější nákup a prodej surovin, stejně tak o distribuci hotových obuvnických výrobků. Nakupovalo nýtky, podešve či kůži, které byly pro členy družstva za výhodnější cenu. Dále přišlo upozornění od Obchodní a živnostenské komory v Liberci, že „Svaz rakouských ústavů ku podpoře a zvelebení živností ve Vídni“ s blížícím se koncem války zamýšlí při demobilizaci rozdělit a rozprodat různý materiál a pracovní pomůcky, které by se mohly hodit středním

---

¹⁷² Uměleckoprůmyslové museum - Muzeum textilu Česká Skalice, kniha oběžníků, společenstvo obuvníků Česká Skalice.

řemeslníkům a živnostníkům. Společenstva se měla přihlásit o jaké suroviny by měla zájem. Pro obuvníky to byla především kůže a kožešiny, které byly během války nedostatkovým zbožím. Dále ale i kaučuk, olej, benzin, provazy, lana a pytle. Touto cestou získali českoskaličtí obuvníci potřebné suroviny pro období poválečné krize.

Pro udržení jednotné ceny obuvi se v lednu 1919 českoskalické obuvnické společenstvo ve spolupráci s náchodským obuvnickým společenstvem usneslo na jednotném ceníku za maximální ceny. V listopadu téhož roku se řešil konkurs na dodávku lidové obuvi pro chudý lid. Zemský svaz živnostenských záložen a družstev v Praze vypsal zakázku na výrobu jednoho milionu párů mužské, ženské, chlapecké a dětské obuvi. Obuv měla být kolíčkováná, šitá nebo rámová. Ve formě šněrovacích vycházkových bot „Derby“ nebo „pohorek“. Českoskaličtí obuvníci se o tuto dodávku přihlásili s tím, že kůže na zhotovení jim byla přidělena.

Stabilizace Československé republiky ve dvacátých letech měla vliv i na živnostenské podnikání, do něhož začaly pronikat nové impulzy a novinky. V České Skalici byl zahájen účetnický kurz, kterého se mohli účastnit i obuvníci a rozšířit tak své znalosti v oblasti finančnictví. V jubilejním roce 1922 byla konána slavnostní valná hromada k připomínce 60 let trvání společenstva a byl založen podpůrný fond dle schválených stanov. Podpůrný fond finančně pomáhal členům v případě nemoci a také je pojišťoval pro případ úmrtí.

Každý člen musel zaplatit zápisné dvě koruny a dále přispívat dvěma korunami každý měsíc do pojistného nemocničního fondu. A při úmrtí člena nebo jeho manželky složil každý člen 10 korun. Podpůrný fond byl tedy založen na principu „čím více bude přihlášeno členů, tím větší vznikne podpora“. Družstvo si rovněž nechalo pojistit zboží proti krádeži.

Těmito kroky společenstvo reagovalo na národohospodářskou krizi vyvolanou valutními poměry po první světové válce. Okresní správa politická v Náchodě vyzývala k upravení a snížení cen veškerých obuvnických potřeb, což mělo za následek nedostatek financí ve společenstvu, které si muselo opatřit finance jinde. Začalo se jednat o snížení mzdy obuvnických pomocníků a následně o navýšení pokut pro členy, kteří se nedostavili na valnou hromadu. To vše šlo na účet podpůrného fondu.

Živnostenské společenstvo obuvníků v České Skalici spolupracovalo i s ostatními živnostenskými spolky Náchodska. Pravidelným místem jejich setkání byl hostinec ve Václavicích – Dobeníně u Náchoda, které leží na pomezí Náchoda, České Skalice a Nového Města nad Metují, v místě dobře dostupném vlakem. V roce 1919 se zde konala veřejná schůze živnostenská, kterou pořádala *Podpůrná řemeslnicko-živnostenská jednota Metuj Náchod* v Náchodě za součinnosti všech živnostenských společenstev a obchodního gremia

v Náchodě. Hovořilo se zde o „*důležitých časových otázkách živnostenských a obchodních*“.¹⁷³ Na neuspokojivou situaci uvnitř společenstev reagoval v roce 1923 manifestační sjezd obuvníků ve Václavících, jehož hlavními body bylo řešení zrušení volného obchodu s obuví, vyloučení obuvi z předmětu podomního obchodu a přesné dodržování předpisů v otázce učňovské.

Na počátku dvacátých let byly také vypsané nové dodávky na 40 000 párů vojenských střevíců a 8 000 párů jezdeckých bot pro československé vojsko. Ministerstvo obchodu rovněž vypisovalo soutěž na dodávky pro četnictvo. Kdo se chtěl ze členů společenstva na dodávce podílet, tak se musel přihlásit a udat kolik párů obuvi je schopen vyrobit do zadaného termínu. Nabídky přijímalo ministerstvo obchodu. Pro obuvníky byly státní zakázky na výrobu vždy žádané a českoskaličtí živnostníci se těchto dodávek vždy účastnili.

5.2.4. Členské zastoupení

Společenstvo obuvníků v České Skalici patřilo mezi početná společenstva. Během let 1916-1923 se počet členů pohyboval okolo 30. Každý zaměstnavatel (obuvnický mistr) mohl mít při své živnosti zaměstnané pomocníky a učně. Tabulka níže mapuje situaci mezi obuvnickými mistry a jejich zaměstnanci v roce 1921. Z ní vyplývá, že ze šestnácti obuvnických mistrů byli pouze tři, kteří neměli žádného zaměstnance. Tedy, bylo zcela běžné, že mistr měl k ruce jednoho či více pomocníků, kteří se podíleli na chodu živnosti. Rovněž měl k dispozici učně, kterým poskytl potřebné vyučení.

---

¹⁷³ Uměleckoprůmyslové museum - Muzeum textilu Česká Skalice, kniha oběžníků, společenstvo obuvníků Česká Skalice.

Zaměstnavatel	Pomocníci	Učňové	Zaměstnavatel	Pomocníci	Učňové
Josef Brejcha	1	0	Václav Kratěna	1	1
Martin Dvořáček	0	0	Adolf Kosinka	0	1
Karel Dědek	0	1	Antonín Nývlt	0	1
Karel Exner	0	0	Josef Podolský	1	1
Roman Hanuš	1	2	Václav Prokop	4	4
Josef Hrodek	0	2	Antonín Pelc	0	0
Jindřich Jaroš	1	0	Josef Řezníček	2	1
Karel Jelínek	1	3	Adolf Vlček	1	2

Tabulka č. 4 Členské zastoupení společenstva obuvníků v Česká Skalici v roce 1921.

Obuvníci v České Skalici rovněž podporovali živnostenské výstavy a sami se na nich podíleli. Českoskaličtí mistři se zasazovali o to, aby své učně a pomocníky zapojili do těchto aktivit a aby posílali své výrobky na výstavy učňovských prací. Bez ohledu na to, zda se výstava konala v Praze či velmi často v Jaroměři. Takovéto výstavy měly povzbudit touhu v každém učni a tovaryši po dokonalejší práci a zaměstnavatel tím získával dobrou pověst o svém závodu.

5.2.5. Shrnutí obsahu podkapitoly

Dochované dokumenty nám umožňují rozbor situace společenstva obuvníků v České Skalici v letech 1916-1923. Svědčí o tom, že společenstvo vykonávalo svou funkci během válečných let první světové války a to bez členských ztrát či uzavření živností. Pomocí státních zakázek a dodávek společenstvo přečkalo těžkou dobu poválečnou, a to s početnou členskou základnou. Počátek 20. let zastihl obuvnickou živnost v krizi, která se dotýkala obuvníků i z okolních měst. Doba meziválečná a následné období druhé světové války ovšem zůstává zahaleno z důvodu absencí archivních pramenů. V roce 1942 vzniká Okresní společenstvo obuvníků Náchod s rozšířenou působností i na okolní města a mezi nimi i

Českou Skalici. Českoskaličtí obuvníci se tedy stali součástí náchodského obuvnického společenstva.

5.3. Společenstvo obuvníků Jaroměř

Kapitola podává vhled do činnosti Společenstva obuvníků v Jaroměři v letech 1900-1945. Čerpá především ze zápisových knih z výborových schůzí společenstva mezi lety 1924-1948¹⁷⁴ a 1932-1942¹⁷⁵. Z nich lze vyčíst informace o organizaci společenstva ve výše uvedených letech, jakož i o potřebách a požadavcích členů společenstva. Jako další zdroj byly použity archivní materiály z let 1901-1951¹⁷⁶, které uchovávají nařízení Zemské jednoty společenstev obuvníků pro Čechy a Moravu v Praze ku jaroměřskému společenstvu, stejně jako oznámení a pozvání na hospodářské výstavy a kurzy v okolí Jaroměřska. Informace týkající se členského zastoupení společenstva poskytly matriky evidující mistry, učně a pomocníky v letech 1871-1932¹⁷⁷ a 1942-1949¹⁷⁸. Důležitým pramenem byla rovněž kniha oběžníků z let 1940-1944¹⁷⁹, týkající se činnosti společenstva během druhé světové války. K úplné analýze situace ve společenstvu obuvníků v Jaroměři schází pokladní knihy, které se nedochovaly.

5.3.1. Vznik společenstva a jeho vývoj do druhé světové války

Poloha města Jaroměř situovaná mezi hlavním krajským městem Hradec Králové a polskými hranicemi, byla ideální pro hospodářský rozkvět města. Mnoho obchodníků a řemeslníků využívalo obchodní potenciál této oblasti nabízející dobré výdělky a stabilní živobytí a tak zde zakládali své živnosti. Vznik živnostenských společenstev pouze navazoval na předchozí rozvinutou éru cechovnictví, spjatou zejména s textilní výrobou ve městě, nyní reprezentovanou mimo jiné společenstvem oděvníků a krejčích¹⁸⁰ a společenstvem obuvníků. Potravinářské živnosti zde byly zastoupeny společenstvem pekařů¹⁸¹ a společenstvem hostinských a výčepníků¹⁸². Z původního společenstva řezníků, sladovníků, mydlářů, jirchařů a koželuhů, vzniklo samostatné společenstvo řezníků¹⁸³.

---

¹⁷⁴ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Jaroměř (dále SOJ), 1865 – 1951, NAD 123, DTTO 1924-1948 kniha 2.

¹⁷⁵ SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, DTTO 1932-1942, kniha 11.

¹⁷⁶ SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, spisový materiál, kniha 4 a 5.

¹⁷⁷ SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10.

¹⁷⁸ SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 12.

¹⁷⁹ SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 3.

¹⁸⁰ SOkA NA, f. Společenstvo krejčích a oděvníků Jaroměř, 1866 - 1951, NAD 122.

¹⁸¹ SOkA NA, f. Společenstvo pekařů Jaroměř, (1856) 1865 - 1951, NAD 124.

¹⁸² SOkA NA, f. Společenstvo hostinských a výčepníků Jaroměř, 1883 – 1949, NAD 120.

¹⁸³ SOkA NA, f. Společenstvo řezníků Jaroměř, 1870 – 1951, NAD 126.

V neposlední řadě zde bylo společenstvo kovářů¹⁸⁴ a společenstvo truhlářů¹⁸⁵, Živnostenské společenstvo stavebních živností Jaroměř¹⁸⁶ a Společenstvo holičů Jaroměř.¹⁸⁷

Společenstvo obuvníků v Jaroměři sdružovalo obuvníky z okolních vsí a měst. Obvod jaroměřský zahrnoval město Jaroměř a Josefov,¹⁸⁸ dále Velichovky, Rožnov, Zaloňov, Hořenice, Heřmanice, Dolany, Chvalkovice, Velký Třebešov, Dolany, Rychnovek, Šestajovice, Jásennou, Nový Ples, Rasošky, Vlkov a Rožnov.

Obrázek č. 25 Adminsitrativní mapa správniho obvodu Jaroměř v Královéhradeckém kraji (stav k. 1.1.2003)

Nejvíce obuvníků mělo své živnosti v Jaroměři, pak v Josefově a ve Smiřicích. Dále v Dolanech, Jásenné, Černožicích, Sendražicích a Rožnově.

Obuvnická profese na Jaroměřsku se dělila do tří živností, a to na obuvnickou, svrškařskou a dále na živnostníky, kteří provozovali správkárny. Správkárny byly buď po patronátem firmy Baťa a firmy Polický-Popper a.s., či jednotlivých živnostníků. Firma Polický-Popper a.s. měla dvě správkárny v Jaroměři. Další správkárny obuvnických živnostníků byly v Rožnově, v Černožicích, v Dolanech, dvě v Josefově, v Lejšovce, Rasoškách a Žíželevsi. Během let 1933 – 1940 byly dvě správkárny zrušeny.

Společenstvo Jaroměř bylo zřízeno dle živnostenského řádu z roku 1859 a zahájilo činnost v témže roce, pouze převzetím cechovní agendy. Členové společenstva volili hromadu společenstevní, představenstvo, starostu a rozhodčí výbor. Volby probíhaly

¹⁸⁴SOKA NA, f. Společenstvo kovářů, 1865 - 1940, NAD 121.

¹⁸⁵ SOKA NA, f. Společenstvo truhlářů Jaroměř 1893 - 1951, NAD 129.

¹⁸⁶ SOKA NA, f. Společenstvo stavebních živností Jaroměř 1883 – 1927, NAD 128.

¹⁸⁷ SOKA NA, f. Společenstvo holičů Jaroměř 1937 – 1951, NAD 119.

¹⁸⁸ Bývalé pevnostní město Josefov je od roku 1948 součástí města Jaroměř

pravidelně, a to každé tři roky. Z dokumentu vyplývá, že personální složení představenstva se měnilo po každých volbách.

Obuvníci v Jaroměři spadali, stejně jako celé Královéhradecko, pod působnost Obchodní a živnostenské komory v Liberci. Komora pořádala několikrát do roka odborné kurzy pro obuvníky, krejčí a truhláře. A ačkoliv jaroměřští obuvníci tyto kurzy platili, tak se jich neúčastnili, protože vyučování probíhalo v německém jazyce. Proto komora obuvníkům doporučila, aby se obrátili na c.k. Ministerstvo obchodu a průmyslu, které by mělo na žádost obuvníků zřídit obdobné kurzy také pro česky mluvící obuvníky. K tomuto kroku ovšem nikdy nedošlo. Absence obchodní a živnostenské komory pro východočeskou oblast přinutila obuvnické živnostníky k pořádání různých manifestačních sjezdů, psaní žádostí a petic, ve kterých se snažili obuvníci zasazovat o svá práva. Úspěch se dostavil až v roce 1910, kdy byla založena Obchodní a živnostenská komora v Hradci Králové.

Ekonomická základna společenstva byla založena na příspěvcích členů společenstva. Platilo se za zapsání nového člena do společenstva, za vyučení (přípověď učňů) a za tovaryšské zkoušky. Tak například výše členských příspěvků za rok 1944 činila 11 720 korun. Další příspěvky do pokladny společenstva šly z pokut. Výše poplatků se během let měnila, respektive stále navyšovala. Bylo to ovlivněné jak měnovou politikou, tak hospodářskou situací ve státě. Naopak vydání společenstva nejčastěji obsahovala vydání za tisk, poštovné, kancelářské potřeby, cestovné, odměny starostovi, příspěvky na živnostenské školy pokračovací, příspěvky Zemské jednotě společenstev obuvníků pro Čechy a Moravu v Praze a Ústřednímu svazu řemesla pro Čechy a Moravu. Společenstvo také finančně podporovalo Ústav pro hluchoněmé v Hradci Králové.

Spolupráce mezi východočeskými obuvníky vyplývala z geografické blízkosti. V roce 1902 zvalo obuvnické společenstvo v Náchodě obuvníky z Jaroměře na výstavku mistrovského kurzu. Úpické společenstvo obuvníků zase informovalo obuvníky o zdražení cen obuvi následkem zdražováním surovin na výrobu. V roce 1892 bylo v Chrudimi založené „Průmyslové museum císaře a krále Františka Josefa I. pro Východní Čechy“, které mělo napomáhat zdokonalovat průmyslovou výrobu po stránce technické i umělecké.

Nákresy, vzory či typy obuvi jaroměřských obuvníků se nedochovaly, nicméně ve sbírkách Městského muzea v Jaroměři jsou zachované prameny hmotné povahy, tj. obuv, která ovšem není datována (fotografie obuvi viz příloha). Dále víme, že v roce 1906 vyráběli jaroměřští obuvníci panské lakševrovky a ševrovky, vysoké boty a polobotky. Pro dámy, lakševrovky, ševrovky, lakýrky, oskárky a střevíčky. Jejich cena se odvíjela od použitého materiálu (chromová teletina, hladká juchta, kravinka) a velikosti.

Společenstvo fungovalo i v době první světové války. Obuvníci mistři i nadále přijímali do učení nové učně a starali se o jejich výchovu. Obuv byla potřeba více než kdy jindy, hlavně co se vojenských dodávek týče. Válečné roky se ovšem obuvníků dotkly stejně, jako ostatních obyvatel a jiných řemeslníků. Mistři si již nemohli dovolit ubytovat u sebe učně, a ti tak zůstávali bydlet u rodičů. Stejně tak to bylo se stravou. Nicméně existovaly případy, kdy dostal učeň po domluvě s mistrem během služby alespoň oběd či kávu.

Společenstvo plnilo společenskou a výchovnou funkci. Zejména ve 20. letech 20. století se často konaly hospodářské výstavy, jež měly demonstrovat vyspělé hospodářství mladé Československé republiky. V roce 1926 se konala v Jaroměři Hospodářsko-průmyslová výstava severovýchodních Čech. Pro jaroměřské společenstvo to znamenalo sestavit výbor, který bude mít na starost organizaci za obuvnickou sekci. Výbor se rozhodl vystavit komisi obuv – ruční komisi obuv vyrobenou za pomoci strojů: prošívacího, flokovacího a případně glejtovacího. Bylo nabídnuto, že jaroměřští obuvníci mohou vystavit 500 párů bot, což bylo oproti jejich očekávání na nabídku 1000 párů bot. Nakonec byla nabídka přijata a jaroměřští měli na výstavě svoji vlastní dílnu se zapůjčenými stroji z Hradce Králové. Této výstavě se účastnily také obuvnická společenstva z Náchoda, České Skalice a Nového Města nad Metují.

Do počátku 20. let 20. století společenstvo v Jaroměři prosperovalo. Mělo dostatek mistrů a učňů a příjmy společenstva vystačily na běžný chod. Nicméně od roku 1923, kdy začaly být zakládány na Jaroměřsku správkárny Tomáše Bati, hlásí obuvnické společenstvo úpadek živnosti. Učňové se nehlásili a polovina mistrů se živnosti vzdala. Společenstvo na to reagovalo výzvou okresní politické správě ve Dvoře Králové nad Labem, aby byly sloučeny s jiným společenstvem. Avšak politická správa na tuto výzvu nereagovala. Bídá situace ve společenstvu trvala až do konce 30. let. Mistři nepřijímali učně, neúčastnili se kurzů a nepřispívali živnostenským školám. Za rok 1933 se konala pouze jedna valná hromada a dvě výborové schůze. Přičemž bývávalo běžné, že se výborové schůze konaly i několikrát do měsíce.

Na nepříznivou situaci reagovala okresní schůze obuvníků, která se konala 15.9.1935 z iniciativy obuvníků ve Dvoře Králové nad Labem. Přítomno bylo 21 delegátů, a to z Jaroměře, Úpice, Kuklen, Náchoda, Dobrušky, Trutnova, Českého Meziříčí a Dvora Králové nad Labem. Na schůzi se projednával negativní vliv baťovských správkáren na Jaroměřsku. Byla zde tlumočena vyhláška ze schůze Zemské jednoty v Praze, ve které bylo zastoupeno 30 oborů, do kterých Baťa zasahuje. Některé Baťovy prodejny a správkárny měly od července 1935 omezit svoji činnost. Ministerstvo obchodu rovněž jednalo o zdanění

továrních prodejen a správkáren obuvi. Na schůzi bylo dále rozhodnuto, že všechna společenstva se musí stát členy Zemské jednoty¹⁸⁹.

Do té doby obuvníci vydělávali zejména z objednávek na výrobu školní obuvi pro místní školní ústavy. Ale i tyto objednávky se zmenšovaly. V roce 1924 byla nabídka na výrobu 140-160 párů obuvi a v roce 1933 pouze na 69 párů. Společenstvo vypracovalo „offertu“, tedy nabídku, za jakou cenu jsou schopni obuv vyrobit, ale obuvníkům se zdála nabídka příliš nízká. A tak se vyjednávalo o navýšení a nakonec bylo rozhodnuto o cenách za rok 1933: do čísla 30 za 45 Kč, do čísla 34 za 55 Kč, do čísla 38 za 65 Kč a do čísla 42 za 75 Kč. Obuvníci se hlásili, kdo by chtěl za zadanou částku obuv zhotovit.

V roce 1936 mělo společenstvo 21 členů, a to 16 z Jaroměře a 5 z venkovských obcí. Situace v obuvnictví se ke konci 30. let nelepšila. Zpráva ze zasedání výboru z července 1937 hovoří o tom, že obuvníci museli omezit počet schůzí pouze jen na nejnnutnější. Byla svolána pouze jedna valná hromada. A to z toho důvodu, že každá schůze vyžadovala vydání a představenstvo chtělo ušetřit svým členům finance. Začátkem roku 1937 mělo společenstvo 23 členů. A sice 16 v Jaroměři a 7 na venkově. Obuvníci dále přijímali dodávky na školní obuv, přičemž bylo rozhodnuto, že každý obuvník, který bude dělat školní obuv, musí z dodávky odvést společenstvu 12 korun. V roce 1938 také proběhla změna stanov, která nakazovala členům, kteří nepřijdou na valnou hromadu, zaplatit společenstvu pokutu. Společenstvo rovněž prodalo cenné papíry uložené v místní spořitelně.

Krizová politická situace koncem 30. let se dotkla i živnostníků v Jaroměři. Okresní úřad vyzval místní společenstva, pokud můžou, aby ze svých prostředků vydali nějaký obnos Jubilejnímu fondu obrany státu. V červnu 1938 se konala schůze jaroměřských obuvníků, na které bylo rozhodnuto, že vydají 300 Kč, obnos, který získali prodejem cenných papírů. Představenstvo společenstva dále obešlo všechny kolegy, aby rovněž vydali nějaký příspěvek a obnos společně odevzdali místní spořitelně. V roce 1938 členy obuvnického společenstva neminula ani mobilizace. V dokumentech jsou evidována jména obuvníků Nymburský, Zavoral, Procházka, Štěpánek, Valášek a Řezníček. Všichni se v pořádku vrátili.

Za rok 1938 se sešla opět jedna valná hromada a bylo rozděleno 93 párů školní obuvi. Stav společenstva k tomuto roku čítal 27 členů, z toho 17 v Jaroměři a 10 na venkově. Společenstvo muselo také přijmout za člena Tomáše Baťu, kterého zastupoval mistr jaroměřské správkárny. V témže roce se stalo společenstvo členem Řemeslnicko-

---

¹⁸⁹Společenstvo obuvníků Jaroměř bylo členem od roku 1906.

živnostenské besedy. V roce 1939 společenstvo navýšilo své členstvo na 29 mistrů a 8 učňů, tedy 37 členů.

Bezútešný stav společenstva se vyřešil až v roce 1940. V něm bylo rozhodnuto, že společenstvo rozšíří svoji působnost pro celý soudní okres jaroměřský. Tím, že se rozšířil obvod působnosti, se rozšířila i členská základna společenstva a tím i jeho finanční prostředky. V roce 1941 čítalo společenstvo 65 členů.

Tabulka níže zobrazuje počet členů ve společenstvu k uvedenému roku.

Rok	Počet členů společenstva
1906	59
1908	45
1936	21
1937	23
1939	37
1941	65
1943	62
1949	29

Tabulka č. 5 Počet členů společenstva obuvníků v Jaroměři v uvedených letech

5.3.2. Činnost společenstva za druhé světové války

Život pod vládou Německé říše v Protektorátu Čechy a Morava zasahoval do každodenního života jaroměřských obyvatel stejně, jako ovlivňoval činnost a výrobu obuvnických řemeslníků. Příkladový systém, neboli prodej na lístky, zavedený v roce 1939 byl v prosinci téhož roku rozšířen z potravinových poukazů na poukázky na textil a obuv.

Obuvníci odebírali materiál na odběrné poukázky, které byly vydávány čtvrtletně a to na různý materiál: usně, nitě, gumový materiál, železo, textilní podšívky a mezipodšívky. Příkladové usně byly určené pouze řemeslníkům, kteří spravovali starou obuv. Byla válka a muselo se šetřit. Starosta tedy nesměl převzít poukázky pro členy, kteří vyráběli obuv novou. Každý obuvník byl povinen zapisovat do knihy zakázek jméno zákazníka, druh kůže, váhu vykrojených podrážek a účtovanou cenu za podrážky ve stanové výši. Odběrné poukázky byly v hodnotách 10, 50 a 100 zákazníků. Společenstvo muselo předkládat jména

obuvnických mistrů s počtem zákazníků, který byl kontrolován Zemskou jednotou. Na základě předloženého seznamu dostali obuvníci počet poukazů. Členové společenstev, kterým byly vydány odběrní poukázky, se byli povinni přihlásit k odběru materiálu u obchodníka v místě provozování živnosti. V případě, že tam žádný nebyl, tak u jiného obchodníka v obvodě politického okresu.

Výroba obuvi podléhala během válečných let přísnému státnímu dohledu. V roce 1941 se jaroměřští obuvníci rozhodli přijmout nabídku velení vládního vojska na zpracování 500 párů vycházkové obuvi. V roce 1944 z příkazu Zemské jednoty bylo jaroměřskému společenstvu přiděleno dalších 500 párů obuvi k opravě. Každý člen společenstva se pod hrozbou okamžitého uzavření živnosti musel dodávky zúčastnit. Obuvníci osobně ručili za opravenou obuv a dodržení dané lhůty.

Systém zavedený protektorátní vládou a celková politická situace během válečných let se setkávala s nesouhlasem československých obyvatel. I mezi členy obuvnického společenstva byly zaznamenány opakující se incidenty zaměřené proti Německé říši. A tak muselo společenstvo obuvníků na vyzvání městské rady v Jaroměři v červenci 1941 upozornit své členy, aby se těmto incidentům snažili zabránit a sami se jich vyvarovali. O jaké incidenty se jednalo prameny nehovoří.

Během válečných let probíhala uvnitř společenstva přísná reorganizace. Roku 1941 se značně zvýšily příspěvky. Za přijímání učně se platilo 30 Kč a za zkoušku pomocnickou a tovaryšskou 50 Kč. Odhlasován byl také inkorporační (přijímací) poplatek za vstup do společenstva pro živnostníka na 200 Kč a tovární podnik 300 Kč. Téhož roku se také konala schůze ve Dvoře Králové nad Labem, kde bylo rozhodnuto, že bude kladen větší důraz na školení učňů. Budou se konat každoročně zkoušky a když učeň neobstojí, tak musí ze společenstva vystoupit. Dále, že proběhne reorganizace odborných škol na větší obvody, kde budou učňové prakticky školení. Co se nenaučí v dílně, tak se musí naučit ve škole. Ceny za opravy obuvi budou zvýšeny. Baťa bude nucen prodávat za stejnou cenu jako maloživnostníci. V roce 1943 byl založen Podpůrný fond pro přestárlé a práce neschopné obuvníky. Vše bylo prezentováno pod heslem „Obuvníci budou bohatí, protože jsou více potřeba než zlatníci“¹⁹⁰. Během válečné doby bylo pořádáno mnoho obuvnických kurzů - kalkulační či svrškařský a ze strany obuvníků byl o ně velký zájem. V roce 1943 bylo ve společenstvu evidováno 62 členů, zapsáno 36 tovaryšů, 12 učňů a 14 pomocníků. V témže roce byly zavřeny dvě správkárny obuvi firmy Baťa a.s., a to v Černožicích a v Josefově.

---

¹⁹⁰SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, spisový materiál, kniha 5.

Pro lepší službu zákazníkům zřídilo jaroměřské společenstvo u svých členů v roce 1944 čtyři informační kanceláře. Každá z těchto kanceláří měla na starost péči o zákazníky ve stanoveném obvodu Jaroměřska. První kancelář byla pro obvod Pražského předměstí, druhá pro obvod Jakubského předměstí a obce přiléhající k němu, další pro obvod Josefov a poslední pro obvod Smiřice. Kanceláře fungovaly až do zrušení společenstva v roce 1951.

5.3.3. Vliv správkáren Baťa na obuvnické maloživnostníky

Tomáš Baťa začal zakládat správkárny v roce 1923. Již v roce 1924 bylo na Jaroměřsku pět správkáren a to v Jaroměři, v Černožicích, v Josefově, ve Smiřicích a v Hoříněvsi. Tento údaj se dozvídáme v souvislosti s informacemi o vypuknutí tyfu, jehož následkem muselo být několik prodejen uzavřeno.

Otevírání baťovských správkáren nesli jaroměřští živnostníci s nelibostí. „Nyní ve svobodném našem státě podniká kapitalistická firma Baťa na naše bídné existence útok, aby náš zbídačený sbor úplně zničila a vzala nám poslední sousto chleba od úst a možnost poctivě se živit“. Jednalo se totiž o strojově vybavené dílny, u kterých nebyl nutný velký počet dělníků. Tudíž se zvyšovala nezaměstnanost obuvnických mistrů ve městě. „Vnásíme proto na slavnou městskou radu v Jaroměři uctívou prosbu, aby v této, pro nás tak těžké době vzala nás pod svoji ochranu a protestovala u ministerstva obchodu a p. ministerského předsedy proti soustavnému ničení našeho oboru, který v dřívějších dobách byl v našem městě v plném rozkvětu, neb bylo zaměstnáno v jeho dílnách na 60 dělníků, kteří jsou dnes bez práce.“ (...) „Zrušením Baťových správkáren klesla by značně i nezaměstnanost. Ježto by si při ruční opravě obuvi zaměstnalo čtyřikrát tolik dělníků, než zaměstnává firma Baťa ve svých strojových správkárnách“.¹⁹¹ Městská rada v Jaroměři však na tyto výzvy nereagovala. Proto se obuvníci bránili založením družstva Solida, které mělo za úkol zachránit obuvnické maloživnosti před Tomášem Baťou.

Přítomnost baťovských správkáren narušovala cenovou politiku obuvnického společenstva na Jaroměřsku. Nejenže přes zákaz městského úřadu sbírali Baťovi zaměstnanci obuv po domech k opravě, ale ceny oprav obuvi i nové obuvi v Baťových podnicích byly nastaveny níže, než ceny jaroměřských maloživnostníků, kteří tím velmi trpěli. Ti se tak často rozhodovali určovat cenu obuvi na základě toho, co udělá Baťa. S napětím sledovali každé zlevnění Baťovy obuvi, načež vzápětí reagovali také zlevněním. Společenstvo vyzývalo ke solidárnosti a nabádalo, aby se vzájemnou konkurencí obuvníci

---

¹⁹¹ Dopis společenstva obuvníků v Jaroměři adresovaný městské radě v Jaroměři. Bez datace. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Jaromeř (dále SOJ), 1865 – 1951, NAD 123.

neubýjeli. Nakonec bylo rozhodnuto, že ceník obuvi společenstva bude o 10% levnější než ceny Bati.

Ze zápisů ze schůzí společenstva se dochovaly údaje s počty zákazníků Baťových správkáren na Jaroměřsku a správkárny Polický-Rieker v roce 1944 (pro podrobnější přehled viz tabulky níže). Z nich vyplývá, že tyto podniky držely hlavní pozici v opravě obuvi ve městě. Největší správkárna v Jaroměři s počtem 4 680 zákazníků k datu 10.9.1944 se nemusela obávat ani nejvyhledávanějšího jaroměřského živnostníka, což byl v tomto případě Karel Řezníček s 1150 zákazníky. Pro další srovnání uveďme údaje správkárny ve Smiřicích, která v témže roce zaznamenala 2500 zákazníků, což bylo několikanásobně více, než nejžádanější obuvníci živnostníci Sichrovský a Rykl se 450 zákazníky.

Z tabulky lze tedy nepochybně vyčíst, že správkárny na Jaroměřsku lákaly svojí strojovou výrobou, tedy rychlostí a kvalitou. Firma Baťa byla v této době už světoznámou značkou a lidé ji dávali přednost před maloživnostníky, ale i správkárnou firmy Polický-Rieker a.s.

Počet zákazníků správkáren firmy Baťa a Polický-Rieker					
Jméno	Adresa	Mistr	Tovaryš	Učeň	Počet zákazník ů ke 10.9.1944
Firma Baťa	Hoříněves	1	1	-	950
Firma Baťa	Jásenná	1	1	-	550
Firma Baťa	Smiřice	1	5	-	2500
Firma Baťa	Jaroměř	1	14	1	4680
Polický- Rieker	Jaroměř	1	1	-	850

Tabulka č. 6 Počet zákazníků správkáren firmy Baťa a Polický-Rieker

Počet zákazníků členů společenstva v uvedených lokalitách					
Jméno	Adresa	Mistr	Tovaryš	Učeň	Počet zákazníků ke 10.9.1944
Janoušek J.	Hořiněves	1	-	-	140
Prokeš František	Jásenná	1	-	-	290
Kašpar Josef	Jásenná	1	1	-	480
Rykl Beh	Smiřice	1	-	-	450
Balcar Ludvík	Smiřice	1	-	1	140
Sichrovský J.	Smiřice	1	-	-	450
Řezníček Karel	Jaroměř	1	2	-	1150
Valašek Vincenc	Jaroměř	1	1	-	810
Kílevník Josef	Jaroměř	1	1	-	60

Tabulka č. 7 Počet zákazníků členů obuvnického společenstva v Jaroměři v uvedených lokalitách

5.3.4. Členské zastoupení ve společenstvu

5.3.4.1 Mistři

Dnem 5. února 1907 byl změněn a doplněn živnostenský řád, jenž měnil podmínky při otevření živnosti. Dříve stačilo předložit „učební vysvědčení“ a pracovní vysvědčení, kde měl obuvník potvrzené odsloužené roky praxe. Nově se musel budoucí živnostník prokázat dokladem o složení mistrovské zkoušky. Každý řemeslník musel také strávit předepsanou dobu jako tovaryš u mistra, než si mohl otevřít svoji živnost. Což tedy pro obuvníka znamenalo delší studium a získávání praxe.

Zajímavým údajem je věková křivka mistrů, kteří si po této vyhlášce otevírali živnosti. Přes toto nařízení se věková hranice u mistrů, kteří zakládali vlastní živnost, nezvyšovala. Právě naopak byla zaznamenána opačná tendence, kdy ročníky narozené do roku 1900 zakládali své živnosti ve věku 35 let a 47 let. Zatímco průměrný věk ročníků narozených po roce 1900 se pohyboval od 24 let do 37 let. Tudiž ve 40. letech 20. století bylo zcela běžné, že si čtyřicetiletý mladý muž otevřel vlastní obuvnickou živnost.

Každý mistr musel zapsat svoji živnost k příslušnému společenstvu. Do roku 1900 se přihlásilo do obuvnického společenstva v Jaroměři 32 obuvnických mistrů. K roku 1906 matrika obuvnických mistrů eviduje 59 obuvnických mistrů a v roce 1908 je to méně, 45 členů. Ve 20. letech nastává ve společenstvu krize, která přetrvává i v letech 30.

5.3.4.2. Učedníci

Učňové vstupovali do učení dosažením věku mezi 14 – 16 lety. Záleželo na rodinných okolnostech, ale i situaci obuvníků ve městě, která nemusela vždy chlapci umožnit nástup do učení. Většinou chlapci vstupovali do učení k mistrovi ve místě svého bydliště. Pokud pocházeli z vesnice, tak si vybírali mistra z blízkých měst. Mohlo se stát, že obuvnickí mistři v okolí nenabírali nové učně, takže si chlapci hledali vyučení ve vzdálenějších lokalitách. Např. ze Zlíče (obec nedaleko České Skalice) šel učeň do Jaroměře, tedy do jiného správního obvodu¹⁹², který byl pro něj vzdálenější než obvod náchodský či novoměstský.

Zajímavý je původ učednických chlapců z Jaroměrska, kteří byli ve většině případů synové dělníků. Dále povozníků, topičů či zřízenců na dráze. Během války byly zaznamenány padlí i z Jaroměře, a tak se museli matky jako vdovy o své syny postarat sami a často je dávali obuvníkům do učení.

Učeň se učil u mistra tři roky. Stávalo se, že učeň nedokončil své učení u mistra, u kterého začínal, ale z různých důvodů, například přestěhování, úmrtí mistra či osobních neshod, přestoupil k mistrovi jinému. Učeň a mistr mezi sebou pod patronátem živnostenského obuvnického společenstva podepisovali smlouvu, ve které byly uvedené podmínky vyučení. Zejména podmínky stravovací a ubytovací. Například ve smlouvě učební z roku 1906 mezi učněm Josefem Kolovratníkem a mistrovou paní Albínou Čertnerovou bylo domluveno, že učeň bude dostávat obědy a dvakrát denně kávu. Chleba a jiné potraviny mu bude poskytovat matka. Potřebné šatstvo a prádlo, stejně jako obuv mu bude zapláceno z výdělků.¹⁹³

---

¹⁹²Zlích patří do administrativního obvodu Náchod

¹⁹³ SOKA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10.

Za přistoupení do učení zaplatil učeň společenstvu poplatek. Velikost poplatku se odvíjela od ekonomické situace ve společenstvu, viz tabulka níže.

Poplatek za vyučenou Společenstvo obuvníků Jaroměř	
1919	6 Kč
1921	10 Kč
1923	25 Kč
1930	30 Kč

Tabulka č. 8 Poplatek za vyučenou Společenstvo obuvníků Jaroměř

Společenstvo na oplátku dohlíželo na živnostenské školy pokračovací pro učně a pomáhalo je financovat. A v případě sporu s mistrem sjednalo prostřednictvím dozorčího soudu pořádek.

Náplní práce byla manuální činnost, tedy získávání praktických dovedností v obuvnickém řemesle. Postupovalo se od nejjednodušších úkonů až po zhotovení nové obuvi. Učení bylo rozdělené následovně:

- **V první roce se učedníci učili:** Sešívání (heftování), prostehování (štepování), kolíčkování (flokování), narážení železných nýtků (štiftování) a obstehování (šněrování). Dále dělali malé správký, jako je oprava podpatků (nové vrchní patníky), špiček a podešví a spravování dětské obuvi (podrážky).

- **Ve druhém roce učení:** Správký obuvi, počátky prací jako je šití a sešívání podrážek.

- **Ve třetím roce:** Samostatné práce, jako je práce na podrážkách, nártách, povlíčkách a kolíčkování. Výroba nové dětské obuvi. Pomoc při výrobě obuvi pro dospělé.

Současně byli učňové povinni navštěvovat průmyslové školy pokračovací, v tomto případě navštěvovali Státní školu průmyslovou v Jaroměřu. Jednalo se o večerní školu a výuka probíhala od pondělí do soboty. Jaroměřští si ale stěžovali, že učedníci trpí ve večerním vyučování únavou. Že jsou po celém dni v dílně unaveni a jejich výsledky ve škole nemohou být dobré. Uváděli také, že večer už je špatné světlo na kreslení a rýsování. A v neposlední řadě argumentovali tím, večerní vyučování nesevěčí morálce, neboť svádí k večernímu potulování. Takže v roce 1899 byl vypracován předběžný denní rozvrh (viz tabulka), po vzoru Průmyslové školy pokračovací ve Dvoře Králové nad Labem.

ROZVRH HODIN					
<i>Dni</i>	<i>1-2</i>	<i>2-3</i>	<i>3-4</i>	<i>4-5</i>	<i>5-6</i>
<i>Pondělí</i>	<i>Zacházení se stroji</i>		<i>Odborné kreslení</i>		
<i>Úterý</i>	<i>Technologie</i>		<i>Strojní kreslení</i>		
<i>Středa</i>	<i>Odborné kreslení</i>		<i>Knihvedení</i>		
<i>Čtvrtek</i>	<i>Strojní kreslení</i>			<i>Rozpočty</i>	
<i>Pátek</i>	<i>Odborné kreslení</i>				
<i>Sobota</i>	<i>Strojní kreslení</i>			<i>Kalkulace</i>	

Tabulka č. 9 Rozvrh hodin Průmyslové školy pokračovací ve Dvoře Králové nad Labem v roce 1899

V roce 1899 bylo založené při Průmyslové škole pokračovací v Jaroměři dívčí oddělení, a to počínaje školním rokem 1899-1900. Bylo určeno pro učednice při společenstvu oděvníků, ale v budoucnu se počítalo s tím, že by mohly být přijímány dívky i z jiných společenstev. V obuvnickém řemesle se ovšem nestávalo často, aby do učení chodily dívky. Výjimkou nebylo ani jaroměřské společenstvo, které za celou dobu svého působení do učení žádnou učednici nepřijalo, s výjimkou roku 1939, kdy do učení vstoupily dvě dívky. Jednalo se o dcery obuvnických mistrů.

Lze konstatovat, že o vyučení v jaroměřském společenstvu byl velký zájem. Jenom od roku 1906 do roku 1917 vstoupilo do učení 95 učňů. Nejsilnějším rokem byl rok 1919, kdy do učení vstoupilo 24 učňů, což je oproti roku 1918, v němž nastoupilo 8 učňů, trojnásobek. Od roku 1923 postupně zájem o obuvnické řemeslo klesal. Jedním z faktorů byl nedostatek místa u mistrů, stejně tak ale zakládání strojových Baťových správkáren, díky čemuž ztráceli nově vyučení obuvníci perspektivu k zakládání vlastních živností. Proto se do učení nehlásili.

Společenstvo přijímalo nové učně i během druhé světové války. V roce 1939 vstoupilo do učení 9 nových učňů a všichni své učení v roce 1942 úspěšně zakončili.

Společenstvo obuvníků Jaroměř	
Rok	Počet učňů, kteří vstoupili do učení
1941	4
1942	8
1943	1
1944	3
1945	2

Tabulka č. 10 Počet učňů, kteří vstoupili do učení v obuvnickém společenstvu v Jaroměři v uvedených letech

5.3.4.3. Pomocníci

Pomocníci byli při živnostech vždy významnou pracovní silou. Jejich délka služby se lišila. Někteří vstupovali do služby na několik měsíců či na rok, jiní na několik let. Lze uvést jistý průměr, který se pohyboval od 5 do 7 let služby. Z dokumentů vyplývá, že pomocníci na Jaroměřsku často vstupovali do správkáren Baťa a jsou zaznamenány případy, kdy zde pomocníci zůstávali i 12 let. Věkové složení pomocníků bylo v průměru okolo 30 let, jednalo se z pravidla o mužské příslušníky. V letech 1930-1944 zde působilo i pět žen, které byly vždy vdané. Pomocníci zpravidla pocházeli z okolních vesnic Jaroměřska a do služeb vstupovali zejména v Jaroměři a ve Smiřicích, tedy ve větších lokalitách Jaroměřska. Mezi lety 1906 a 1915 vstoupilo do služeb 222 pomocníků. Největší nárůst nových zaměstnanců byl zaznamenán v roce 1913, kdy do společenstva vstoupilo 48 pomocníků.

Ve 30. letech znatelně upadl zájem o vstoupení do služeb obuvníka, což vykazují data z let 1930 – 1938, které uvádějí pouze 8 nových pomocníků. Od roku 1939 do roku 1944 to bylo 21 pomocníků. K úplné analýze stavu pomocníků v jaroměřském společenstvu schází údaje z let 1916-1929.

5.3.5. Shrnutí obsahu podkapitoly

Společenstvo obuvníků Jaroměř zahájilo činnost po vydání živnostenského zákona v roce 1859 a ukončilo ji v roce 1951. Dle dochovaných archiválií lze usuzovat, že největší prosperitu společenstvo zažívalo v období od svého založení do 20. let 20. století, kdy vlivem Baťových správkáren mnoho živností na Jaroměřsku zaniklo. K jistému oživení obuvnické maloživnosti došlo paradoxně během druhé světové války, kdy společenstvo

rozšířilo obvod působnosti a získalo tak nové členy. Výroba nicméně podléhala přísnému státnímu dohledu a pracovní materiál byl přístupný pouze na základě omezeného počtu poukázek.

Vliv výroby firmy Baťa měl na maloživnostníky na Jaroměřsku negativní dopad a značný počet obuvníků muselo své živnosti uzavřít, nicméně její výroba nedokázala maloživnostníky zcela zlikvidovat. Stále se našli zákazníci, kteří dávali přednost ruční výrobě a šití na míru před výrobou strojovou. Činnost společenstva byla ukončena v rámci likvidace soukromé malovýroby v roce 1951, kdy na základě opatření komunistického režimu muselo ukončit činnost na tisíce živností.

5.4. Společenstvo Nové Město nad Metují

Kapitola popisuje činnost Společenstva obuvníků v Novém Městě nad Metují v letech 1880-1945. Pramenná základna společenstva je založena na archivním fondu „Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948“, uloženém ve Státním okresním archivu v Náchodě. V kapitole byly využity materiály týkající se společenstva obuvníků, a to účetní materiály, členské knihy a knihy zápisů ze schůzí.

Účetní materiály, respektive pokladní knihy, zachycují ekonomickou situaci společenstva v letech 1906-1948. Patří mezi ně první kniha pokladní¹⁹⁴ zaznamenávající příjmy a vydání společenstva mezi lety 1906-1939 a druhá kniha pokladní¹⁹⁵ z let 1941-1948. Členské knihy obsahují matriku členů¹⁹⁶, knihu pomocníků¹⁹⁷ a knihu vyučenců¹⁹⁸, ty evidovaly členy společenstva v letech 1891-1948.

Fond dále zahrnuje knihy zápisů ze schůzí v letech 1907- 1942¹⁹⁹ a 1942-1948²⁰⁰. Z nich lze čerpat informace ze zápisů z výborových a členských schůzí, jakož i ze zasedání valné hromady. V neposlední řadě byl využit zápisník ze schůzí v letech 1901-1942²⁰¹.

---

¹⁹⁴ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1906-1939.

¹⁹⁵ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1941-1948.

¹⁹⁶ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, matrika členů 1891-1937.

¹⁹⁷ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, kniha pomocníků 1940-1948.

¹⁹⁸ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, kniha vyučenců 1903-1941.

¹⁹⁹ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, konceptní kniha zápisů 1907-1942.

²⁰⁰ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, Dto 1942-1948.

²⁰¹ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, zápisy ze schůzí 1901-1942.

5.4.1. Vznik a vývoj společenstva do konce druhé světové války

Společenstvo navazovalo na činnost obuvnického cechu založeného v roce 1777. Po jeho zrušení v roce 1859 převzali členové cechu do vlastnictví cechovní pozůstalosti: almárku, příkrov, staré cechovní knihy, pečetě, listiny, čtyři lucerny a založili živnostenské obuvnické společenstvo. Přesný datum založení společenstva znám není, nicméně z archivních dokumentů vyplývá, že již v roce 1891 společenstvo zasedá ke společné výborové schůzi. Počet řemeslníků ve městě neumožňoval vznik samostatného obuvnického společenstva, a tak vzniká „*Třetí živnostenský spolek: Obuvníků, krejčích a holičů Nové Město nad Metují*“. Z pramenů nelze vyčíst, kdy se ke společenstvu přidala profese kadeřníků.

Jednotlivé profese měly ve společenstvu rovnocenné postavení, což se odráží například na výši členského poplatku, který byl pro všechny profese stejný. Společenstvo rovněž spravovalo společnou agendu i finanční rozpočet, a to bez rozdílu profese či členského zastoupení. Nejsilněji zastoupena byla krejčovská profese, poté obuvnická a nakonec holičská. V roce 1920 holiči ze společenstva odchází a zakládají si své vlastní společenstvo (pravděpodobně přibírají do společenstva i kadeřníky). V roce 1923 se jedná o přistoupení ke společenstvu krejčích a obuvníků profese kožešnické a modistické. Modisté se ke společenstvu připojují a k roku 1928 evidují dva modisty. Kožešníci se ke společenstvu nepřipojili. Od té doby je společenstvo, které zahrnuje krejčí, obuvníky a modisty, evidováno jako „Společenstvo živností oděvních“. Pro zřehlednění administrativní agendy se v rámci oblasti Novoměstska rozlišovaly dvě oblasti, a to novoměstská a dobrušská. Na fungování společenstva to nemělo žádný vliv. Obuvníci ze společenstva pocházeli z Nového Města nad Metují, Vršovky, Bohuslavic, Slavětína nad Metují, Černčic, Nahořan, Provodova-Šonova, Příbyslavi, Slavoňova, Libchyně, Jestřebí, Sendraže a Mezilesí za obvod novoměstský. A pocházeli také z Olešnice v Orlických Horách, Sedloňova, Deštného v Orlických Horách, Dobrého, Kounova, Dobřan, Sněžného, Janova, Bystré, Bohdašina, Ohnišova, Bačetína, Podbřezí, Dobrušky, Valu, Trnova, Semechnic, Přepych, Opočna, Mokrého, Českého Meziříčí, Královy Lhoty, Rohenic, Pohoří a Chlístova za obvod dobrušský. Největší koncentrace obuvníků byla v Novém Městě nad Metují (10 obuvníků), v Opočně (10 obuvníků), na Novém Hrádku (4 obuvníci) a v Dobrušce (3 obuvníci).

zahrnoval náhradníky Jana Davida (obuvník), Aloise Roimana (krejčí) a Josefa Rydla (krejčí). Holiči tentokrát zastoupeni nebyli. V tomto složení fungovalo společenstvo do roku 1902, kdy proběhly dle řádu nové volby. Valné hromady se konaly pravidelně každý rok, dle společenstevních stanov. Často se ale stávalo, že musely být o několik měsíců odloženy pro nízkou účast. V roce 1904 bylo odhlasováno, že každý člen, který se nedostaví na valnou hromadu, zaplatí pokutu (k výše uvedenému datu to byly 2 Kč).

V lednu 1906 se jednalo mezi obuvníky o zdražení obuvi, a to o 20 % až 25 %. Obuvníci si tuto změnu žádali z důvodu zdražení kůže ze strany koželuhů, čímž stouply i ceny obuvi. Nicméně ke zdražení nedochází. Vedení společenstva argumentuje případem společenstva obuvníků v Praze, které rovněž zdražilo ceny obuvi, ale následně to muselo odvolat. Ceny obuvi byly společenstvem přísně regulované. Jakmile totiž docházelo ke zdražení, ovlivňovalo to negativním způsobem zákazníky, kteří pak dávali přednost levnějším velkovýrobci. Po celou dobu svého působení se společenstvo také potýkalo s hauzírnickými, tzv. podomním prodejem, a s fušerstvím. V případě fušerství se jednalo o zhotovování zakázek neregistrovanými živnostníky, nebo dokonce nekvalifikovanými řemeslníky. Společenstvo muselo řešit a prověřovat různá udání, upozorňující na tyto případy. V Novém Městě nad Metují byl dokonce zjištěn případ, kdy sám strážce zákona strážník Rejchrt provozoval podomní obchod. Rejchrt v exekuční dražbě koupil 13 párů obuvi po 4 korunách a každý pár pak prodával za 9 korun. Tento případ byl řešen policejním úřadem v Novém Městě nad Metují. Proti podomnímu obchodu nebylo možné zavést účinná omezení, a tak se s ním obuvníci potýkali po celou dobu jejich působení.

Po roce 1900 až do konce první světové války se obuvníci neúčastnili téměř žádných kurzů, výstav ani řemeslných sjezdů, kvůli špatným finančním poměrům. Pozvánky jim přitom chodily z Prahy, z Jaroměře, ze Dvora Králové nad Labem, z Chrudimi a odjinud. Jisté oživení nastává až ve 20. letech, kdy byli obuvníci nuceni reagovat na obuvnickou krizi. V této době jezdili na schůze do Jaroměře, do Náchoda, ale i do Prahy, kde se radili s ostatními obuvníky na společném postupu.

Společenstvo se také stávalo členy jednot a komitétů, které jim přinášely výhody. Před rokem 1910 (přesné datum nelze z pramenů vyčíst) přistupuje společenstvo za členu přípravného komitétu „Obchodní živnostenské a průmyslové ústředny českých interesantů komorního obvodu Libereckého v Hradci Králové“, která se zasazovala o zájmy českých živnostníků v Královéhradeckém kraji do roku 1910, ve kterém vznikla Obchodní a živnostenská komora v Hradci Králové. Ústředna v Hradci Králové měla mít dle slov obuvníků pro požadavky živnostníků dalekosáhlejší význam, než Obchodní a živnostenská

komora v Liberci, která „jen naše nepřátelé v ochranu bře a je podporuje“.²⁰² Společenstvo se také stává v roce 1913 členem Zemské jednoty společenstev obuvníků pro Čechy a Moravu v Praze a rovněž členem podpůrného nemocenského spolku řemeslníků a živnostníků v Novém Městě nad Metují, což mělo členům spolku pomoci v případě nemoci.

Společenstvo fungovalo i v době první světové války. Obuvníci mistři i nadále přijímali do učení nové učně a starali se o jejich výchovu. Nicméně první světová válka zasáhla společenstvo hospodářsky i člensky. Do války odešlo dvanáct obuvníků s tím, že dva už se nevrátili. Pro rodiny padlých členů vydalo společenstvo 100 korun, jako finanční podporu. Společenstvo se snažilo zajistit jistá podpůrná opatření pro všechny členy společenstva. Jedno z nich byla koupě 10 kg brambor a 85 kg mouky pro případ největší nouze z iniciativy předsedy společenstva Jana Suchánka. Členové společenstva rovněž dostávali zakázky od Obchodní a živnostenské komory v Liberci na dodávku obuvi, kalhot, blůz a pláště pro zeměbranu. Tyto dodávky pomáhaly obuvníkům překonat finanční ztráty a krizi během první světové války. Společenstvo bylo totiž schopno vyrobit za měsíc 150 párů obuvi, z čehož plynuly už jisté příjmy.

Velké problémy nastaly po skončení války. Zahraniční trh byl značně zdecimován a ani na domácím trhu nebyl odbyt v tomto období uspokojivý. Ještě v roce 1923 novoměstští obuvníci soudí, že situace v obuvnictví není stále stabilizovaná a naděje na zlepšení se nekoná. Předmětem jejich kritiky byly především velké rozdíly ceny obuvi mezi rukodělnou obuví a obuví z továrny. Kritizovali rovněž nedostatek kvalitního materiálu. O práci ovšem nouze nebyla. Během roku 1923 přichází nabídka od Ústředny v Hradci Králové na výrobu vojenské obuvi, na 40 000 párů vojenských střevíců a 8000 párů jezdeckých bot. Společenstvo ji ale z organizačních důvodů odmítá. V roce 1928 mělo společenstvo 57 členů – z toho 38 krejčích, 17 obuvníků a 2 modisty.

Doba meziválečná společenstvu nepřináší žádné velké změny. Patří sem ovšem zakládání strojových správkáren firmy Baťa na Novoměstsku, které má vliv na výrobní činnost místních obuvnických maloživnostníků (vliv správkáren Baťa na obuvníky na Novoměstsku viz kapitola 5.4.3.) a rozvoj velkovýroby obuvnictví. Velké organizační změny ve společenstvu ovšem nastaly v období druhé světové války. Už v roce 1929 se projednával vznik samostatného obuvnického společenstva. K tomuto ale dochází až v roce 1941 na příkaz Zemského úřadu v Praze výnosem ze dne 6.11.1941 čísla 349/6 1941, čímž bylo vytvořeno samostatné odborné živnostenské společenstvo obuvníků v politickém

---

²⁰² Zápisek z valné hromady společenstva krajčích, obuvníků a holičů v Novém Městě nad Metují, dne 6.3.1910. Kniha

okrese Nové Město nad Metují se sídlem v Novém Městě nad Metují.²⁰³ Tím tedy poprvé od zániku obuvnického cechu získávají obuvníci pro oblast Novoměstska své vlastní obuvnické společenstvo. Poslední společná schůze oděvního společenstva se konala 29.6.1941 s účastí 93 členů. Při té příležitosti byl ustanoven přípravný výbor, který řešil praktické otázky osamostatnění společenstev. Především záležitosti společného jmění. Po této schůzi už společenstvo fungovalo jako samostatné obuvnické společenstvo. Nicméně pouze do roku 1947, kdy z příkazu Zemského národního výboru v Praze bylo společenstvo obuvníků v Novém Městě nad Metují ke dni 22.8.1947 zrušeno. Se zrušením společenstva novoměští obuvníci nesouhlasili a odvolali se k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze. Nicméně i tak příkaz platil a společenstvo se stalo součástí společenstva obuvníků v Náchodě.

5.4.2. Ekonomický stav společenstva

Společenstvo schvalovalo rozpočet každý rok. Příjmy rozpočtu Společenstva byly tvořeny členskými příspěvky, inkorporační taxou, poplatkem za přípověď učňů a za vyučenou učňů. Do příjmů Společenstev byly zahrnovány i pořádkové pokuty, které se týkaly zejména neomluvených absencí členů na schůzích Společenstva. Výdaje rozpočtu Společenstva se skládaly z poplatků odváděných Zemské jednotě společenstevní, Okresní jednotě živnostenských společenstev a příspěvků zasílaných živnostenským pokračovacím školám, učňovské Besídce, organizačnímu výboru učňovské výstavky. Ve výdajových položkách bylo počítáno také s odměnou starostovi společenstva, členům rozhodčího výboru a služné sluhovi.

Součástí výdajů byly i určité příspěvky na různé odborné přednášky a kurzy, konané s cílem zvýšit odbornost živnostníků a tím i zlepšit jejich sociální postavení. Společenstvo rovněž přispívalo na Červený kříž a na *Ústav pro zvelebování živností Obchodní, živnostenské a průmyslové ústředny (českých interesantů) komorního obvodu libereckého v Hradci Králové*.

Během první světové války se také objevuje položka 200 Kč na válečnou půjčku. Tyto položky se s lety příliš neměnily.

Výše poplatků za uvedené roky viz tabulky níže.

---

²⁰³ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, zápisník živnosteského spolku.

Poplatek za tovaryšskou zkoušku	
1907	5 Kč
1910	9 Kč
1921	14 Kč
1924	18 Kč
1934	25 Kč

Tabulka č. 11 Poplatek za tovaryšskou zkoušku

Poplatek za vstup do společenstva	
1902	8 Kč
1912	10 Kč
1920	20 Kč
1923	30 Kč

Tabulka č. 12 Poplatek za vstup do společenstva

Jedna ze základních povinností společenstva bylo finančně podporovat vzdělávání, čímž si společenstvo zajišťovalo odborné vyučení obuvnického dorostu. Společenstvo v Novém Městě nad Metují pravidelně přispívalo na živnostenskou školu pokračovací v Novém Městě nad Metují, v Náchodě a i v Hronově. Výše příspěvku se pohybovala od 10 Kč (1907), 30 Kč (1912), 20 Kč (1915), 200 Kč (1923) do 50 Kč (1934). Z odborných časopisů odebíralo Obuvnické listy a Živnostenské noviny.

Během první světové války společenstvo finančně neprosperovalo. V roce 1914 činil příjem společenstva 333,29 Kč, s tím, že do roku 1918 klesl na 100,50 Kč. V letech 1915-1917 se společenstvo ocitlo v situaci, kdy výdaje společenstva byly vyšší než jeho příjmy. Přesto ale válka společenstvo výrazně ekonomicky nepoznamenala. Od roku 1921 se situace

opět stabilizuje a následná 30. léta zaznamenává společenstvo prosperitu. Finance mělo uložené, jak u Maloživnostenské záložny v Novém Městě nad Metují, tak u tamní městské spořitelny.

Vznikem samostatného společenstva obuvníků získali obuvníci i část bývalého jmění ze společenstva oděvních živností. Za rok 1942 si společenstvo přeneslo 3851 Kč čistého jmění. Část jmění mělo uložené v Občanské záložně v Dobrušce a od roku 1943 ve Všeobecné záložně v Novém Městě nad Metují. Jmění společenstva k roku 1943 činilo 2996 Kč a k roku 1944 kleslo na 2100,85 Kč.

5.4.3. Vliv správkáren Baťa na obuvnické maloživnostníky na Novoměstsku

Správkárny zakládané Baťou od roku 1923 měly své zastoupení i na Novoměstsku. Jednalo se o 10 správkáren obuvi. Dvě byly v Novém Městě nad Metují, dále po jedné v Přepychách, v Dobrém, v Bohuslavicích, v Dobrušce, v Opočně, v Českém Meziříčí, na Novém Hrádku a v Deštném v Orlických Horách.

Každá správkárna obuvi měla dva vedoucí, z nichž byl jeden hlavní mistr, dále minimálně jednoho pomocníka a zcela výjimečně učně. Největší správkárna se 6 zaměstnanci²⁰⁴ se nacházela na náměstí v Novém Městě nad Metují. Druhá největší správkárna byla v Dobrušce s pěti zaměstnanci a poté už měly všechny správkárny po třech zaměstnancích. Až na Nový Hrádek, kde byli zaměstnanci dva.

Místo správkárny obuvi	Mistr správkárny
Nové Město nad Metují / náměstí	Bohumil Řezníček
Nové Město nad Metují / ul. Stalinova	František Oubrecht
Přepychy	Ladislav Řezníček
Dobré	Josef Matoulek
Bohuslavice	Václav Pařízek
Nový Hrádek	Karel Schreiber
Dobruška	Emil Šitina
Deštné v Orlických Horách	Josef Soukup
České Meziříčí	Antonín Štoll
Opočno	Hugo Hartvich

Tabulka č. 13 Správkárny firmy Baťa na Novoměstsku.

²⁰⁴ Údaj k roku 1948.

Otevírání Baťových správkáren se setkala u místních obuvníků s velkou nevolí. Na jaře roku 1927 si obuvníci stěžovali, že Baťovi zaměstnanci chodí po vesnicích a sbírají obuv na správký. Tato stížnost byla prošetřena vedením společenstva a bylo zjištěno, že se jedná o pana Hartwicha, člověka, který je ohlášen jako cestující a na tuto práci má legitimaci. Tudíž se o přestupek nejednalo. S velkou nevolí se také setkala otevření filiálního skladu firmy Baťa v roce 1935 v Novém Městě nad Metují, kde byla prodávána nová obuv. Tato událost byla propagována vyvěšenými plakáty, jež byly místním obuvníkům trnem v oku. Obuvníci se proti tomu bránili u Okresního úřadu v Novém Městě nad Metují s tím, že Baťa nemá nárok na otevření dalšího podniku ve městě s 4000 obyvateli²⁰⁵. Nicméně tato záležitost zůstala nedořešena a filiální sklad fungoval dál.

Přestože tlak strojových správkáren firmy Baťa na obuvnické maloživnostníky byl silný, tak nelze říci, že by jeho vlivem docházelo k hromadnému rušení živností. Počet maloživností v lokalitách, kde byly i správkárny Baťa, byl následující: v Českém Meziříčí byli 4 obuvnické živnosti, na Novém Hrádku 8 živností, v Dobrušce 14 živností, v Bohuslavicích 2 živnosti, v Přepychách 3 živnosti a v Dobrém 1 obuvnická živnost. Lze tedy zhodnotit, že přes konkurenční tlaky Baťových správkáren měli maloživnostníci na Novoměstsku vlastní prostor pro podnikání, a tedy přítomnost správkáren nebránila ani nezapříčinila pokles obuvníků ve městech. Správkárny rovněž zaměstnávaly značný počet obuvnických pomocníků. Jenom mezi lety 1940-1948 působilo v Baťových správkárnách 42 obuvnických pomocníků.

5.4.4. Členské zastoupení ve společenstvu

5.4.4.1 Mistři

Celkový počet obuvníků ve správním obvodu novoměstském a dobrušském se pohyboval v rozmezí let 1880 – 1948 okolo 100 obuvnických mistrů. Mnoho obuvnických mistrů v průběhu let své živnosti uzavřelo, jiní zemřeli a někteří změnili své povolání či odešli pracovat do továren. K roku 1928 je evidováno 17 obuvníků a tento počet se až do zániku společenstva nijak výrazně neměnil. Ve sledovaných letech lze také zaznamenat dvě ženy provozující obuvnickou živnost. Za první světové války z novoměstského společenstva narukovalo 11 obuvníků a 2 se již nevrátili.

Zajímavými údaji jsou data získání obuvnické koncese, z nichž vyplývá, že se věková křivka u obuvnických mistrů nejčastěji pohybovala v rozmezí nad 30 let do 50 let. Z toho lze soudit, že vyučený tovaryš skládal mistrovskou zkoušku až po dosažení jistého stupně

---

²⁰⁵ Ve městě s 4000 obyvateli mohly být provozovány pouze dva Baťovy podniky.

zkušeností, které byly podmíněny dlouholetou praxí v oboru a rovněž určitou ekonomickou nezávislostí.

Dokumenty dále ukazují, že se obuvníci na Novoměstsku příliš neprofilovali do obuvnické specializace. Byli zde pouze tři svrškaři. Poté vedoucí správkáren a zaměstnanci prodejen firmy Baťa.

5.4.4.2. Učedníci

Matrika vyučenců eviduje obuvnické učně mezi lety 1897-1907 a dále 1923-1931. Do roku 1907 bylo vyučeno 20 obuvníků. Ve dvacátých letech chodilo do učení 16 učňů, což pro období obuvnické krize nebylo málo.

Při příležitosti ukončení vyučení se konaly výstavy učednických prací, kde učňové vystavovali své zhotovené výrobky. Na základě hodnocení výstavní komise byl učňům vystaven výuční list. V případě, že se žádná výstava učednických prací nekonala, tak učňové předstupovali se svými výrobky před výuční komisi, kde byli hodnoceni. Pokud učeň u výuční zkoušky neuspěl, tak dostal další dva měsíce na to, aby zlepšil své dovednosti a zkoušku po té opět zopakoval. Tak to bylo například s učněm Jindřichem Hulcem, který u zkoušky uspěl až napodruhé.

Učňové se často učili v dílně svého otce. V novoměstském společenstvu je uveden obuvnický mistr Jan Ježek, který měl v letech 1896-1899 ve svém učení syna Josefa a v letech 1904-1907 syna Václava. Z dokumentů vyplývá, že pokud se učeň učil v dílně svého otce, tak u výuční zkoušky musel předložit potvrzení svědků. To mělo obsahovat dosvědčení, že se učeň opravdu u otce řádně učil a u jiného mistra pracoval po nějakou dobu jako pomocník. Tím mělo být předcházeno podvodům, které by mohly nastat v případě rodinného vyučení.

Učňové z Novoměstska měli možnost navštěvovat živnostenskou školu pokračovací v Novém Městě nad Metují, kde byl poprvé ve vyučovacím roce 1923/1924 zaveden speciálně obor obuvnický, nebo školy v Náchodě či v Hronově.

V únoru 1907 se na valné hromadě společenstva řešila společně s ředitelem novoměstské pokračovací školy záležitost odpoledního vyučování. Ředitel školy chtěl zavést pro učně odpolední vyučování místo večerního. S odůvodněním, že pokud tak neučiní, tak jim to stejně zákon přikáže. Společenstvo nakonec souhlasilo a odpolední vyučování bylo od roku 1907 zavedeno. Společenstvo chtělo po řediteli školy také zavedení odpoledního vyučování pro pomocníky, nicméně vedení školy se bránilo, že není povinností školy pečovat i o ně.

5.4.4.3. Pomocníci

K pomocnickému stavu se dochovaly dokumenty²⁰⁶, které zaznamenávají pomocnický stav na Novoměstsku mezi léty 1940-1948. K létům předešlým nejsou známé žádné zdroje.

Mezi léty 1940-1948 působilo na Novoměstsku 125 obuvnických pomocníků. Jejich věk se pohyboval od 17 let do 70 let. Nejproduktivnější věk byl od 18 do 35 let. Poté se už jednalo spíše o ojedinělé případy. Ze záznamů vyplývá, že převládali pomocníci, kteří byli svobodní (59 mužů) a poté ženatí (39 mužů).

Nejvíce pomocníků zaměstnávaly správárny a prodejny firmy Baťa. Mezi léty 1940-1948 bylo ve správárnách ve sledovaných obvodech zaměstnáno 42 obuvnických pomocníků. Nejvíce ve správárně v Novém Městě nad Metují se 16 pomocníky. Poté ve správárně v Opočně s 5 pomocníky a po čtyřech pomocnících ve správárně v Českém Meziříčí, v Dobrém a na Novém Hrádku. Dva pomocníci byli ve správárně Baťa v Bohuslavicích a jeden v Deštném v Orlických Horách. Zaměstnanci firmy Baťa občas změnili svoji pozici a ze správárny šli pracovat do prodejny či naopak. Prodejny firmy Baťa byly v Dobrušce, v Přepychách a v Dobrém. Ty zaměstnávaly pět pomocníků. Tři byli v Dobrušce, dva v Přepychách a jeden v Dobrém.

Na Novoměstsku nebyly pouze správárny provozované firmou Baťa, ale i soukromými obuvníky. Velká správárna v Dobrušce byla provozována Františkem Kupkou. Zaměstnávala 15 pomocníků. Další správárna byla v Novém Městě nad Metují. Vedl ji Josef Vich a měla dvěma pomocníky.

Lze tedy konstatovat, že pomocnický stav na Novoměstsku měl velmi dobré uplatnění. Mohl si vybrat mezi prací v soukromé správárně, správárně nebo prodejně firmy Baťa či u obuvnického mistra vyrábějícího novou obuv.

5.4.6. Shrnutí obsahu podkapitoly

Společenstvo v Novém Městě nad Metují sdružovalo původně příbuzné živnosti zabývající se zejména výrobou oděvů, jako byli krejčí, modisté a obuvníci, ale patřila sem živnost i holičská. Toto sdružování příbuzných živností do jednoho společenstva vypovídá o určité stagnaci živnostenského stavu na Novoměstsku v první polovině 20. století, neboť např. v Náchodě či České Skalici existovala samostatná společenstva krejčích, jakož i obuvníků.

Novoměstské společenstvo přečkalo útrapy první světové války a po roce 1920, jako nově ustavené společenstvo živností oděvních (kromě obuvníků sem patřili i krejčí a

---

²⁰⁶ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, kniha pomocníků 1940-1948

modisté), se potýkalo s konkurencí správkáren a prodejen firmy Baťa. Firma Baťa měla na Novoměstsku 10 správkáren a 3 prodejny. Baťovy provozovny byly pro obuvnické maloživnostníky velkou konkurencí, na druhou stranu v nich mohli obuvníci mistři i obuvníci pomocníci najít zaměstnání. Nelze tedy říci, že by existence Baťových provozoven na Novoměstsku měla na tamní obuvníky pouze nežádoucí dopad.

Od roku 1941 byli obuvníci na Novoměstsku sdruženi do samostatného živnostenského společenstva, které však muselo ukončit svoji činnost ke dni 22.8.1947. Obuvníci z Novoměstska se poté stali členy obuvnického společenstva v Náchodě.

Z informací získaných z dochovaných archiválií nelze vyvodit, v jakém období společenstvo prožívalo největší prosperitu, ale lze konstatovat, že vliv světových válek byl na činnost společenstva minimální.

5.5. Komparace aktivit obuvnických společenstev na Náchodsku

5.5.1. Význam obuvnických společenstev na Náchodsku

Na Náchodsku existovala staletá řemeslná obuvnická tradice, která dala koncem 19. století vzniknout obuvnickým společenstvům, které navazovaly na činnosti cechů. Hlavním posláním obuvnických společenstev na Náchodsku bylo sdružovat obuvníky a koordinovat jejich činnost, řídit a organizačně zabezpečovat vzdělání mládeže, ale i samotných členů v rámci dalšího odborného vzdělávání.

Založení společenstev na Náchodsku datujeme do druhé poloviny 19. století, výjimkou je společenstvo v Náchodě, jehož existence je známá až k roku 1903. Jaroměřské společenstvo plynule navázalo na činnost obuvnického cechu v roce 1859, převzetím veškeré agendy. Založení společenstva v Novém Městě nad Metují je známé k roku 1891 a v České Skalici kolem roku 1861. Ze zjištěných údajů tedy vyplývá, že živnostenský řád z roku 1859 sice určoval zakládání odborných živnostenských společenstev, ale počátky jejich organizovanosti probíhaly až v pozdějších letech dle lokálních hospodářských podmínek.

Sledovaná společenstva zůstala v činnosti během první i druhé světové války, přičemž u některých společenstev došlo během druhé světové války k organizačním změnám. V roce 1942 dochází k reorganizaci obuvnického společenstva v Náchodě vznikem Okresního společenstva Náchod, které přebírá agendu společenstva českoskalického a novoměstského. Jaroměřské společenstvo rozšiřuje svůj obvod působnosti na soudní okres jaroměřský. Definitivní konec všech sledovaných živnostenských společenstev na Náchodsku spadá do

roku 1951, kdy na základě opatření komunistického režimu musely být soukromé živnosti zrušeny.²⁰⁷

Zmapovaný celek činnosti obuvnických společenstev na Náchodsku tvoří významnou část hospodářské struktury (obuvnického) odvětví na Náchodsku v první polovině 20. století. Přestože to nebyla jediná obuvnická společenstva²⁰⁸, která se v této oblasti nacházela, jejich význam, co se historie obuvnictví na Náchodsku týká, je nepopiratelný.

5.5.2. Vnitřní organizace společenstev

Každé sledované společenstvo bylo strukturované dle stejného principu. Členové si zvolili ze svých řad společenstevní výbor, který se pravidelně scházel na výborových schůzích či členských schůzích. Minimálně jednou za rok všechna společenstva svolávala společenstevní hromadu. Podstatnou část agendy sledovaných společenstev tvořilo vyřizování došlé korespondence, ve které bylo společenstvo informováno o různých akcích ze strany odborných orgánů, jako byly Obchodní a živnostenské komora, Ústav pro zvelebování živností, Okresní jednota živnostenských společenstev a další instituce. K dalším aktivitám sledovaných společenstev patřilo rovněž organizování tovaryšských zkoušek. Za nejvýznamnější úkoly společenstva byly považovány úkoly poradenské, zprostředkovatelské a informativní, neboť právě dané společenstvo mohlo svoji dobře vedenou činností zlepšit sociální postavení živnostníků tím, že je správně a včas informovalo o různých vyhláškách a nařízeních pro ně důležitých. Všechny tyto úkoly sledovaná společenstva plnila a ani u jednoho se neobjevují informace týkající se přestupků či porušování společenstevních stanov či živnostenského řadu. Všechna společenstva také finančně podporovala živnostenské školy pokračovací, a to i ty, které nepatřily do jejich správního obvodu.

5.5.3. Vzájemné vztahy mezi obuvnickými společenstvími na Náchodsku

Jelikož spolu společenstva sousedila, docházelo mezi nimi obvykle k úzké spolupráci. Živnostenská společenstva mezi sebou spolupracovala a informovala se o různých akcích, která pořádala. Buď se jednalo o větší akce, kterých se účastnila všechna sledovaná společenstva, jako například v roce 1933, kdy se konal sjezd obuvníků ze severovýchodních Čech v České Skalici. Zúčastnili se ho delegáti z Jaroměře, Náchoda i Nového Městě nad Metují. A nebo akce, u kterých docházelo ke kontaktům pouze mezi dvěma společenstvími,

---

²⁰⁷ SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, spisový materiál, likvidace společenstva 1949(1951).

²⁰⁸ Patří sem také obuvnické společenstvo v Hronově, v Polici nad Metují, v Broumově a v Červeném Kostelci.

jako například v roce 1935, kdy byla do Jaroměře svolána okresní schůze obuvníků, které se účastnili obuvníci z Náchoda a z Jaroměře.

Všechna sledovaná společenstva na Náchodsku se potýkala s problematikou fušerství a hauzírnictví. Tato problematika se řešila na mnoha schůzích. Někteří venkovští živnostníci totiž řešili pokles zakázek tím způsobem, že odhlásili živnost a přitom ji v menším rozsahu vykonávali. A někdy si ani neuvědomovali, že jednají protizákonně. Zápisy ze schůzí všech sledovaných společenstev se zmiňují o případech, kdy řemeslník provozoval živnost, ale nebyl přihlášen u společenstva. Jeden z případů jaroměřského společenstva byl například obuvník Bartoš ze Semonic, který v roce 1935 provozoval živnost, ale neměl ji přihlášenou. V rámci společného postupu v boji proti fušerství a hauzírnictví se setkala obuvnická společenstva na Náchodsku dne 24.6.1923 v restauraci ve Václavicích na manifestačním sjezdu. Výsledky jednání nejsou známé, nicméně tato schůze dokládá vzájemnou spolupráci mezi společenstvími.

Nelze říci, mezi kterými obuvnickými společenstvími docházelo k nejužší spolupráci. Záleželo na okolních vlivech a tématice, která byla zrovna aktuální. Nicméně z geografického hlediska si byla nejbližší společenstva v České Skalici, v Náchodě a v Novém Městě nad Metují, což se potvrdilo i pozdějším vznikem Odborného okresního společenstva v Náchodě. Tato společenstva se například společně zasazovala o prosperitu živnostenských škol pokračovacích. Všechna přispívala školám v Náchodě, v Novém Městě nad Metují i v Hronově bez ohledu na to, v jakém městě společenstvo sídlilo.

Jaroměř správně spadala pod Dvůr Králové nad Labem a geograficky bylo jaroměřské společenstvo od ostatních sledovaných společenstev nejvzdálenější. Přesto ale navazovalo kontakty jak s „náchodskými“ společenstvími, tak i se společenstvími v oblasti celého Jaroměřska.

5.5.4. Vztahy společenstev na Náchodsku k dalším obuvnickým společenstvím a institucím

Obuvnická společenstva na Náchodsku spolupracovala rovněž s obuvnickými společenstvími mimo náchodskou oblast. Chodilo jim mnoho pozvánek a výzev od společenstev z celých východních Čech a dále hlavně z Prahy.

Všechna sledovaná společenstva na Náchodsku byla součástí Zemské jednoty společenstev obuvníků pro Čechy a Moravu v Praze. Činnost jednoty obuvníci na Náchodsku hodnotili spíše rozpačitě. Náchodské společenstvo v roce 1934 dokonce ze Zemské jednoty vystupuje. Od roku 1935 je nicméně nově ustanoveno, že všechna obuvnická společenstva musí být členy Zemské jednoty a náchodské společenstvo do něho

opět vstoupilo. Zemská jednota konala každý rok valnou hromadu, na kterou musela společenstva vyslat své delegáty, kteří pak podali z hromad referát. V pramenech je doložena účast delegátů ze všech obuvnických společenstev na Náchodsku, kromě českoskalického, z důvodu nedostatku dochovaných materiálů. Nicméně spolupráce mezi Zemskou jednotou a českoskalickým společenstvem obuvníků doložena je, a to například ze schůze dne 19.10.1919, kdy byli českoskaličtí obuvníci Zemskou jednotou pozváni na manifestační sjezd obuvníků.

V rámci sounáležitosti ke stejnému řemeslu se obuvnická společenstva na Náchodsku také účastnila různých výstav, schůzí a sjezdů. V roce 1927 byla společenstva na Náchodsku pozvána na výstavu obuvi v Mladé Boleslavy nebo v roce 1934 do Semil na manifestační schůzi.

Do roku 1910, než byla založena Obchodní a živnostenská komora (dále jen OŽK) v Hradci Králové, spadala činnost společenstev na Náchodsku do působnosti Obchodní a živnostenské komory v Liberci. Společenstva se obracela se svými žádostmi na Obchodní, živnostenskou a průmyslovou ústřednu (českých interesantů) komorního obvodu libereckého v Hradci Králové, u které měla větší šanci na úspěšné vyslyšení jejich požadavků, než přímo u OŽK v Liberci. Ústředna v Hradci Králové fungovala i v době založení OŽK v Hradci Králové. Jako příklad spolupráce Ústředny se společenstvími na Náchodsku je možno uvést sdělení, které v roce 1925 zaslala Ústředna společenstvu v Jaroměři týkající se nedělního klidu. V roce 1927 se na Ústřednu zase obrátili jaroměřští se žádostí o finanční podporu na kurz lepení obuvi. Společenstvo obuvníků v České Skalici se obrátilo v roce 1921 na Ústřednu s dotazem ve věci pojištění.

5.5.5. Vliv Baťových správkáren na obuvnické maloživnostníky na Náchodsku

Ve všech sledovaných lokalitách měly své zastoupení správkárny firmy Baťa, kromě společenstva v České Skalici, kde nelze nalézt údaje o přítomnosti Baťovy správkárny. Prameny hovoří pouze o prodejně firmy Baťa v České Skalici. Na Novoměstsku bylo 10 správkáren a 3 prodejny firmy Baťa, na Jaroměřsku 5 správkáren, v Náchodě 1 správkárna a v České Skalici 1 Baťova prodejna obuvi.

Téma Baťových správkáren bylo častým tématem mnoha chůzí ve společenstvech na Náchodsku. Například v roce 1935 se na členské schůzi v Jaroměři řešilo, že Baťa přes zákaz městského úřadu sbírá po domech obuv k opravě. Tatáž stížnost se objevuje i u novoměstského společenstva v roce 1927. Všechna společenstva hledala ochranu, respektive se domáhala svých práv na městských úřadech, ale nelze říci, že by jednání

některého z nich bylo úspěšně. Doklady o nejtvrdějších opatřeních a nejvášnivějších reakcích zaměřených proti firmě Baťa se nacházejí v archivních dokumentech ke společenstvu v Náchodě. Jsou v nich doloženy nejen veřejná vystoupení politických stran, podpisové akce a letáčkové akce na ochranu obuvnické maloživnosti, ale i údaje o neúměrně vysokých ročních poplatcích společenstvu, které se pohybovaly v roce 1939 okolo 300-400 Kč. Přitom v Jaroměři správkárny firmy Baťa platily společenstvu roční poplatek 200 Kč. V ostatních sledovaných společenstvech probíhal protest pokojnější formou. V Jaroměři bylo v roce 1924 (pouze rok po založení místní správkárny) založeno družstvo Solida. Družstvo mělo za úkol informovat členy společenstva o cenách obuvi Baťových správkáren, jakož i o všech významných aktivitách Bati, které by mohly ovlivnit obuvnické maloživnostníky v Jaroměři. Společenstvo v Novém Městě nad Metují se bránilo zase vyvěšenými plakáty, které lákaly zákazníky na příznivější ceny obuvi maloživnostníků.

Je přirozené, že se obuvníci báli o své budoucí uplatnění a živobytí, ale je otázkou do jaké míry opravdu zasahovala přítomnost Baťových správkáren a prodejen do života místních obuvníků či se jednalo o propagandu ze strany Baťových konkurentů. Dne 14. října 1931 totiž vyzvala Zemská jednota obuvníků v Praze ostatní živnostenská společenstva k tomu, aby se připojila buď formou doporučeného dopisu nebo telegramem k protestu, aby tovární správkárny obuvi firmy Baťa byly zrušeny, protože likvidují obuvníky na venkově. Tato centrálně řízená akce měla podpořit projednání návrhu zákona na ochranu obuvnické a krejčovské živnosti.²⁰⁹ Návrh zákona byl namířen proti dalšímu zakládání správkáren obuvi a šatů továrními podniky. Přitom byly ve sledovaných oblastech správkárny i jiných firem, například firmy Polický a Popper a.s. či správkárna Macek, které měly rovněž velké množství zákazníků, ale proti nim protestní akce vedeny nebyly.

Přestože nelze pochybovat o tom, že Baťovy strojové správkárny braly maloživnostníkům mnoho zákazníků, a tedy i zakázek, zároveň také zaměstnávaly i velké množství obuvníků. V Novém Městě nad Metují bylo jenom mezi lety 1940-1948 v Baťových správkárnách zaměstnáno na 42 obuvnických pomocníků.

Rovněž ve všech městech na Náchodsku, kde měla firma Baťa správkárnu, provozovali obuvnickou živnost i místní obuvníci. Místní obuvníci tedy měli i přes konkurenci strojových správkáren stále dost pracovních nabídek.

---

²⁰⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2017-12-18]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1096_00.htm

5.5.6. Ekonomická situace ve společenstvech na Náchodsku

Všechna společenstva na Náchodsku ekonomicky prosperovala. Žádné nemuselo ukončit svoji činnost z důvodu finančního úpadku a ani první a druhá světová válka nedokázala společenstva výrazně finančně poškodit

Na základě komparativní metody budou ukázány ekonomické aktivity zkoumaných společenstev. Do komparativní metody nelze zahrnout Společenstvo obuvníků v České Skalici, neboť se nedochovaly žádné relevantní zdroje informací, týkajících se ekonomické situace společenstva.

Výši poplatků si určovalo společenstvo samo, a to po jejich schválení příslušným politickým úřadem.

Pomocí komparativní metody jsem se pokusila ukázat, jak se pohybovala výše členských příspěvků (za přípověď učňů, tovaryšskou zkoušku a za přístup do společenstva) ve společenstvech v Novém Městě nad Metují, v Náchodě a v Jaroměři.

Poplatky za přípověď učňů neboli za příslib mistra o vyučení učňů mezi lety 1904-1940 lze vysledovat u všech výše zmiňovaných společenstev. Tyto poplatky postupně narůstaly, nicméně v každém společenstvu s odlišnou intenzitou. Nejnížší poplatky platili obuvníci ve společenstvu v Novém Městě nad Metují, poté v Náchodě a nejvíce v Jaroměři. Nejvyšší nárůst poplatků zaznamenalo společenstvo náchodské, které v roce 1904 požadovalo po učních 2 Kč, zatímco v roce 1939 už 30 Kč. V roce 1939 dosáhla výše poplatků v Náchodě stejné částky, jako ve společenstvu v Jaroměři, tedy 30 Kč. Celkově lze zhodnotit, že vývoj částky za přípověď učňů se vyvíjel v těchto dvou společenstvech obdobně. Ve společenstvu v Novém Městě nad Metují probíhal nárůst poplatků s mnohem menší intenzitou a bez výraznějšího nárůstu. V roce 1908 platilo společenstvo poplatek za přípověď učňů 4,60 Kč a v roce 1939 10 Kč. Nárůst poplatků byl tedy velmi pozvolný.

Poplatek za přípravu učňů v letech 1904-1940				
Rok	Nové Město nad Metují	Jaroměř	Náchod	Česká Skalice
1904	Nezjištěno	6 Kč	2 Kč	
1908	4,60 Kč	nezjištěno	4 Kč	
1913	4,60 Kč	6 Kč	4,30 Kč	
1919	Nezjištěno	6 Kč	nezjištěno	
1921	Nezjištěno	10 Kč	nezjištěno	
1923	10 Kč	25 Kč	nezjištěno	
1930	10 Kč	30 Kč	30 Kč	
1940	Nezjištěno	nezjištěno	30 Kč	

Tabulka č. 14 Poplatek za přípravu učňů v letech 1904-1940

Poplatky za tovaryšskou zkoušku, neboli za vyučenou, měly v letech 1907-1938 u všech společenstevch rovněž vzrůstající tendenci. Do roku 1921 mělo novoměstské společenstvo poplatky nejvyšší, po členech požadovalo 20 Kč, zatímco jaroměřské 10 Kč. Změna přichází v roce 1924, kdy se situace obrací a společenstvo v Jaroměři vyměřuje výši poplatků na 25 Kč, zatímco novoměstské snižuje na 18 Kč. V Náchodě jsou známé údaje pouze k roku 1907 a 1910, ve kterých se částka pohybovala od 6 Kč do 8 Kč, což se nijak výrazně neliší od společenstva v Novém Městě nad Metují a v Jaroměři.

Poplatek za tovaryšskou zkoušku / Za vyučenou				
Rok	Nové Město nad Metují	Jaroměř	Náchod	Česká Skalice
1907	5 Kč	6 Kč	6 Kč	
1910	9 Kč	6 Kč	8 Kč	
1921	20 Kč	10 Kč	nezjištěno	
1924	18 Kč	25 Kč	nezjištěno	
1934	25 Kč	30 Kč	nezjištěno	
1938	25 Kč	35 Kč	nezjištěno	

Tabulka č. 15 Poplatek za tovaryšskou zkoušku / Za vyučenou

Poplatky za přístup do společenstva v letech 1902-1941 sledujeme ve společenstvu náhodském, jaroměřském, tak i novoměstském. Z dostupných údajů vyplývá, že jaroměřské společenstvo mělo poplatky dvojnásobně vyšší než společenstva ostatní. To platí v případě novoměstského společenstva po celou dobu sledovaných let. V případě

náchodského společenstva byla výše poplatků v roce 1920 stejná jako v Jaroměři a po roce 1934 mělo společenstvo v Jaroměři už poplatky dvojnásobně vyšší.

Za přístup do obuvnického společenstva se v roce 1934 v Náchodě a v Novém Městě nad Metují platilo 50 Kč, zatímco v Jaroměři 100 Kč. V roce 1941 se pohybovala výše poplatků u náchodského společenstva 100 Kč a u jaroměřského 200 Kč. Novoměstské společenstvo zaznamenává nejplynulejší nárůst ve výši poplatků za přístup do společenstva. Ze všech společenstev si pravděpodobně účtovalo částky nejnižší.

Poplatek za přístup do společenstva				
Rok	Nové Město nad Metují	Jaroměř	Náchod	Česká Skalice
1902	8 Kč	nezjištěno	10 Kč	
1912	10 Kč	20 Kč	20 Kč	
1920	20 Kč	40 Kč	nezjištěno	
1923	30 Kč	nezjištěno	nezjištěno	
1925	40 Kč	80 Kč	nezjištěno	
1930	40 Kč	nezjištěno	nezjištěno	
1934	50 Kč	100 Kč	50 Kč	
1936	50 Kč	nezjištěno	100 Kč	
1941	nezjištěno	200 Kč	100 Kč	

Tabulka č. 16 Poplatek za přístup do společenstva

Z celkového přehledu členských příspěvků lze vyvodit, že výše poplatků se ve všech společenstvech pohybovala obdobně. U žádného společenstva nelze vysledovat výraznější odchylky, s výjimkou společenstva v Jaroměři, které mělo v období let 1925-1941 poplatky vyměřené za přístup členů do společenstva dvojnásobně vyšší než společenstva ostatní. Poplatky v Novém Městě nad Metují byly nejnižší a jejich nárůst byl nejmenší. Částky v náchodském společenstvu se vyvíjely obdobně jako ve společenstvu jaroměřském.

5.5.7. Členský stav společenstev

Všechna sledovaná společenstva na Náchodsku zahrnovala obuvnické mistry, učně a pomocníky. Z pramenů vyplývá, že se obuvníci ze všech společenstev nejčastěji nacházeli v sídelních městech společenstva, tedy v Náchodě, v České Skalici a v Jaroměři. Ve společenstvu novoměstském to bylo odlišné, zde se obuvníci soustředili v Novém Městě nad Metují a stejně tak v Opočně.

Součástí společenstva byli také obuvníci z venkova. Ti bez ohledu na domovskou příslušnost chodili pracovat či se vyučit do jiných obuvnických společenstev, než do kterých náležely jejich obce. Například obuvníci z Novoměstska chodili často pracovat jako pomocníci do Jaroměře.

5.5.7.1. Mistři

Ve 20. letech se v České Skalici pohybovalo okolo 30 obuvnických mistrů. K tomuto období lze uvést přibližný počet obuvnických mistrů v Jaroměři, který se pohyboval okolo 57 obuvníků. V Novém Městě nad Metují je evidováno k roku 1927 17 obuvnických mistrů a v Náchodě je k roku 1929 zaznamenáno 44 obuvnických mistrů. V případě jaroměřského a novoměstského společenstva se jedná o přibližná čísla, neboť společenstva v matrikách málokdy uvádí datum odhlášení živnosti či datum úmrtí obuvníka. Lze tedy vyvozovat pouze přibližné závěry.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že nejpočetněji zastoupený mistrovský stav ve 20. letech byl ve společenstvu v Jaroměři a v Náchodě, dále v České Skalici a nakonec v Novém Městě nad Metují. Toto zjištění odpovídá i situaci učňovského stavu ve 20. a 30. letech v daných společenstvech. Viz podkapitola níže.

5.5.7.2. Učedníci

Komparativní metoda v případě učňovského stavu na Náchodsku může být uplatněna na společenstvo obuvníků v Jaroměři a společenstvo obuvníků v Náchodě v letech 1907-1930, ze kterých se shodně dochovaly matriky s počty učňovského stavu.²¹⁰

V uvedených letech obě společenstva zaznamenávají nejúspěšnější léta, ve kterých má společenstvo dostatek učňů. Od roku 1906 do roku 1919 bylo v Náchodě vyučeno 174 učňů a v Jaroměři 127. Ze záznamů také vyplývá, že u obou společenstev byl rok 1919 rokem, ve kterém se přihlásilo do učení nejvíce učňů. Do náchodského společenstva se přihlásilo 26 učňů a do jaroměřského 24. Dále lze zhodnotit údaje z 20. let, která byla pro obě společenstva stejně úspěšná. Do obou společenstev se přihlásilo do učení 54 učňů. Přesto lze ale léta dvacátá označit rovněž za období, kdy byl příchod nových členů spíše na ústupu oproti letům předešlým. V roce 1930 obě společenstva shodně zaznamenávají 1 učně.

Podrobná tabulka viz níže.

---

²¹⁰ SOKA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10
SOKA NA, f. SON, 1903-1951, NAD 165, kniha 4.

Počet učňů, kteří vstoupili do učení mezi lety 1906-1930		
Rok	Jaroměř	Náchod
1906	4	12
1907	7	7
1908	4	3
1909	8	15
1910	6	6
1911	7	10
1912	13	18
1913	6	16
1914	6	8
1915	11	13
1916	11	15
1917	12	11
1918	8	14
1919	24	26
1920	16	12
1921	13	10
1922	13	12
1923	8	8
1924	-	8
1925	1	2
1926	2	-
1927	-	2
1928	-	-
1929	1	-
1930	1	1

Tabulka č. 17 Počet učňů, kteří vstoupili do učení mezi lety 1906-1930

Údaje o vstupu učňů do společenstva náchodského a novoměstského lze komparovat na základě údajů z let 1900-1907. V uvedených letech bylo v Novém Městě nad Metují vyučeno 17 učňů, zatímco v Náchodě 40 učňů. To představuje téměř dvojnásobný rozdíl.

Počet učňů, kteří vstoupili do učení mezi lety 1900-1907		
Rok	Náchod	Nové Město nad Metují
1900	1	2
1901	1	1
1902	-	6
1903	16	1
1904	11	7
1905	12	1
1906	9	2
1907	7	-

Tabulka č. 18 Počet učňů, kteří vstoupili do učení mezi lety 1900-1907

Přestože se nedochovaly veškeré relevantní zdroje ke všem sledovaným společenstvům, lze vyvodit jisté závěry o zastoupení učňů ve sledovaných společenstvech na Náchodsku. Náchodské a jaroměřské společenstvo bylo na učně nejpočetnější. Údaje ke společenstvu v České Skalici a v Novém Městě nad Metují nejsou dostatečné a proto je nelze objektivně zhodnotit.

5.5.7.2 Pomocníci

Záznamy o pomocnickém stavu na Náchodsku se dochovaly pouze v jednotlivých segmentech a objektivní komparaci tedy není možné provést.

Ze získaných údajů lze použít metodu komparativní pouze na společenstvo v Jaroměři a Novém Městě nad Metují, a to v letech 1940-1944. Z údajů vyplývá, že se v Jaroměři v této době vyskytovalo 16 obuvnických pomocníků, zatímco v Novém Městě nad Metují 76. Vysoký počet pomocníků v Novém Městě nad Metují lze přičítat přítomnosti správkáren firmy Baťa, kde obuvnickí pomocníci nalézali spolehlivé zaměstnání.

Pomocnický stav v letech 1940-1944		
Rok	Jaromeř	Nové Město nad Metují
1940	9	12
1941	1	20
1942	-	13
1943	-	20
1944	6	11

Tabulka č. 19 Pomocnický stav v letech 1940-1944

5.5.8. Shrnutí obsahu podkapitoly

Zmapovaný celek činnosti obuvnických společenstev na Náchodsku tvoří významnou část hospodářské struktury obuvnického odvětví na Náchodsku v první polovině 20. století. V této době vedle sebe působila obuvnická společenstva se stejnou vnitřní organizací dle vzoru živnostenského zákona. Z dochovaných údajů vyplývá, že se společenstva potýkala se stejnými problémy a pokud to situace vyžadovala, tak také spolupracovala. V rámci podpory obuvnického řemesla v českých zemích se všechna společenstva na Náchodsku účastnila centrálně řízených akcí pořádaných Zemskou jednotou obuvníků v Praze. Udržovala kontakty i s dalšími obuvnickými společenstvími mimo Náchodsko.

Všechna sledovaná obuvnická společenstva na Náchodsku se potýkala s konkurencí firmy Baťa, přičemž každé společenstvo si zvolilo svůj vlastní způsob obrany. Přestože nelze pochybovat o tom, že Baťovy strojové správkárny braly maloživnostníkům mnoho zákazníků a někteří obuvníci museli své živnosti uzavřít, Baťovy strojové správkárny zaměstnávaly i velké množství obuvníků.

Nejpočetnější společenstva byla v Jaroměři a v Náchodě, čemuž odpovídala i výše členských příspěvků. Novoměstské společenstvo se vyvíjelo v rámci společenstva smíšeného, protože obuvnický stav neumožňoval vznik společenstva samostatného. Jeho výše poplatků byla nejnižší, jakož i členský stav. Společenstvo obuvníků v České Skalici nelze v mnoha případech objektivně komparovat, protože k němu neexistuje množství relevantních zdrojů.

Závěr

Diplomová práce je věnována obuvnickým společenstvům na Náchodsku, a to zejména v období od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století. Pro potřeby výzkumu byla vymezena oblast soudních okresů Náchod, Česká Skalice, Nové Město nad Metují a Jaroměř.

V první kapitole práce jsem zhodnotila prameny a literaturu. Ve druhé kapitole se věnuji obuvnictví, obuvnickému řemeslu. Badatelský průzkum prokázal, že obuvnictví bylo natolik specifickou a odbornou záležitostí, že si po dlouhou dobu uchovalo tradici řemeslné malovýroby. Tu nedokázala nahradit ani manufakturní velkovýroba a do jisté míry ani výroba strojní. Zvrat nastává až s nástupem průmyslové revoluce, kdy se od konce 19. století začíná v obuvnictví prosazovat výroba strojní. Výroba obuvi na Náchodsku si ve sledovaných letech uchovala podomácký charakter a byla koncentrovaná v řemeslných dílnách. Výroba strojní do ní, až na strojové správkárny firmy Baťa, nepronikla. Prosperita živnostenského podnikání se na Náchodsku odvíjela od politicko-ekonomických podmínek a od nabídky trhu práce v dané lokalitě. Průzkum prokázal, že se ve sledovaném období na Náchodsku, až na některé výjimky, jako například v letech hospodářské krize 20. a 30. let, obuvnickému živnostenskému podnikání dařilo.

Diplomová práce dále doložila, že ačkoliv byl vznik živnostenských společenstev uzákoněn v roce 1859, v praxi na to nebylo reagováno bezprostředně. Pouze společenstvo v Jaroměři bylo založené k uzákoněnému datu a plynule navázalo na zaniklé cechovní zřízení. Následovalo společenstvo v České Skalici založené okolo roku 1861, poté společenstvo v Novém Městě nad Metují v roce 1891 a společenstvo v Náchodě založené v roce 1903. Rovněž bylo prokázáno, že sledovaná společenstva byla konstituovaná na základě stejného principu. Výjimkou bylo společenstvo v Novém Městě nad Metují, které bylo založené jako společenstvo smíšených živností. Jeho agenda se ovšem nelišila od společenstev ostatních.

Komparativní metoda prokázala, že se společenstva potýkala s totožnými problémy. Pokud to situace vyžadovala, tak mezi společenstvími docházelo i ke vzájemné spolupráci. Nejčastějším problémem, který postihoval všechna sledovaná obuvnická společenstva, bylo fušerství a přítomnost správkáren a prodejen firmy Baťa. Ty se od roku 1923 nacházely v každém ze sledovaných soudních okresů. Nejvíce jich bylo v Novém Městě nad Metují (10) a poté v Jaroměři (5). Společenstva v důsledku jejich konkurence chudla a ztrácela svá postavení. Každé společenstvo si zvolilo svůj vlastní způsob obrany, ale v konečném

důsledku se jejich úsilí nesetkalo s pozitivním výsledkem. Nelze konstatovat, že by přítomnost Baťových provozoven měla na maloživnostníky ve sledovaných oblastech likvidační účinky. Činnost společenstev byla ukončena až v rámci likvidace soukromé malovýroby v roce 1951 na základě opatření komunistického režimu.²¹¹

Obuvnictví tvořilo podstatnou část hospodářské struktury Náchodska první poloviny 20. století a jeho význam pro historii živnostenského podnikání regionu je nepopiratelný. Možnost dalšího bádání vidím ve zpracování problematiky související se zánikem obuvnických živnostenských společenstev na Náchodsku po roce 1948. Relevantní zdroje k tomuto tématu jsou uloženy v SOkA Náchod. Jedná se zejména o spisový materiál²¹² týkající se likvidace obuvnického společenstva v Jaroměři v letech 1949-1951. Materiál je součástí archivního fondu *Společenstvo obuvníků Jaroměř*. Velkou výpovědní hodnotu mají rovněž dokumenty, jež jsou součástí fondu *Společenstvo obuvníků Náchod*. Mezi ně patří například protokolární kniha²¹³ ze schůzí obuvnického společenstva v Náchodě z let 1928-1949.

---

²¹¹ Ihned po únoru 1948 byl zahájen rozsáhlý útok na soukromý podnikatelský sektor. Za pomoci různých machinací národních správců a mocenských represivních tlaků byly dílny maloživnostníků likvidovány či přičleněny k národním podnikům.

²¹² SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Jaroměř, 1865 – 1951, NAD 123, DTTO 1924-1948 kniha 2.

²¹³ SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, protokolární kniha 1928-1948.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Prameny archivní povahy

Státní okresní archiv Náchod

1. Fond Společenstvo obuvníků Náchod, 1903 – 1951, NAD 165.

Matriky

- Matrika přihlášených a odhlášených mistrů 1903-1943
- Kniha učňů 1903-1948
- Členská kniha 1941-1948

Zápisové knihy

- Zápisová kniha 1928-1949

Účetní knihy

- Pokladní kniha příjmová 1903-1943
- Podkladní kniha vydání 1903-1948
- Kniha hlavní 1932-1947
- Pokladní deník 1942-1948
- Pomocná kniha účetní 1945-1948

2. Fond Společenstvo obuvníků Jaroměř, 1865-1951, NAD 123.

Matriky

- Matrika členů a pomocníků 1871-1932
- Matrika členů a pomocníků 1942-1949
- Matrika členů a pomocníků 1942-1948
- Matrika mistrů, pomocníků a učňů 1932-1942

Zápisové knihy

- Zápisová kniha 1866-1899
- Zápisová kniha 1924-1948
- Kniha oběžníků 1940-1949

Účetní knihy

- Pomocná kniha účetní 1924-1948
- Pomocná kniha účetní 1904-1908
- Fascikl: Běžný účet okresní spořitelny a záložny v Jaroměři

3. Fond Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují, 1891-1948, NAD 200.

Matriky

- Kniha pomocníků 1940-1948

- Matrika členů 1891-1937
- Seznam vyučenců 1903-1941

Zápisové knihy

- Kniha zápisů 1907-1942
- Zápisník 1901-1942
- Zápisy ze schůzí 1942-1948

Účetní knihy

- Pokladní kniha 1906-1939
- Kniha pokladní 1941-1948

4. Fond Cech obuvníků Jaroměř
5. Fond Cech obuvníků Náchod
6. Fond Cech obuvníků Nové Město nad Metují

Uměleckoprůmyslové muzeum - Muzeum textilu v České Skalici.

Zápisové knihy

- Oběžník 1916-1923

Účetní knihy

- Deník pro knihu prodejní 1925
- Kniha prodejní 1923
- Kniha prodejní 1921

Archiv Městského muzea Skuteč

Archives et Musée de la Littérature Bruxelles

1. Fonds Ecrivains en Exil „Fond exilových spisovatelů“
  - Famille Bata ISAD 00135/0002/001
  - Famille Hoza ISAD 00135/0002/003
  - Documents administratifs de Alois Hoza MLEX 01000/0008
  - Documents professionnels de Alois Hoza MLEX 01000/0009

Prameny tištěné

Odborný periodický obuvnický tisk:

- *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzných řemesel*, Praha 1883-1894.
- *Český obuvník: se vzorkovou a střihovou přílohou*, Jakub Spurný, Praha 1895-1941.
- *Gentleman: revue moderního muže*. Královské Vinohrady J. Boš, 1924-1930. 1x měsíčně. R. 1929: č. 3
- *List paní a dívek*. Praha: Rodina, 1924-1943. 1x týdně. r. 1940.

- *Obuvnický obzor: časopis věnovaný hájení zájmu řemesla obuvnického*, Praha 1910 – 1914.
Obuvnické listy: orgán členů společenstva obuvníků pražských, žižkovských, karlínských a smíchovských. Praha O. Vrána,
- *Vkus: módní list elegantních žen*. Praha: Melantrich, 1934-1944. 1x měsíčně. r. 1941
- *Zpravodaj módní obuvi*, Bohumil Vyskočil, Beroun 1927.

Odborné publikace:

KONÍČEK, Karel, ed. *Kalendář Českého Obuvníka 1928*. Praha: Český Obuvník, [1927]. 96 s., 16 listů, 3 ins., 16 prázd. listů.

POPPER, Max. *Jak žijí obuvníci dělníci?: O zdravotních poměrech dělnictva obuvnického*. V Praze: Obuvník, [1899]. 79-[I] s.

VEVERKA Václav, *Odborná nauka obuvnická : příručka pro obuvníky, upravená se zřetelem k vyučovací osnově vydané c.k. ministerstvem veřejných prací ve Vídni pro živnost. školy pokračovací*, Praha 1913, 194 s.

GBELEC Bohumil a Alois. *Technologie výroby obuvi*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1991, 305 s.

Prameny elektronické povahy:

Muzeum Jaroměř: <http://www.muzeumjaromer.cz>

Regionální muzeum Náchod: <http://rmn.wz.cz>

Muzeum Nové Město nad Metují: <http://www.muzeum-nmnm.cz/index.php/cz>

Obuvnickém muzeum ve Zlíně: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/>

Městské muzeum Skuteč: <http://muzeum.skutec.cz>

Uměleckoprůmyslové museum Praha: <http://www.upm.cz>

Muzeum řemesel Letohrad: <http://www.muzeumremesel.cz>

Český statistický úřad: <https://www.czso.cz>

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky <http://www.psp.cz>

Literatura:

BAŠTECKÁ, Lydia, *Náchod*, Praha 2009, 56 s.

BOHUMIL Antoš a GBELEC Alois, *Technologie výroby obuvi*, Praha 1991, 305 s.

BONČEK, Josef, ed. a VRÁNA, Stanislav, ed. *Der Schuhmacher - obuvník: Německo-česká příručka pro obuvníky s německo-českým a česko-německým slovníkem*. Zlín: Tvořivá škola, 1940.

BURIANOVÁ, Miroslava, *Móda v ulicích protektorátu*, Praha 2009.

BUREŠ, Michal – TŮMA Jan, *Dědictví předků: lidová řemesla na Policku*, Police nad Metují 2014, 81 s.

BRANDOVÁ, Zuzana, *Výrobní a majetková struktura města Náchoda v 16. století. Stopami dějin Náchodska*. Náchod 2002, 8, 25-64.

CEKOTA, Antonín, *Geniální podnikatel Tomáš Baťa*. Sixty-Eight Publishers 1981, 371 s.

COLLINS, Winston, *Lidé a boty: boty, jak procházely staletími*, Toronto 1994, 63 s.

DERBALOVÁ, Irena, *Zbožíznalství obuvi a kožené galanterie pro 2. ročník: učební obor prodavač, zaměření na obuv a koženou galanterii*. Praha 1990, 128 s.

DUCHOŇ, J., *Bačkoráři*. *Noviny Náchodska*, 14, č. 107, 7.-8. 5. 2005, příloha s. 6.

DUCHOŇ, J. - HYNKOVÁ, H., *Bačkoráři*. *Noviny Náchodska...* Horský kurýr, 9, Rokytnice v Orlických horách 1999, č. 12, s. 20

DVOŘÁČEK, Bohumil, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2015, 471 s.

ERDÉLY, Jenő, *Baťa: švec, který dobyl svět*, Praha 1990, 191 s.

FLORIÁNOVÁ, Olga, *Kůže: zpracování a výrobky*, Praha 2005, 179 s.

JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, 288 s.

KUPKOVÁ, Eva, *Ševcovské řemeslo na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují 2006, 64 s.

KRÁL, Jaroslav a POLÁK Jindřich, *Jaroměř ve starých pohlednicích a fotografiích: Jaroměřstadt auf alten Ansichtskarten und Photographien = Jaroměřstadt in old photographs and postcards*. Jaroměř 2008, 252 s.

JINDRA, Zdeněk a JAKUBEC Ivan, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, 524 s.

LEHÁR, Bohumil, *Dějiny Baťova koncernu: (1894-1945)*, Praha 1960, 298 s.

- MOKRÝ, František, *Ševci a boty ve Žďáře*, Žďár nad Sázavou 2012, 207 s.
- NOVÁK, Pavel, *Encyklopedie nářadí, strojů a pomůcek*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2011.
- POCHYLÝ, Jaroslav, *Baťova průmyslová demokracie*, Praha 1990, 134 s.
- POKLUDA, Zdeněk, *Ze Zlína do světa: příběh Tomáše Bati*, Zlín 2004, 62 s.
- PŘÍHODOVÁ Eva – ŠTÝBROVÁ Eva – TALAŠ Tomáš, *Textil, oděvnictví, obuvnictví*, Praha 2004, 33 s.
- SOBOTKA, Josef, *Obuv a kožená galanterie*, Bratislava 1985, 234 s.
- ŠPLÍCHAL, Václav, *Historie a současnost podnikání na Náchodsku*, Žehušice 2012, 207 s.
- ŠNAIDR, František: *Technologie mechanické výroby obuvi*, Praha 1955. 343 s.
- ŠTÝBROVÁ, Miroslava, *Boty, botky, botičky*, Praha 2009, 244 s.
- TERŠL, Stanislav, *Abeceda textilu a odívání*, Praha 1994, 279 s.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda 1918-1939, Elegance první republiky*, Praha 1996. 117 s.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda 1780-1870: pro salon i promenádu*, Praha 1999, 117 s.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda: 1870-1918 : od valčíku po tango*, Praha 1997, 125 s.
- VLČKOVÁ, Věra, *Z českoskalických pamětí: vyprávění, co v České Skalici bylo a jak se žilo*, Červený Kostelec 2012, 362 s.
- VYSOKÝ, Bedřich, *Obuvnické modelářství*, Praha 1924, 95 s.
- ZAHRÁDKA, Karel, *Domácí obuvnictví: praktická poučení o nákupu a ošetření i domácí výrobě a správce obuvi*. Praha 1917, 84 s.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, Praha 2006, 759 s.
- Dějiny textilní výroby v České Skalici: sborník vydaný u příležitosti 150. výročí závodu Tiba 03 v České Skalici*, ed. Josef KEJZLAR, Dvůr Králové 1987, 377 s.

Přílohy

Příloha I. – obrazová příloha

Obrázek 1 Dámská obuv. Nedatováno.	2
Obrázek 2 Dámská obuv. Nedatováno	2
Obrázek 3 Dámské pérko. 1898.	3
Obrázek 4 Pánské pérko. 1898.	3
Obrázek 5 Dámský střevíc. 1898.	4
Obrázek 6 Dámská holeňová obuv. 1898.	4
Obrázek 9 Rozloha nohy v botě. Se špičkou úzkou, se špičkou širokou.	6
Obrázek 10 Různě zdeformované nohy	6
Obrázek 11 Střih šněrovací chlapecká obuv	7
Obrázek 12 Střih dámské a pánské obuvi	7
Obrázek 13 Domek obuvníka Josefa V. Nývlt, čp. 46, Krčín.	8
Obrázek 14 Pečeť obuvnického cechu v Novém Městě nad Metují	8

Obrázek 1 Dámská obuv. Nedatováno.

Zdroj: Depozitář Městského muzea Jaroměř

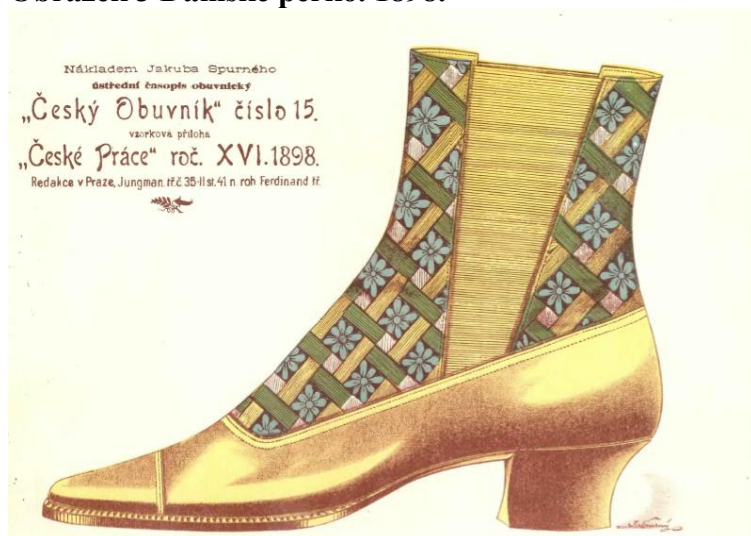
Obrázek 2 Dámská obuv. Nedatováno.

Zdroj: Depozitář Městského muzea Jaroměř

Obrázek 3 Dámské pérko. 1898.

Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou.* Jakub Spurný, Praha 1895-1941.
Rok 1898, č. 5.

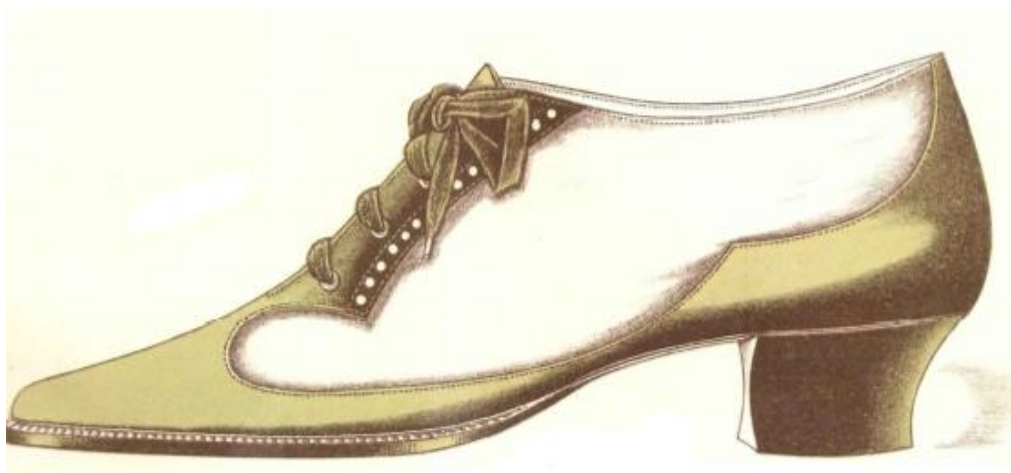
Obrázek 4 Pánské pérko. 1898.

Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou.* Jakub Spurný, Praha 1895-1941.
Rok 1898, č. 5.

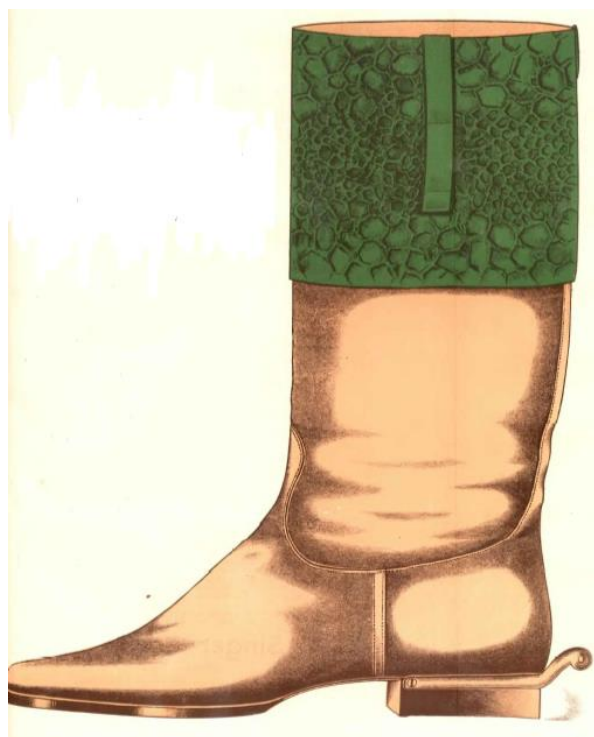

Obrázek 5 Dámský střevíc. 1898.

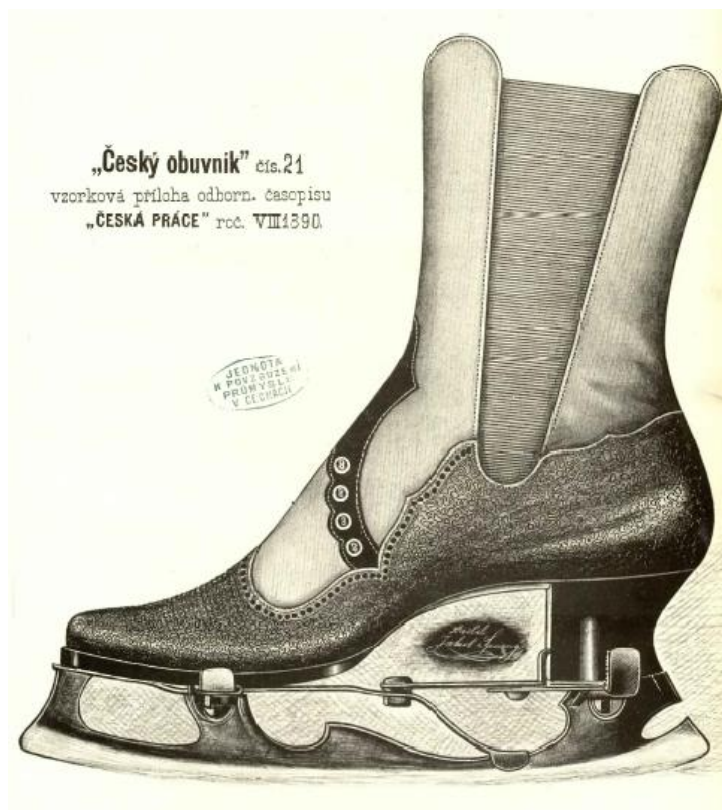
Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou.* Jakub Spurný, Praha 1895-1941.
Rok 1898, č 11.

Obrázek 6 Dámská holeňová obuv. 1898.

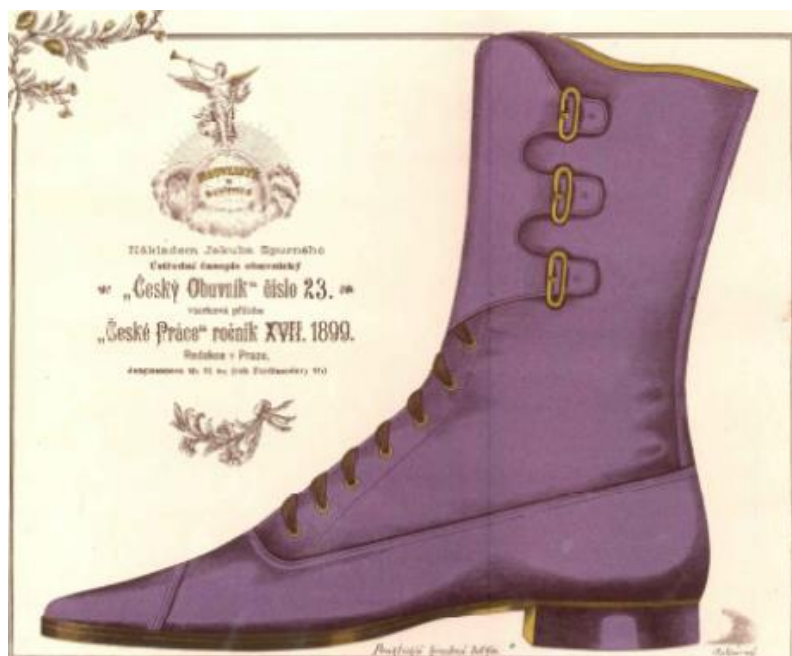
Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou.* Jakub Spurný, Praha 1895-1941.
Rok 1898, roč XVI, č 18.

Obrázek 7 Dámská brusle 1890.

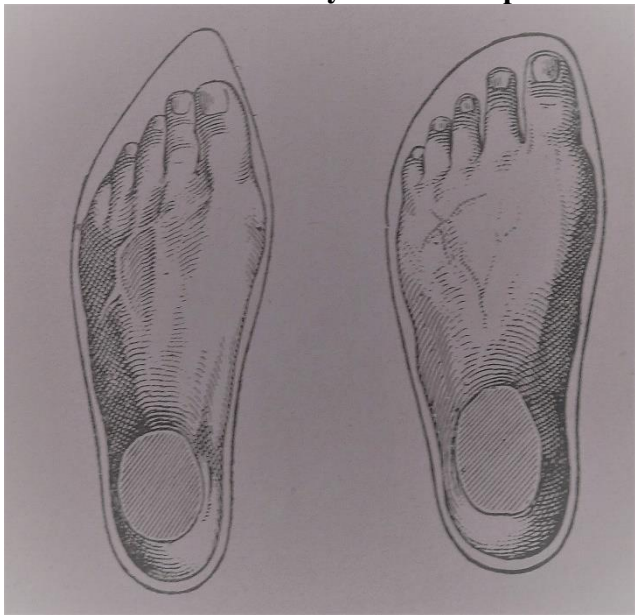
Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou.* Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1890, roč VIII, č 21.

Obrázek 8 Pánská obuv na hon 1899.

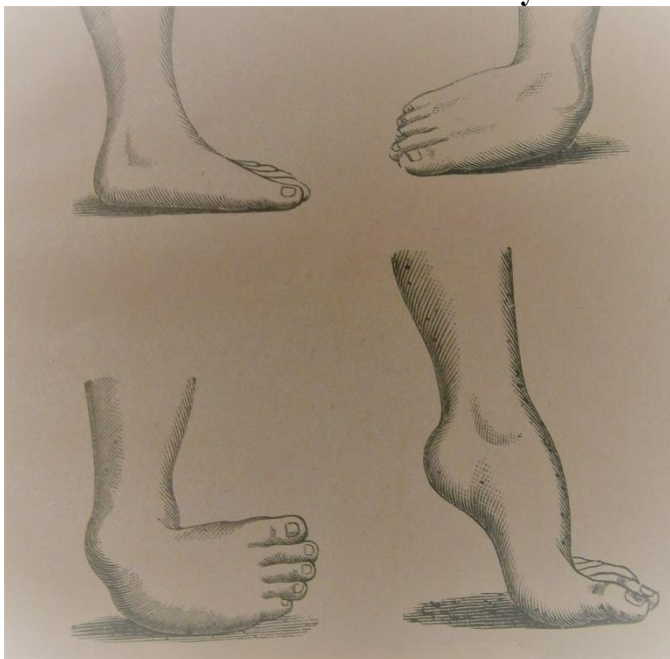
Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou.* Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1899, roč XVII, č 23.

Obrázek 9 Rozloha nohy v botě. Se špičkou úzkou, se špičkou širokou.

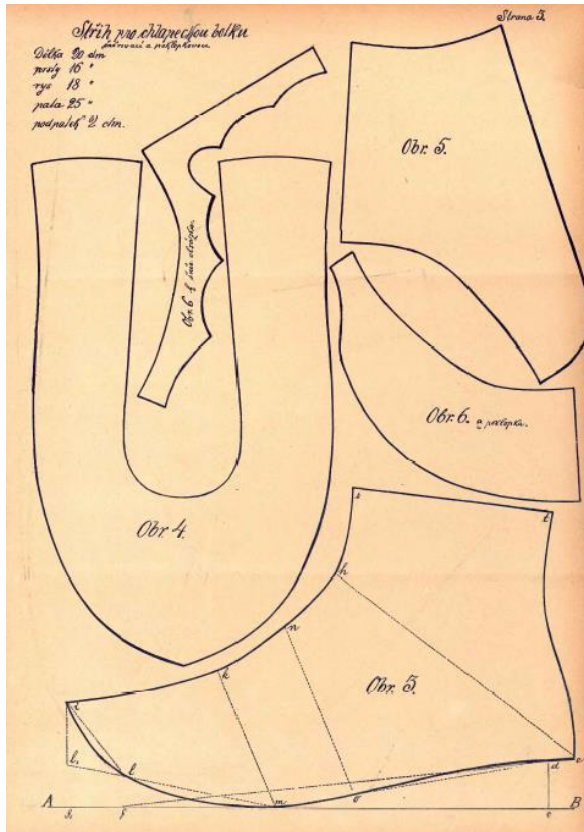
Zdroj: Bedřich VYSOKÝ, *Obuvnické modelářství*, Praha 1924, 95 s., s.3.

Obrázek 10 Různě zdeformované nohy

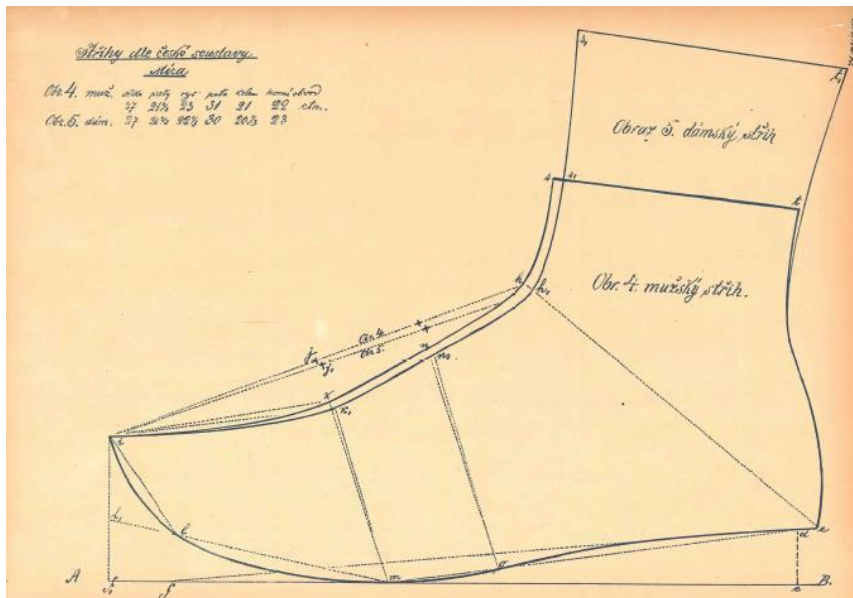
Zdroj: Bedřich VYSOKÝ, *Obuvnické modelářství*, Praha 1924, 95 s., s. 4.

Obrázek 11 Střih šněrovací chlapecká obuv

Zdroj: Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*. Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1897, č 5.

Obrázek 12 Střih dámské a pánské obuvi

Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*. Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1897, roč. XV, č 21.

Obrázek 13 Domek obuvníka Josefa V. Nývltta, čp. 46, Krčín.

Zdroj: Městské muzeum Nové Město nad Metují. Expozice obuvnictví.

Obrázek 14 Pečeť obuvnického cechu v Novém Městě nad Metují

Zdroj: Městské muzeum Nové Město nad Metují. Expozice obuvnictví.

Obrázek 15 Pracovní pomůcka umožňující ševci práci, jak v sedě, tak i ve stoje.

Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*. Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1890, č 5.

Příloha II. – seznam reprodukcí v textu diplomové práce

Kapitola 2

Obrázek č. 1 Dodávky vojenské obuvi (Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1898, Roč. XV, č. 21.)

Obrázek č. 2 Dodávky zeměbrany (Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1898, Roč. XV, č. 21.)

Obrázek č. 3 Postup měření nohy (Zdroj: KUPKOVÁ, Eva, *Nové Město nad Metují 2006*, 64 s. s. 49.)

Obrázek č. 4 Návrh modelu z krokodýlí kůže (Zdroj: *Český obuvník: se vzorkovou a stříhovou přílohou*, Jakub Spurný, Praha 1895-1941. Rok 1896, Roč. XIV, č. 10.)

Obrázek č. 5 Ukázka obuvnických nástrojů – ambus (Zdroj: *Muzeum Říčany* [online]. Říčany [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: <http://www.maks-ricany.cz/maks/muzeum-ricany-c2274>)

Obrázek č. 6 Ukázka obuvnických nástrojů – šídlo (Zdroj: Městské muzeum Skuteč, expozice obuvnictví, osobní návštěva 10.10.2016, vlastní reprodukce.)

Obrázek č. 7 Ukázka obuvnických nástrojů - obuvnický nůž s pilníkem (Zdroj: Městské muzeum Skuteč, expozice obuvnictví, osobní návštěva 10.10.2016, vlastní reprodukce.)

Obrázek č. 8 Ukázka obuvnických nástrojů – štípací kleště (Zdroj: Městské muzeum Skuteč, expozice obuvnictví, osobní návštěva 10.10.2016, vlastní reprodukce.)

Obrázek č. 9 Obuvnické kopyto (Zdroj: Svienty, Obuvnická dílna švienty [online]. [cit. 2017-07-4]. Dostupné z: <http://www.svienty.cz/>)

Obrázek č. 10 Modely obuvnických závodů Perugia, Greco, Juliene (Zdroj: *Zpravodaj módní obuvi*. Bohumil Vyskočil, Beroun 1927. s. 9.)

Obrázek č. 11 Obuv prezentovaná na Zemské jubilejní výstavě v roce 1891 v Praze (Zdroj: *Česká práce: Časopis věnovaný společenstvům obuvnickým, koželužským a příbuzným řemesel*, Praha 1883-1894, Rok 1891, roč. 9, č. 16.)

Obrázek č. 12 Móda obuvi v roce 1927 (Zdroj: *Zpravodaj módní obuvi*. Bohumil Vyskočil, Beroun 1927. s. 5-14.)

Kapitola 3

Obrázek č. 13 Obecně geografická mapa Královéhradeckého kraje a okresu Náchod územní struktura k 1.1.2016 (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11264/58531629/Nachod.png/c0715159-433c-416e-88dd-e0a94be0f5bb?version=1.1&t=1497533905219>)

Obrázek č. 14 Graf počtu obyvatel na Náchodsku roce 1869 a 1930 (Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky - 1869–2011. Český statistický úřad. Vlastní tvorba, 2017)

Obrázek č. 15 Systém státní správy na Náchodsku po roce 1848 (Zdroj: Vlastní tvorba, 2017)

Obrázek č. 16 Systém státní správy na Náchodsku po roce 1855 (Zdroj: Vlastní tvorba, 2017)

Obrázek č. 17 Systém státní správy od roku 1868 (Zdroj: Vlastní tvorba, 2017)

Obrázek č. 18 Systém státní správy od roku 1928-1938 (Zdroj: Vlastní tvorba, 2017)

Obrázek č. 19 Tabulka počet ševců v Novém Městě nad Metují k uvedeným datum. (Zdroj: DVOŘÁČEK Bohumil, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2015, s. 321. s. 287-292.)

Kapitola 4

Obrázek č. 20 Cechovní hierarchie řemeslníků (Zdroj: Vlastní tvorba, 2017)

Obrázek č. 21 Orgány společenstva (Zdroj: Vlastní tvorba, 2017)

Kapitola 5

Obrázek č. 22 Administrativní mapa působnosti Společenstva obuvníků Náchod v Královéhradeckém kraji do roku 1942 (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537986/nachod.pdf/39e4421c-0816-4577-aa75-d7a38c79904a?version=1.0>)

Obrázek č. 23 Administrativní mapa působnosti Odborného společenstva obuvníků v Náchodě v Královéhradeckém kraji od roku 1942 – 1946 (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537986/nachod.pdf/39e4421c-0816-4577-aa75-d7a38c79904a?version=1.0>)

Obrázek č. 24 Administrativní mapa správního obvodu Náchod v Královéhradeckém kraji (stav k 1.1.2003) (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537986/nachod.pdf/39e4421c-0816-4577-aa75-d7a38c79904a?version=1.0>)

Obrázek č. 25 Administrativní mapa správního obvodu Jaroměř v Královéhradeckém kraji (stav k 1.1.2003) (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537986/jaromer.pdf/2de7f11b-f30e-4509-9016-24740cce9c3b?version=1.0>)

Obrázek č. 26 Administrativní mapa působnosti Společenstva obuvníků, krejčích a holičů Nové Město nad Metují v Královéhradeckém kraji (Zdroj: Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11264/17846113/ORP5211.png/48891afe-a4a4-447b-8459-bc5c854c2916?version=1.1&t=1485783342662> a <https://www.czso.cz/documents/10180/20537986/dobruska.pdf/53c020ae-69d4-4102-87ba-cd223f495b11?version=1.0>)

Tabulky

Kapitola 5

Tabulka č. 1. Jméno Okresního obuvnického společenstva Náchod (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, pokladní deník 1942-1948)

Tabulka č. 2 Počet učňů, kteří nastoupili do učení v daném roce (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, matrika učedníků 1903-1948, kniha 4)

Tabulka č. 3 Členové výboru společenstva obuvníků v České Skalici v letech 1916-1921. (Zdroj: Kniha oběžníků Společenstvo obuvníků Česká Skalice. Uloženo v Uměleckoprůmyslovém muzeu – Muzeu textilu Česká Skalice, kniha oběžníků, společenstvo obuvníků Česká Skalice).

Tabulka č. 4 Členské zastoupení společenstva obuvníků v České Skalici v roce 1921. (Zdroj: Uměleckoprůmyslové muzeum - Muzeum textilu Česká Skalice, kniha oběžníků, společenstvo obuvníků Česká Skalice)

Tabulka č. 5 Počet členů společenstva obuvníků v Jaroměři v uvedených letech (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Jaroměř (dále SOJ), 1865 – 1951, NAD 123, kniha 4 a 5).

Tabulka č. 6 Počet zákazníků správkáren firmy Baťa a Polický-Rieker (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, spisový materiál, kniha 4 a 5)

Tabulka č. 7 Počet zákazníků členů obuvnického společenstva v Jaroměři v uvedených lokalitách (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 3).

Tabulka č. 8 Poplatek za vyučenou Společenstvo obuvníků Jaroměř (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10 a 12).

Tabulka č. 9 Rozvrh hodin Průmyslové školy pokračovací ve Dvoře Králové nad Labem v roce 1899 (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, spisový materiál, kniha 4).

Tabulka č. 10 Počet učňů, kteří vstoupili do učení v obuvnickém společenstvu v Jaroměři v uvedených letech (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10 a 12)

Tabulka č. 11 Poplatek za tovaryšskou zkoušku (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1906-1939)

Tabulka č. 12 Poplatek za vstup do společenstva (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1906-1939)

Tabulka č. 13 Správkárny firmy Baťa na Novoměstsku (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, konceptní kniha zápisů 1907-1942)

Tabulka č. 14 Poplatek za přípověď učňů v letech 1904-1940 (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, kniha příjmů 1903-1943, kniha 6. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1906-1939)

Tabulka č. 15 Poplatek za tovaryšskou zkoušku / Za vyučenou (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, kniha příjmů 1903-1943, kniha 6. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1906-1939)

Tabulka č. 16 Poplatek za přístup do společenstva (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, kniha příjmů 1903-1943, kniha 6. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, pokladní kniha 1906-1939)

Tabulka č. 17 Počet učňů, kteří vstoupili do učení mezi lety 1906-1930 (Zdroj: SOkA NA, f. SOJ, 1865 – 1951, NAD 123, kniha 10. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, matrika mistrů 1903-1945, kniha 2)

Tabulka č. 18 Počet učňů, kteří vstoupili do učení mezi lety 1900-1907 (SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, kniha vyučenců 1903-1941. kniha 10. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, matrika mistrů 1903-1945, kniha 2)

Tabulka č. 19 Pomocnický stav v letech 1940-1944 (Zdroj: SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků, krejčích, holičů, kadeřníků Nové Město nad Metují 1891-1948, NAD 200, kniha pomocníků 1940-1948. SOkA NA, f. Společenstvo obuvníků Náchod, 1903-1951, NAD 165, matrika mistrů 1903-1945, kniha 2)

Rejstřík lokalit

B

Babí s. 66,74,77

Bačetín s. 101

Běloves s. 66, 74

Bílý Újezd s. 102

Bohuslavice s. 43,101,102,106,109

Bohdašín s. 101

Borová s. 66

Božanov s. 75

Bražec s. 66

Broumov s. 40,42,47,49,50,67,70,75,111

Brno s. 22,53

Brzice s. 80

Bystré s. 101

Č

Černčice s. 43, 101

Černožice s. 87,92,93

Česká Čermná s. 43,66,74

České Meziříčí s. 89,101,102,106,107,109

Česká Skalice s.

9,10,11,12,13,14,16,17,40,41,43,44,45,46,47,48,49,50,51,53,54,64,66,68,69,71,79,80,81,82,83,84,85,89,96,109,110,111,112,113,114,115,116,117,118,119,120,121,122,123

Červený Kostelec s. 38,48,64

D

Deštné v Orlických Horách s. 99,100,104,107

Děvín s. 30

Dobré s. 99,100,104,105,107

Dobřany s. 99

Dolany s. 85

Dolní Radechová s. 64,72

Dvůr Králové nad Labem s. 43, 46, 87, 90,95,101,110

Duszniki-Zdrój (Dušníky) s. 45

H

Hannover s. 32

Hejtmánkovice s. 73

Heřmanice s. 40, 85

Heřmanův Městec s. 20

Holice s. 20

Hořenice s. 85

Hoříčky s. 78

Horní Rybníky s. 72

Hradec Králové s.32,39,48,66,84,101,102,111

Hronov s. 68,48,64,66,69,72,76,103,106,109,110

Ch

Choceň s. 45, 48

Chlístov s. 41,99

Chvalkovice s. 45,85

J

Janov s. 99

Jásenná s. 85,92

Jaroměř

s.9,10,11,12,13,14,15,16,38,39,40,41,42,43,44,45,46,48,49,50,51,52,60,62,67,83,84,85,86,87,88,89,90,91,92,93,94,95,96,97,108,109,110,111,112,113,114,115,116,118,119,120,121

Jihlava s. 20

Jílovice s.100

Jizbice s. 72

Josefov s. 16,48,85,90,91

K

Kostelec nad Orlicí s. 20, 45

Kladsko s. 44,48,51

Kukleny s.133

Králova Lhota s. 99

Krakov s. 21

Krčín s. 41,49,50

Kramolna s. 64,72

Krkonoše s. 38,48

Kroměříž s. 20

L

Lejšovka s. 85

Liberec s. 42,48,51,101,103,111

Lipí s. 65,73

Litoboř s. 41,79

Lhota pod Hoříčkami s. 79

M

Malé Poříčí s. 74

Mezilečí s. 79

Mezilesí s. 41, 100

Meziměstí s. 38, 49, 74

Mokré s. 100

N

Nahořany s. 41, 100

Náchod s.

9,10,11,13,14,16,17,38,39,40,41,42,43,44,45,46,47,48,49,50,51,52,53,63,64,65,66,67,68,69,70,71,72,73,74,76,77,79,82,87,88,90,94,95,96,97,98,99,100,104,105,108,109,110,111,112,113,114,115,116,117,118,119,120,121

Nové Město nad Metují

s.9,10,13,14,17,20,27,38,39,41,42,43,46,47,49,66,74,99,100,101,103,104,106,108,115,116,119,121

Nový Hrádek s. 65,101,105,106,109

Nový Ples s. 24,86

O

Ohnišova s. 100

Opočno s. 48,100,101,105,109,117

Olešnice v Orlických Horách s. 100

P

Pardubice s. 49

Paříž s. 32,33

Podbřezí s.100

Pohoří s.135

Polsko s. 38,39,85

Police nad Metují s. 38,45,48,65

Plhov s.73

Praha s. 49, 45,102,112

Provodova-Šonova s. 100

Prostějov s.20

Příbyslav s. 100

Přepychy s. 100,101,105,106,107,109

R

Rakousko-Uhersko s.20,22,28,43,81

Rohenice s.100

Rožnov s. 86

Ruprechtice s. 74

Rychnov nad Kněžnou s.38

Rychnovek s.86

Ř

Řešetova Lhota s. 74

Říkov s.79

S

Sedloňov s.100

Semechnice s.100

Sendražice s.86

Smiřice s.86,92,93,94,98

Sněžné s.100

Skuteč s.54

Slavětín nad Metují s.100

Slavoňova s.100

Stárvov s.38, 48

Starkoč s.49

Stolové hory s. 39

Studnice s.41, 65

Š

Šestajovice s. 86

Šonov s.41, 74

Štýrský Hradec s.21

T

Teplice nad Metují s.38, 48

Trubějov s. 45

Trutnov s.38, 49

Trnov s.100

Třebechovice s.45

Třebíč s.20

U

Úpice s.65, 68, 88

Ústí nad Orlicí s.45

V

Václavice s.49, 83,111

Val s.100

Velká Jesenice s.79

Velký Třebešov s.86

Velichovky s.86

Vestec s.41, 79

Vlkov s.86

Vršovka s.100

Vysoké Mýto s.45

Vysokov s.65

Z

Zákřaví s.101

Zaloňov s.86

Zbečnick s.84

Zdoňov s.74

Zlín s.11, 15, 20, 34

Ž

Žernov s.79

Žiželeves s.86